

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**TÜRK VE ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE
TÜRK VE ALMAN KADINININ
TOPLUM İÇİNDEKİ YERİ (1923-1945)**

ŞEYDA ŞENER

**TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

OCAK 2018

**TÜRK VE ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE
TÜRK VE ALMAN KADINININ TOPLUM İÇİNDEKİ YERİ (1923-1945)**

Şeyda ŞENER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2018

Şeyda ŞENER tarafından hazırlanan “Türk ve Alman Kaynaklarına Göre Türk ve Alman Kadınının Toplum İçindeki Yeri (1923-1945)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Tarih, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Tarih, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Yrd. Doç Dr. Sedef BULUT

İnkılap Tarihi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 22/01/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Şeyda ŞENER

22.01.2018

TÜRK VE ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE
TÜRK VE ALMAN KADINININ TOPLUM İÇİNDEKİ YERİ (1923-1945)
(Yüksek Lisans Tezi)

Şeyda ŞENER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ocak 2018

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Türkiye'de 1923-1945 yılları arasında kadınlara sağlanan haklar ve bu alandaki gelişmeler ile yaklaşık aynı yıllarda Almanya'da kadınların sahip olduğu haklar incelenmiştir. Çalışma iki bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölümde Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kadınlara sağlanan haklar, ikinci bölümde de, Almanya'da Adolf Hitler döneminde kadınların sahip olduğu haklar açıklanmıştır. Sonuç olarak, çalışmada görüleceği üzere, Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâplarla, kadının çok yönlü gelişimi ve yaşamın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olması sağlanırken; Adolf Hitler iktidarında Alman kadın haklarında gelişme olmadığı gibi, kadınların yaşam alanı üç K "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) olarak sınırlandırılmak istenmiştir.

Bilim Kodu : 118101
Anahtar : Atatürk ve Türk Kadını, Atatürk, Türk Kadın Hakları,
Kelimeler Hitler Almanyası, Hitler Almanyasında Kadının rolü, Adolf
Hitler, Nasyonal Sosyalizm
Sayfa Adedi : 169
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

THE PLACE OF TURKISH AND GERMAN WOMEN WITHIN THE SOCIETY
ACCORDING TO TURKISH AND GERMAN SOURCES (1923-1945)

(M.Sc. Thesis)

Şeyda ŞENER

GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2018

ABSTRACT

In this thesis, the rights provided for women and the developments through time between 1923 and 1945 in Turkey and the rights of women in Germany approximately at the same era as Turkey were examined. The thesis is organized in two chapters: In the first chapter, the rights provided for women under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk; and in the second chapter, the rights of women in Germany possessed during the era of Adolf Hitler were represented. In conclusion, as it could be seen in the thesis, the reformations which were realized by Atatürk provided the women with equal rights as men in each sphere of life; on the other hand, German women living under Adolf Hitler governance did not gain extra rights just as their living spaces were restrained by a proposed 3K model which are known as “Kinder” (Children), “Küche” (Kitchen) and “Kirche” (Church).

Science Code : 118101

Key Words : Atatürk and Turkish Women, Atatürk, Turkish Women Rights, Germany of Hitler, The role of Women in Hitler Germany, Adolf Hitler, National Socialism

Page Number : 169

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, engin tecrübelerinden ve kıymetli bilgilerinden faydalandığım, danışmanım sayın Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL'a, manevi destekleriyle her zaman yanımda olan çok değerli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Şeyda ŞENER

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE 1923-1945 YILLARI ARASINDA

TÜRK KADINININ KAZANIMLARI

1.1. Kadınlar İçin Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Düzenlemeler	9
1.1.1. Atatürk'ün Kadın Eğitimi Hakkındaki Görüşleri.....	9
1.1.2. 1924 -Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretim Birliği Kanunu)'ın Kadınlar Açısından Önemi	11
1.1.3. Okul ve Kurslar.....	13
1.1.3.1. İlköğretim	13
1.1.3.2. Ortaöğretim.....	18
1.1.3.3. Mesleki ve Teknik Öğretim.....	21
1.1.3.3.1. Kız Teknik Öğretim Kurumları	22
1.1.3.3.2. Ticaret ve Turizm Okulları	26
1.1.3.4. Öğretmen Yetiştirme Kurumları	27
1.1.3.5. Yetişkin Eğitimi	31
1.1.3.6. Yükseköğretim	32
1.2. Kadınlar İçin Çalışma Hayatında Yapılan Yenilikler ve Düzenlemeler	39

Sayfa

1.2.1. 1923-Türkiye İktisat Kongresi'nin Kadınlar Açısından Önemi	39
1.2.2. Meslek Alanlarında Kadınlar	42
1.2.3. Ulusal ve Uluslararası Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması	48
1.2.3.1. Ulusal Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması.....	48
1.2.3.2. Uluslararası Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması.....	51
1.3. Kültürel Hayatta Aydın Kadınlar ve Bu Kadınların Türkiye Cumhuriyeti'ne Kazandırdıkları	53
1.3.1. Kadın Dernekleri	53
1.3.2. Basın Alanında Kadınlar	58
1.3.3. Yazın Alanında Kadınlar	61
1.3.4. Sanat Alanında Kadınlar	62
1.4. Medeni ve Siyasal Haklar	68
1.4.1. Medeni Haklar	68
1.4.1.1. 1926 - Türk Medeni Kanunu'nun Kadınlar Açısından Önemi	68
1.4.1.2. Kadınların Medeni Kanunla Kazandığı Haklar	71
1.4.2. Siyasal Haklar	75
1.4.2.1. Atatürk'ün Türk Kadınına Siyasal Haklar Verilmesine Dair Fikirleri ve Kadınların Siyasal Haklarını Kazanmalarına Hazırlık Süreci	75
1.4.2.2. Kadınların Belediye (1930) ile Muhtar ve İhtiyar Heyetine (1933) Seçme ve Seçilme Hakkı.....	76
1.4.2.3. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması (1934)	79
1.4.2.4. İlk Kadın Milletvekilleri	82

İKİNCİ BÖLÜM**NASYONAL SOSYALİZM REJİMİNDE ALMAN KADINLARI (1933 - 1945)**

2.1. Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalizm İdeolojisi.....	92
2.1.1. Weimar Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Nasyonal Sosyalizm İdeolojisi ...	92
2.1.2. Adolf Hitler (1889-1945) ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei [NSDAP]).....	95

Sayfa

2.2. NSDAP Yönetiminde Kadının Siyasetteki Yeri ve Kadın Birlikleri	99
2.2.1. Kadının Siyasetteki Yeri	102
2.2.2. Kadın Birlikleri	103
2.2.3. NSDAP Kadın Dergisi	108
2.3. Nasyonal Sosyalistlerin Evlilik, Aile ve Doğum Politikaları	109
2.3.1. Üç K: "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise)	110
2.3.2. Evlilik Düzenlemeleri	111
2.3.3. Hamilelik ve Doğum Düzenlemeleri	113
2.3.4. Die Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (NSV) (Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği) Bünyesinde Annelere Yardım Çalışmaları	114
2.3.5. Savaş Döneminde Üç K: Politikaları	116
2.4. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kadın Çalışma Hayatı	117
2.4.1 Kadınların Çalıştığı Meslekler	118
2.4.2. Savaş Döneminde Çalışma Hayatında Kadın	124
2.5. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kızların Eğitimi	129
2.5.1. Eğitim Politikaları	130
2.5.2. Okullar	131
2.6. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kızlar Birliği	136
2.6.1. Der Jungmädelsbund (JM) - (Genç Kızlar Birliği)	137
2.6.2. Der Bund Deutscher Mädel (BDM) - (Alman Kız Birliği)	138
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	145
EKLER	165
EK-1. Resmi Gazete Kanunlar	166
Ek-2. TBMM Zabıt Ceridesi	168
ÖZGEÇMİŞ	169

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Türkiye'de okuma-yazma oranındaki gelişmeler (1927-1980)	17
Çizelge 1.2. Resmi ve özel ilkokullarda sayısal gelişmeler (1923-1998)	17
Çizelge 1.3. Resmi ve özel ortaokullarda sayısal gelişmeler (1923-1992).....	20
Çizelge 1.4. Gündüz, Akşam ve Anadolu Liseleri dâhil, her çeşit liseyi kapsayan sayısal gelişmeler (1923-1998).....	21
Çizelge 1.5. Kız Enstitülerindeki gelişme (1930-1971)	23
Çizelge 1.6. Akşam Kız Sanat Okullarındaki gelişme (1930-1971)	24
Çizelge 1.7. Köy Kadınları Gezici Kurslarındaki gelişme (1938-1971).....	25
Çizelge 1.8. Yükseköğretim yapan öğrenci sayısındaki gelişmeler (1927-1982)..	36
Çizelge 1.9. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1930-1931)	37
Çizelge 1.10. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1950-1951)	37
Çizelge 1.11. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1970-1971)	38
Çizelge 1.12. Türkiye nüfusu (1927-1970).....	47
Çizelge 1.13. Türkiye'de cinsiyete göre faal nüfusun dağılımı (1927-1945)	47
Çizelge 1.14. Türkiye'de faal nüfusun tarım kesimindeki dağılımı (1927-1945) ...	47
Çizelge 1.15. İlk dönem kadın milletvekilleri ve ihtisasları (1935-1939).....	84
Çizelge 1.16. Türkiye'de kadın milletvekili sayı ve oranları (1935-2002)	85
Çizelge 1.17. Diğer ülkelerde kadınların seçme/seçilme haklarını kazandıkları tarihler.....	86

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHS	Die Adolf-Hitler-Schulen (Adolf Hitler Okulları)
AKDITYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
BDF	Der Bund Deutscher Frauenvereine (Alman Kadın Dernekleri Birliği)
BDM	Der Bund Deutscher Mädel (Alman Kız Birliği)
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DAF	Die Deutsche Arbeitsfront (Alman Çalışma Cephesi)
DAP	Die Deutsche Arbeiterpartei (Alman İşçi Partisi)
DDP	Die Deutsche Demokratische Partei (Alman Demokratik Partisi)
Der.	Derleyen
DFO	Der Deutsche Frauenorden (Alman Kadın Topluluğu)
DJ	Das Deutsche Jungvolk (Alman Gençliği)
DFW	Das Deutsche Frauenwerk (Alman Kadın Birliği)
DNVP	Die Deutschnationalen Volkspartei (Alman Ulusal Halk Partisi)
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
FAD	Der Freiwillige Arbeitsdienst (Gönüllü Çalışma Hizmeti)
Haz.	Hazırlayan/ Hazırlayanlar

Kısaltmalar**Açıklamalar**

HJ	Die Hitler-Jugend (Hitler Gençliği)
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
JM	Der Jungmädelbund (Genç Kızlar Birliği)
MK	Medeni Kanun
Md.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Napolas	Die Nationalpolitischen Erziehungsanstalten (Nasyonal Politik Eğitim Kurumları)
NS	Nationalsozialistisch (nasyonal sosyalist)
NSDAP	Die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi)
NSF	Die NS-Frauenschaft (Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği)
NSLB	Der Nationalsozialistische Lehrerbund (Nasyonal Sosyalist Öğretmenler Birliği)
NSV	Die Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
Prof.	Profesör
RAD	Der Reichsarbeitsdienst (İmparatorluk Çalışma Hizmeti)
RM	Die Reichsmark (İmparatorluk Markı)
s.	Sayfa
S.	Sayı
SA	Die Sturmabteilung (Hücum Timi)
SS	Die Schutzstaffel (Koruma Timi)
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	tarih yok
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu

Kısaltmalar**Açıklamalar**

TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
USPD	Die Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi)
vd.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
y.y.	yıl yok
Yay.	Yayını / Yayınları
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan/ Yayına Hazırlayanlar

GİRİŞ

Kadının toplum içindeki yeri ve kadın hakları çeşitli yönleriyle çok sayıdaki araştırmamanın konusu olmuştur. Bunun nedeni kadınların yaşadığı sorunların her dönemde ve her ülkede güncelliğini korumasından kaynaklanmaktadır. Kadınlar çoğu toplumlarda ve toplumsal hayatın birçok alanında sorunlarla karşılaşmaktadır.

İnsanlık var olduğu sürece kadının toplumdaki yeri ve kadın hakları konusunun önemini koruyacağı ve araştırmacılar için de ilgi çekici olacağı düşünülmektedir.

Konunun Tanımı

Bu çalışmada, 1923-1945 yılları arasında Türkiye ile yaklaşık aynı dönemde Almanya'daki kadının toplum içindeki yeri ve kadınların sahip olduğu haklar incelenmiştir.

İki ana bölümden oluşan tez çalışmasının ilk bölümünde, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra Türk kadınına kazandırdığı haklar anlatılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra gerçekleştirilen reformlarla, kadınların eğitim, çalışma, kültür, sanat, siyaset ve hukuk gibi toplumsal hayatın her alanında var olabilmeleri sağlanmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, yaklaşık aynı dönemde Almanya'da Alman kadınlarının sahip olduğu haklar incelenmiştir. Nasyonal Sosyalist rejimi süresince, Alman kadın haklarında yaşanan değişimler anlatılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında, iki ülkedeki kadının toplumdaki yeri ile kadın hakları ve bu alandaki gelişmeler değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma Cumhuriyetin ilanından sonra Türk kadınına sağlanan haklar ile yaklaşık aynı dönemde bir Avrupa ülkesi olan Almanya'daki kadınların sahip olduğu hakların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye'de ve Almanya'da kadının toplumdaki yeri ile kadın hakları konusunda farklı yönden araştırmalar yapılmıştır. Ancak, bu tez çalışmasını farklı kılan, Türk ve Alman kadın haklarının yaklaşık aynı dönemde birçok yönden ele alınmış olmasıdır.

Bu tez çalışması;

- yaklaşık aynı dönemde, iki farklı ülkenin kadın haklarının incelenmesi,
- Türkçe ve Almanca kaynaklarının yoğun bir şekilde kullanılması,
- kadın haklarındaki tarihsel gelişimi belirtebilmek için, her iki ülkenin tarihçilerinin yayınlarından istifade edilmiş olması,

ayrıca, diğer ülke kadın hakları konusunda yapılacak araştırmalara örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Kapsam ve Sınırlamalar

Bu tez çalışmasında, ülkeler ve dönem açısından sınırlamaya gidilmiştir. 1923-1945 yılları arasında Türk kadını ile yaklaşık aynı dönemdeki Alman kadın hakları ve bu alandaki gelişmeler incelenmiş; bunların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kadın haklarındaki gelişimin okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için, her iki ülkedeki kadın haklarının öncesi hakkında özet bilgi verilmiştir.

Tanımlar

Tez çalışmasında literatüre bağlı kalınmış; anlatım, alıntı ve değerlendirme gibi farklı aktarımlarla çalışma desteklenmiştir. İlk bölümde Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci bölümde, Alman dilinde yazılmış kaynaklar referans alınmıştır. Alman dilinden çeviri yaparken, metne bağlı kalınmıştır.

Tez çalışmasının ilk bölümü olan Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1945 yılları arasında Türk kadınının kazanımlarının anlaşılması için, önce geçmişteki kadın haklarından kısaca bahsetmek gerektiği düşünülmüştür.

Türk Kadın Haklarına Ait Önsöz

Osmanlı Devleti'nde kadının toplumsal hayattaki yeri ve hakları araştırıldığında, belirli dönemlerde siyasi, sosyal ve ekonomik yapıda ortaya çıkan değişimler sonucunda, değişen bir seyir takip ettiği görülmüştür.¹

Osmanlı Devleti'nde 1839'da, Gülhane Hattı Hümayunu veya diğer adıyla Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra, Batılılaşma düşüncesinin getirisine bağlı olarak, Osmanlı aydını kadının durumunu değiştirmek için çaba harcamayı ve tartışmayı, modernleşmenin temel vasıflarından kabul etmiş, kadın hakları konusunda birçok yeniliğin yaşanmasını sağlamıştır.²

Tanzimat döneminde, Batı'nın etkisi her alanda görülmüştür. Bu dönemde kızlar için mesleki eğitim veren okullar açılmıştır. İlköğretimde, 1845 tarihli Hatt-ı Hümayun sıbyan mekteplerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili olmuştur. 1845-1847 yılları arasında alınan kararlarla, öğretiminin süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. 1859 tarihinde orta öğretim düzeyinde eğitim veren ilk kız rüştiyesi İstanbul'da açılmıştır.³

¹ Taşçıoğlu, M. (1958). *Türk Osmanlı Cemiyetinde-Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*. Ankara: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, 8.

² Bulut, F. (1999). *İttihat ve Terakki'de Milliyetçilik, Din ve Kadın Tartışmaları*. 1. Cilt. (Birinci Basım). İstanbul: Su Yayınları, 19-21.

³ Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını(1839-1923)*. İstanbul:Ötüken Neşriyat,19-63.

Fransa'nın Duruy Kanunu'ndan (1867) etkilenilerek, eğitimi ilgilendiren 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hazırlanmıştır. Nizamnamede sıbyan mektepleriyle ilgili düzenleme, kızlar için öğretmen okulu açılması ve kız rüştiyelerinin İstanbul dışına götürülmesi kararı alınmıştır. Nizamnameye göre ilk Darülmuallimat (kız öğretmen okulu) 26 Nisan 1870 yılında açılmıştır.⁴

1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile kız ve erkek çocuklar için ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. Darülmuallimat'ın açılmasıyla, Türk kadını ilk kez çalışma hayatına resmi olarak eğitim alanında katılmıştır. Bu dönemde kadınlar için hukuki alanda; arazi hukuku, cariyeliğin kaldırılması, yabancılarla evlenme konusundaki düzenlemeleri, giyim kuşamla ilgili değişiklikler takip etmiştir.⁵

Kadınlar için çıkarılan gazete ve dergiler sayesinde kadınların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Fransız edebiyatından esinlenerek şiir yazan ilk kadın şair Nigar Hanım, Fransızcadan tercümeler de yapmıştır. Çalışmaları önce tepkiyle karşılanmış olan, çeviri yapan diğer kadınlar da olmuştur. Kadınlar savaş yaralılarına yardım amaçlı dernekler kurarak, birlik halinde çalışmalarda bulunmuşlardır.⁶ Ancak, yenileşme hareketlerinde, diğer tüm kurumlarda olduğu gibi, kadın konusunda da eski ve yeni bakış açısı beraber yürümüştür.⁷

İkinci Meşrutiyet'in (1908) ilanı sonrasında, gelen fikir özgürlüğü sayesinde, kadınlar açısından önemli atılımlar yayılım alanı bulmuştur. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadınlar; "Yaşasın Vatan... Yaşasın Hürriyet... Yaşasın Millet..." sözleriyle Başkent sokaklarında ellerinde kırmızı-beyaz flama ve bayraklarla gösterilerde bulunmuşlardır. Kuva-i Milliye kavramının kadınlar arasında kazanılmaya başladığını gösteren önemli bir dönem olmuştur.⁸

⁴ Kurnaz, a.g.e., 2011:19-63.

⁵ Kurnaz, a.g.e., 2011:19-63.

⁶ Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. (Düzeltilmiş İkinci Baskı). Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları:906 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Atatürk Dizisi/27 ve TAKAV,133-136.

⁷ Taşkiran, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları, 23-24.

⁸ Boray, F. E. (2008). *Kuvayı Milliye ve Ölümsüz Kadın Kahramanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul:Kum Saati Yayınları, 81-88.

1908 yılında bir kadın grubunun Meclis-i Mebusan'a dinleyici olarak katılmak istemesi ve sonrasında II. Meşrutiyet'in getirisiyle kadının sosyal hayatında canlanmaya bağlı olarak İstanbul ve büyük şehirlerde yetişmiş aydın kadın zümresinin basındaki yazılarıyla, hemcinslerini bilgilendirme çalışmaları, kadınlar açısından önemli adımlar olmuştur.⁹

Kadınların sosyal hayatta var olma mücadelesini destekleyen aydınların yardımıyla İstanbul ve Selanik'te kadın dergileri çıkarılmıştır.¹⁰ Kadına yönelik gazete ve dergilerin neredeyse hepsinde kadın yazarların yazıları yer almış ve bazıları kadınlar tarafından çıkarılmıştır.¹¹

Kadınlara ve Türk askerine yardım çalışmalarında bulunan sosyal yardım amaçlı dernekler kurulmuştur. Kadın ve erkeklerin katıldığı toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir. 1913'te İstanbul Kandilli'de İlk kız lisesi, 1914'te İnas Sanayi-i Nefise mektebi açılmıştır.¹²

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla kadınlar yaşamsal zorunluluktan iş hayatına atılmak zorunda kalmışlardır.¹³ Böylece, savaş nedeniyle boşalan kadrolara getirilen kadınlar, silah, gıda ve tekstil fabrikalarında, posta idaresinde, yerel kamu yönetimi ve hastanelerde görevlendirilmiş, ilk kez eve ekmek getirme rolünü üstlenmişlerdir.¹⁴

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı İmparatorluğu, İtilaf Devletleriyle topraklarının çoğunu kaybetmesine neden olacak Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır. Ancak İtilaf Devletleri bu Antlaşmayı ihlal ederek, Osmanlı Devleti'ni yok etmek için işgallere başlayınca, Türk milleti haksızlıklara ve zalimliklere karşı, şehir, kasaba ve köylerde Kuva-i Milliye

⁹ İnan, A. A. (1984). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. (Dördüncü Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 247-250.

¹⁰ Boray, a.g.e., 2008:81-88.

¹¹ Erol, B. (1996). Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk ve Batı Kadını, *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü*, Kastamonu Valiliği ve Atatürk Araştırma Merkezi 10-11 Aralık 1994, Uluslararası Sempozyum, Ankara: T.C. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.153.

¹² Boray, a.g.e.,2008:81-88.

¹³ Boray, a.g.e.,2008:81-88.

¹⁴ Güney, Y. İ.(2009). Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları. A. Alkan. (Derleyen ve Yayına Hazırlayan). *Cins Cins Mekân*. (Birinci Basım). İstanbul. Varlık Yayınları, s.109.

teşkilatları kurarak, düşmanla mücadeleye girişmiştir. İzmir, Urfa, Maraş ve Adana şehirlerinin işgal edilmesinin ardından, kısa sürede tüm yurda yayılan bu mücadele, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, binlerce yıl bağımsız yaşamış bir toplumun, ulusal birliktelikle istilacı güçlere ve emperyalizme karşı verdikleri Türk Kurtuluş Savaşı'na ya da diğer adıyla Milli Mücadele'ye dönüşmüştür.¹⁵

Kurtuluş Savaşı esnasında, tabii ve içten gelen bir hareketle, ne bir kanun ne de bir askeri hizmet düşüncesi olmadan, erkeği ile beraber yurdunu tüm cephelerde müdafaa hizmetine koşan Anadolu kadını, cephaneyi savaş cephesinde sırtında ve kağnısında taşıyarak, egemenliğin sembolü olmuştur.¹⁶

Cephe gerisindeyse, ülkesini fikri hareketlerle aktif olarak savunan kadınlar, Milli Mücadele'nin başından sonuna dek, düzenledikleri toplantı ve mitinglerle, Türk kamuoyunda Kurtuluş Savaşı yönünde milli bilincin oluşmasına çok büyük destek vermiş, milletin birlik ve bütünlük içinde işgallere karşı hareket etmesini sağlamışlardır. Ülke çapında çok sayıda kadın ve erkeğin katılımıyla mitingler gerçekleştirmişlerdir. Mitingler ya da basın-yayın yoluyla, işgalcilerin haksızlıkları ve zulümleri tüm dünyaya duyurularak, protesto edilmiştir.¹⁷

Türk kadınının Milli Mücadele'ye kararlı katılışlarının önemli ispatlarından biri de, 1919 yılının sonlarına doğru merkezi Sivas'ta bulunan ve zamanla Anadolu'da birçok şube açan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kuruluşu olmuştur.¹⁸ Anılan cemiyet 1919 yılının Aralık ayından itibaren, Burdur, Niğde, Pınarhisar, Kangal, Kayseri gibi yerlerde şubelerini kurmuştur.¹⁹

¹⁵ Sarıhan, Z. (2009). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*. (Dördüncü Baskı).Bursa:Nilüfer Belediyesi,11-288.

¹⁶ İnan, A. A. (1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XVI. Dizi Türk Tarih Kurumu Basımevi, 165-166.

¹⁷ Gül, M. (1996). Milli Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız, *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü*, Kastamonu Valiliği ve Atatürk Araştırma Merkezi 10-11 Aralık 1994, Uluslararası Sempozyum, Ankara: T.C. AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,s.47-58.

¹⁸ Baykal, B. S. (Derleyen). (1996). *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:2, s.41.

¹⁹ Yavuz, B. (1999). Cephe Gerisinde Kadının Rolü, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.50-51.

Mustafa Kemal Atatürk'ün takdirini kazanan bu cemiyet, savaş süresince Heyeti Temsiliye ve Ankara Hükümetiyle bağlantıda kalarak, bir yandan milli orduyu yardımlarıyla desteklerken, bir yandan da düşman işgalinin haksızlığını ve halka yaptıkları zulümleri İtilaf Devletleri'ne, İstanbul Hükümetine ve tüm dünyaya duyurmak için uğraşmıştır.²⁰

Milli Mücadele dönemindeki tüm bu birlik içindeki çalışmalar, Türk kadınının ülkesinin kurtuluşu için gösterdiği çabanın, Batı'daki hemcinslerinin örneklerinden çok daha ileri düzeyde olduğunu ispatlamıştır. Halide Edip Çavuş, Selanikli Binbaşı Ayşe ve diğer kadınlar gönüllü olarak, faal bir şekilde orduda görev alarak çarpışmalara katılırken, çoğu kadınlar da orduya yardım amaçlı hastabakıcılık ve destek hizmetlerinde çalışmışlardır. Hatipler kadın veya kadın-erkek karışık topluluklara hitap etmiş, özgürlük yolunda siyasi faaliyetler yürütmüşlerdir.²¹

Mustafa Kemal Atatürk, 21 Mart 1923'te Konya'da Hilal-i Ahmer Kadınlar şubesinin düzenlediği bir toplantıda yaptığı konuşmasında, Anadolu kadınına üstün hizmetlerinden ötürü teşekkür ve takdirlerini şu sözleriyle ifade etmiştir:

" ...Bu meyanda en ziyade tebci ile yad ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki, o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvî, çok yüksek, çok kıymetli fedakârlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını 'Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halâsa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halâsa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim' diyemez."²²

²⁰ Baykal, a.g.e.,1996:41.

²¹ Erol, a.g.e.,1996:153.

²²Atatürk, M.K. (1989). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt II*. (Dördüncü Baskı). Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi-Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, s.151-152.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE 1923-1945 YILLARI ARASINDA

TÜRK KADINININ KAZANIMLARI

1.1. Kadınlar İçin Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Düzenlemeler

1.1.1. Atatürk'ün Kadın Eğitimi Hakkındaki Görüşleri

Toplumun bir kurumu olan eğitim, toplumdaki bireyler arasında oluşan eğitsel ilişkileri anlatır. Tüm toplumlarda bireylerin yaşamlarını sürdürmek, üyelik görevlerini yerine getirmek ve toplumda kendine bir konum sağlamak için gerekli olan davranışları öğrenmeleri gerekir.²³

Bireyin aldığı eğitim, yaratıcı ve üretken olmasını, yaşama nesnel bir çerçeveden bakarak insanlarla kalıcı ilişkiler kurabilmesi gibi kişisel fayda sağlamaktadır.²⁴

Sakarya muharebelerinden kısa bir süre önce 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi, eğitim sisteminde yapılacak reformları tartışarak, bir sonuca ulaştırmayı hedeflemiştir. Atatürk, Kongre'de yaptığı konuşmada özetle şunları söylemiştir: "devlet bünyesindeki ihmallerin sadece eğitim yoluyla düzeltilebileceğini, milli bir eğitim programı meydana getirilerek eğitim teşkilatını daha yararlı bir düzeye çıkarmak gerektiğini, eğitim programının, yabancı fikirlerden yani Doğu'dan veya Batı'dan gelen etkilerden uzak, ülkenin niteliklerine uyumlu, bilimsel bir anlayışla, milli bir kültürü ve milli bir eğitimi sağlamaya yönelik" olması gerektiğini vurgulamış"tır.²⁵

Devlet, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başta yoksulluk olmak üzere yaşanan birçok sorunun yanında önceliği eğitime vermiştir. Böylece, Türkiye'de

²³ Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye Eğitim Sistemi*. (Birinci Basım). Ankara: Kadioğlu Matbaası, 11.

²⁴ Özsoy, O. (2003). *Etkin Öğretmen, Etkin Öğrenci-Etkin Eğitim*. İstanbul:Hayat Yayınları, 23.

²⁵ Bal, H. (2010). Türk Modernleşmesinde Eğitim Kurumu, Mustafa Necati ve John Dewey, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.73.

aydınlanma, Batı'da olduğu gibi halkın yüzlerce yıl süren kanlı mücadelesiyle değil, başta Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve arkadaşlarının uzağı görme vizyonu ve kararlı duruşlarıyla ilk on yıl gibi kısa bir sürede, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) iradesiyle kabul edilen devrimlerle sağlanmıştır.²⁶

Atatürk'ün, kadınların iyi yetiştirilmesinin topluma sağlayacağı yararları ve çalışma yaşamında kadına da yer verilmesi gerektiğine dair düşüncelerinin henüz 1916'da Doğu Cephesi kumandanıyken oluşmaya başladığını, 1918'de Karlsbad'da tuttuğu notlardan gözlemlenmiştir. Ülkesinin sorunlarını yakından inceleyerek bunlar üzerine çevresindeki kişilerle sohbetlerinde kadınla ilgili sorunlara değinmiş²⁷, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını istemiştir. Toplum hayatında aktif olarak var olabilmeleri adına, ülkenin tüm çağdaş yapılanmasında olduğu gibi, cinsiyet ayırt etmeksizin, eğitimi tüm halka yaygınlaştırmayı hedeflemiştir.²⁸

"...Şuna kani olmak lâzımdır ki, dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir..."²⁹ diyen Atatürk 1923 yılında; "Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da âlim ve teknik bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün eğitim kademelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardır." sözleriyle zaman zaman milletine seslenmiş ve onları uyarmıştır: "Mümkün müdür ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer yarısı semalara yükselsin? Şüphe yok ki ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber ve arkadaşça atılmalı ve ilerleme ve yenilik alanında birlikte yol alınmalıdır." demiştir.³⁰

²⁶ Eşme, İ. (2010). Eğitim Devrimi ve Türk Aydınlanmasındaki Yeri, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.26.

²⁷ İçli, T. (1992). "Atatürk ve Türk Kadını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IX (25'den ayırbasım), 70.

²⁸ Oğuzkan, T. (1987). Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara:UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 20.

²⁹ Atatürk, a.g.e., 1989:C:II s.87.

³⁰ Tümerdem, Y. (1986). "Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(7'den Ayırbasım), 151-152.

1.1.2. 1924 -Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretim Birliği Kanunu)'ın Kadınlar Açısından Önemi

Atatürk eğitim birliği konusuna değindiği, 1 Mart 1923 tarihli TBMM açılış konuşmasında, şu açıklamayı yapmıştır: "Memleket çocuklarının eşit şekilde ve ortak olarak elde etmeğe mecbur oldukları ilim ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas erbabının ayırabileceği öğretim derecelerine ulaşınca kadar, eğitim ve öğretimde birlik toplumumuzun ilerlemesi ve yükselmesi açısından çok önemlidir."³¹

Geleneksel olarak uygulanan mevcut eğitim sistemini Atatürk yetersiz bulmuş, ülkenin gelişmesinde olumsuz sonuçlarını ifade etmiştir. Tüm eğitsel yapı, yöntemleri yeni temeller ve ilkeler üzerine inşa edilmesini, eğitim ve öğretimde birlik sağlanmasını istemiştir.³²

Öğretimin birleştirilmesi konusunda kesin kararını Atatürk, 1 Mart 1924 tarihinde Meclis açılış konuşmasında; "öğretimin birleştirilmesi üzerinde titizlikle durulmasını ve bu konunun bir gün dahi geciktirilmemesini ve gecikmesinin memlekete ne derece büyük zararlar getireceğini" söylemiştir. Konuşmasından iki gün sonra, 3 Mart 1924'te tüm öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'na bağlanması konusunda, Saruhan Mebusu ve arkadaşlarının verdiği kanun teklifinin konuşulmasına geçilmiştir.³³

3 Mart 1924'te 430 sayılı Tevhîd-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Kanunu) çıkarılmıştır" Kanunla tüm eğitim ve öğretim kurumları Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel eğitim politikasının Devlet eliyle, tek elden yürütülmesine karar verilmiştir.³⁴ Kanun'un 4. maddesi ile Milli Eğitim

³¹ Feyzioğlu, T. (1987). Türk İnkılabının Temel Taşı:Laiklik. T. Feyzioğlu. (Koordinatörlüğünde). M. Aysan, H. Eroğlu, İ. Giritli, M. Gönlübol. (Hazırlayanlar). *Atatürk Yolu*. (İkinci Baskı).Ankara: AKDHYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 204.

³² Tezcan, M. (2000). *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 21-22.

³³ Gözler, H. F. (1985). *Atatürk İnkılâpları-Türk İnkılâbı*. (İkinci Basım). İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 162-163.

³⁴ Türk, E. (1999). *Milli Eğitim Bakanlığında Yapısal Değişmeler ve Türk Eğitim Sistemi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 72-73, 206.

Bakanlığı'na din görevlisi yetiştirecek İmam-Hatip Okulları ile bir İlahiyat Fakültesi açma görevi verilmiştir.³⁵

Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ile "...milletin düşünce ve duygu birliğinin eğitimle sağlanacağı..." vurgulanmıştır. Milli kültürü oluşturma amaçlı, hayata dönük, meslek ve beceri kazandıran, vatan ve millet sevgisi aşılayan yeni bir eğitim sistemi yerleştirilmesi hedeflenmiştir.³⁶ Bu Kanun'la, eğitim sisteminin laikleşmesi sonucunda, kadınlara erkeklerle eşit eğitim olanakları verilmiştir.³⁷

Tevhid-i Tedrisat Kanunu eğitimle ilgili olarak aşağıdaki maddeleri içermektedir:

Madde 1- Türkiye dâhilindeki ki bütün müessesâtı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2- Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3- Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medârise tahsis olunan mebâliğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4- Maarif Vekâletine, yüksek dîniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Dârülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitâbet gibi hidemâtı dîniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

Madde 5- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisâtı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olunan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan Dârüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve

³⁵ Altunya, N. (2000). *Eğitimde Geleceğe Bakış*. Ankara:Uygun Basım, 23.

³⁶ Türk, a.g.e.,1999:72-207.

³⁷ Tanilli, S. (2006). *Ne Olursa Olsun Savaşıyorlar-Kadın Sorununun Neresindeyiz?.(Birinci Baskı)*. İstanbul:Alkım Yayınevi, 123.

idâdilerde bulunan heyeti tâlimiyelerin ciheti irtibatları âtiyen ait olduğu Vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.³⁸

Özet olarak; bu Kanun'la ülkedeki ilim ve eğitim kurumları ile her türlü vakıf veya bakanlığa ait okullar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. İlahiyat Fakültelerini açma ve İmam Hatip yetiştirmek için de ayrı okullar açılmasına karar verilmiştir.

1.1.3. Okul ve Kurslar

1.1.3.1. İlköğretim

İlköğretim, toplumdaki tüm vatandaşların sahip olması gereken, asgari ve ortak temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıklarını bireylere kazandırır. Karşılaçakları sorunları çözmeye, toplum değerlerine uyum sağlamada ve toplumun kurallarını uygulamada temel becerileri öğretir. Öğrenmenin temelini oluşturur ve eğitim sisteminde özel bir yeri vardır.³⁹

İlköğretimle ilgili ilk değerlendirmeler Kurtuluş Savaşı döneminde, 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında toplanan Maarif Kongresi'nde ilk mekteplerin programları ve öğretim sürelerinin görüşülmesiyle başlamıştır. Bu Kongre'yi anlamlı kılan, Bağımsızlık Savaşı'nın kaderini tayin eden Sakarya Savaşı sırasında yapılmış olmasıdır. Mustafa Kemal cepheden gelerek, açılış konuşmasını yapmıştır.⁴⁰ Kongrede Türk eğitim sisteminin temelini oluşturan ilköğretimle ilgili temel anlayış şekillenmiştir.⁴¹

Kongre'nin ikinci gününde ilkokulların programı ve projesi görüşülürken, düşmanın Ankara'ya doğru ilerlediği haberi gelmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi

³⁸ Türk, a.g.e., 1999:72.

³⁹ Güven, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Naturel Yayınları, 224.

⁴⁰ Erdoğan, H. H. (1998). Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Okur-Yazarlık, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim (İlkokul) Alanında Gelişmeler. Ü. Sarıaslan (Basıma Hazırlayan). *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Türk Hava Kurumu Basımevi, s.179.

⁴¹ Güven, a.g.e., 2010:225.

Hükümeti, dairelerin ülkenin daha iç taraflara taşınması kararını alması üzerine, Kongre toplantısını normal sürede bitirmeden dağılmak zorunda kalmıştır.⁴²

1 Mart 1922'de parlamentonun I. dönem 3. toplantısının açış konuşmasında Atatürk ilkokul programının özü hakkında şu açıklamaları yapmıştır: "Ülkenin sahibi ve kuruluşların temel ögesi olan köylülerimizin eğitimden yoksun bırakıldıklarını...." "...izleyeceğimiz siyasada eğitim programının temelini cahilliği yok etmek, köylülerimize okuma yazma öğretmek, ona vatanını, ulusunu, dinini, dünyasını tanıttak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlakla ilgili bilgiler vermek ve dört işlem öğretmek olacaktır." Bu açıklamalar onun belki ilk program önerisi olmuştur.⁴³

Eğitim işlerinin görüşüldüğü I. Heyeti İlmîye'nin 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasındaki toplantısında, ilkokulların programlarındaki değişiklikler öngörülmüştür. II. Heyeti İlmîye'nin 1924 tarihindeki toplantısında ilkokul süresinin 6 yıldan 5 yıla indirilmesine karar verilmiştir.⁴⁴

20 Nisan 1924 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (İlk Anayasa)'nın, 87. Maddesinde yapılan değişikliklerle, İlk Öğretim Zorunluluğu Kanun'a eklenmiş, kız çocuklarının okuma eşitliği ve mecburiyeti, Anayasa zorunluluğu haline getirilmiştir.⁴⁵

22 Mart 1926 tarihli 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'la, okul sistemi ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili konularda düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁶ Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilkeleri esas alınmış, bütün eğitim kurumları yeniden düzenlenmiş, ilk ve orta öğretimin esasları belirlenmiştir.⁴⁷ Kanun ile; şehir ve kasaba gündüz; şehir ve kasaba yatılı; köy gündüz ve köy yatılı olmak

⁴² Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim:Tarihi Gelişimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 31.

⁴³ Cırıtlı, H. H. (1983). İlköğretim. Milli Eğitim Bakanlığı (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:1 Atatürk Kitapları:4, s. 270.

⁴⁴ Cırıtlı, a.g.e.,1983:270.

⁴⁵ Göksel, a.g.e.,1993:160.

⁴⁶ Kavcar, C. (2010). Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.40.

⁴⁷ Delipınar, M.A. (2010) Yeni Bir Devlet Kuruluyor. Z.Y. Öktem (Editör). Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 187

üzere, 4 tür ilkokuldan söz edilmiştir. 5 yıl olarak belirlenmiş ilkokullardaki eğitimin, Anayasa'ya göre, zorunlu ve parasız olmasına karar verilmiştir.⁴⁸

1926 İlkokul Programı, çalışmalar sonucunda 1926-1927 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Talim ve Terbiye Dairesi üyelerinden Ali Haydar Bey, Maarif Vekâletinin ilkokulların öğretim programlarında yaptığı bu değişikliğin gerekçesini; "Cumhuriyet hayatına uyum" olarak açıklamıştır. 1926 ilkokul programı "düzenleme ve esas yönüyle eğitim hayatına yeni bir usul" getirmiştir.⁴⁹

Yeni programda, yurt dışından davet edilen konusunda uzman John Dewey'in raporunda üzerinde önemle durduğu "Hayat Bilgisi, Toplu Tedris ve İş Okulu" kavramlarına yer verilmiştir. Maarif Vekâleti derslerin adını değiştirmiş, içeriklerinde önemli değişikliklere gitmiştir. Derslerin hedef ve konularının, günün gereklerine uygun olarak, çağdaş eğitim anlayışıyla yeniden biçimlendirileceği belirtilmiştir.⁵⁰

Gelişmekte olan ülkelerde, eğitim olanaklarının sınırlı olmasından dolayı, bireyleri en azından temel bilgi ve becerilerle donatabilmek için, ilköğretime ayrı bir yer ve önem verilir. Türkiye'de eğitim sisteminde yeni bir yapılanmaya gidildiği için, ilköğretim kademesine ayrı bir önem verilmiştir. Devletin temel eğitim politikalarından biri ilkokulların yaygınlaştırılması olmuştur.⁵¹

Atatürk; "okuma yazma sorununu bir an önce gidermeyi, devriminin ve Cumhuriyetin eğitim alanındaki ilk koşulu" olarak görmüştür. 1927 yılındaki ilk nüfus sayımında, ülkede okuma yazma bilenlerin oranı %5-6 arası idi. Bu oran Türk ocaklarında, halk dersanelerinde ve muallim birliklerinde açılan okuma yazma kurslarıyla elde edilmiştir.⁵²

⁴⁸ Başaran, a.g.e., 1993:78.

⁴⁹ Başar, E. ve Turan, A. (2010). Cumhuriyet aydınlanmasında Mustafa Necati'nin Yeri ve Etkileri, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.222.

⁵⁰ Başar ve Turan, a.g.e.,2010:222.

⁵¹ Fidan, N. ve Erden, M. (t.y.). *Eğitime Giriş*. (İkinci Baskı) Ankara:Feryal Matbaacılık, 212-213.

⁵² İnan, M. R. (1983). Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği. MEB (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları.s. 11-12.

1 Kasım 1928'de yeni yazı yasasının kabul edilmesinden sonra, 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açılarak okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu sayede, bir yıl içinde 596.000 kişinin okuma yazma öğrenmesi sağlanmıştır. 19 Şubat 1932'de açılan halkevleri ve halk okuma odalarının çalışmalarıyla, 1935'te okuryazar oranı yüzde 15'e çıkarılmıştır.⁵³

Bu kurumların desteğiyle, okullaşma ve okuryazarlık oranı yükseltilmiştir. 1930'lu yılların ortasında köy çocuklarının yüzde 87,5'i, şehir çocuklarının yüzde 20'si okula gidememiştir. Okuryazarlığın istenilen hızda yayılamamasının önündeki en büyük engel, 35 bin köyün öğretmeni olmayışydı. Bu sorun yine Atatürk tarafından, Köy Eğitim Kurslarının açılması çözüm önerisi getirilmesiyle sayesinde çözülmüştür.⁵⁴

1 Kasım 1935 tarihli Meclis açış konuşmasında Atatürk; "İlköğretimin yayılması için sade ve pratik önlemler almak zorundayız." dedikten sonra, 11 Haziran 1937 tarihinde Köy Eğitim Kanunu ile eğitim okulları yasalaşmıştır.⁵⁵ Atatürk'ün işaret ettiği; "Okuma-yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmama" hedefi, onun vefatından sonra, 1940'da İkinci Dünya Savaşı'nın zor koşullarında kurulmaya başlatılmış Köy Enstitüleri ile ilk altı yılda 20 binin üzerinde köy öğretmeni yetiştirilerek gerçekleştirilmiştir.⁵⁶

⁵³ İnan, a.g.e., 1983:11-12.

⁵⁴ Eşme, a.g.e., 2010:28-29.

⁵⁵ İnan, a.g.e., 1983:9.

⁵⁶ Eşme, a.g.e., 2010:29.

Çizelge 1.1. Türkiye'de okuma-yazma oranındaki gelişmeler (1927-1980)⁵⁷

Yıllar	6 Yaşından yukarı nüfus sayısı	Okuma yazma bilenler	Okuma yazma bilmeyenler	Okuma yazma bilenler yüzde
1927	10 516 000	1 112 000	9 404 000	%11.0
1935	12 863 000	2 474 000	10 387 000	20.4
1940	14 514 000	3 268 000	11 306 000	22.4
1945	15 714 000	4 557 000	11 157 000	29.0
1950	17 194 000	5 780 000	11 414 000	33.6
1955	19 367 000	7 915 000	11 452 000	40.9
1960	22 542 000	8 901 000	13 641 000	39.5
1965	25 664 000	12 505 000	13 159 000	48.7
1970	29 495 000	16 127 000	13 368 000	55.0
1975	33 672 000	20 763 000	12 909 000	61.6
1980	37 601 000	25 278 000	12 323 000	67.2

Çizelge 1.2. Resmi ve özel ilkokullarda sayısal gelişmeler (1923-1998)⁵⁸

Yıllar	Okul	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam
1923-1924	4 894	62 954	273 107	341 941
1930-1931	6 598	174 227	315 072	489 299
1940-1941	10 596	294 468	661 279	955 747
1950-1951	17 428	599 711	1 016 915	1 616 626
1960-1961	24 398	1 066 475	1 800 026	2 866 501
1970-1971	38 234	2 120 754	2 892 654	5 013 408
1980-1981	45 507	2 566 934	3 086 135	5 653 069
1983-1984	47 855	3 041 996	3 474 841	6 516 837
1988-1989	50 735	3 323 472	3 735 636	7 059 108
1991-1992	50 669	3 236 398	3 636 240	6 870 638
1997-1998	45 649	4 085 452	5 016 622	9 102 074

⁵⁷ Kaya, Y. K. (1984). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. (Geliştirilmiş Dördüncü Basım). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Döner Sermaye İşletmesi Tesisleri, 120.

⁵⁸ Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1999'a*. (Genişletilmiş Yedinci Baskı) İstanbul: Alfa Yayın, 304.

1.1.3.2. Ortaöğretim

Ortaöğretimde öğrencilere verilecek asgari düzeydeki ortak bir genel kültür eğitimi ile ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan kalkınmasında katkıda bulunabilecek çözüm odaklı, aktif bireylerin yetiştirilmesi amaçlanır. Bu seviyeyi tamamlayan öğrenciler, ilgi ve yeteneklerine uygun olarak gelecekteki yüksek eğitimlerine ve iş alanlarına hazırlanırlar. İlköğretimi tamamlayarak, ortaöğretime girmeye hak kazanmış her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve bu kademe eğitiminin olanakları çerçevesinde, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yararlanma hakkına sahiptir.⁵⁹

Hemşire, sağlık memuru, laborant, teknisyen gibi orta düzeyde mesleki elemanların yetiştirilmesinin, ülke kalkınması açısından çok önemli olduğu görülmüş ve toplumun ihtiyaç duyduğu kalitedeki bireylerin yetiştirilmesinde rolü olan ortaöğretime ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁰

1 Mart 1922'de TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)'nin üçüncü toplanma yılı açış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk: "...Orta tahsilin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsil-i âliye namzet hazırlamaktır..." diyerek, ortaöğretimin amacını açıklamıştır. Sözlerinin devamında "...Kadınlarımızın da aynı derece-yi tahsilden geçerek yetişmelerine atf-ı ehemmiyet olunacaktır..." demiştir.⁶¹

1923 tarihli Birinci Heyeti İlmiye'de alınan kararla, genel ortaöğretim kurumlarının adı Sultani'den liseye çevrilmiş ve liseler bir ile iki devreli olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.⁶² 1924 tarihli İkinci Heyeti İlmiye'de, ortaöğretim kurumları ilkokula dayalı üç yıllık ortaokul ile bunu izleyen üç yıllık lise olarak belirlenmiştir. Genel eğitimde, 5-3-3 şeklinde ilkokula dayalı iki devreden oluşan, bir ortaöğretim

⁵⁹Erdoğan, İ. (2002). *Yeni Bir Binyıla Doğru:Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul:Sistem Yayıncılık, 11-12.

⁶⁰ Kaya, a.g.e.,1984:151.

⁶¹ Atatürk, a.g.e., 1989:C:I, 245.

⁶² Yücel, H. A.(1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. (Birinci Baskı). Ankara:T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.:1681 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi:31 Milli Kütüphane Basımevi, 21.

düzeni kurulmuştur.⁶³ 1924 yılında kız liselerinde, kızların ülkenin sosyal kalkınmasında faydalı hale getirilmeleri hedeflenmiştir.⁶⁴

Ortaöğretim mektepleri, 1926 tarihli Maarif Teşkilatına dair 789 sayılı Kanun'un yedinci maddesiyle orta mektepler; "liseler, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri olarak tasnif edilmiştir"tir. Bunlardan başka bulunan; "yüksek öğretmen mektebi lise öğretmenlerini ve orta öğretmen mektebi, orta mekteplerle ilk ve köy öğretmen mekteplerinin öğretmenlerini yetiştirir" denmiştir.⁶⁵

24 Nisan 1926 tarihli 822 sayılı Kanun'la, lise ve ortaokullarda gündüzlü okuyan öğrencilerden para alınmamasına ve tüm okul programlarının yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir.⁶⁶ 1927-1928 öğretim yılından itibaren, ilk defa karma öğretime geçilmiştir. Okullardaki kız öğrenci sayısının oranı azalmaya başlayınca, karma öğretimin hızı 1929-1930 yıllarından itibaren düşürülmüş ya da eski haline dönüştürülmüştür. Bu yıldan sonra ortaöğretim okulları, yavaş yavaş karma okul haline getirilmiştir.⁶⁷

Ortaöğretimde Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda iki yol izlenmiş; "sanat okulları aracılığıyla gençlere birer sanat öğretme" ve "liselerle üniversitelere öğrenci yetiştirmek" olmuştur. Özellikle ortaöğretim metodunun 'işe' ve 'uygulamaya' dayalı olması gerektiğini belirtmiş, konuyu şu sözlerle ifade etmiştir: "İlk ve ortaöğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilmi ve tekniği versin. Fakat o kadar pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun."⁶⁸

Ortaokul ve liselerde, Fransız ve Latin kültürlerinden alınma müfredat yerine, milli ve Cumhuriyet ülküsüne hizmet edecek programlar hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Ancak, Galatasaray Lisesi'nin Fransızca dersine

⁶³ Oğuzkan, T. (1983). Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişmesi. MEB (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, 287.

⁶⁴ Doğan, S. (2012). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar-Şair ve Yazarlar (1850-1950)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademik Kitaplar, 228.

⁶⁵ Özkan, S. (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 125-126.

⁶⁶ Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*. (Birinci Basım). İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi, 32.

⁶⁷ Cicioğlu, a.g.e., 1985:137.

⁶⁸ Özkan, a.g.e., 2008:126.

Türkçeden fazla yer vermesi nedeniyle bu Lise özel tutulmuştur. Ortaöğretimin sınav ve disiplin yönetmeliklerinde düzenlemelere gidilmiştir.⁶⁹

Ortaöğretimde, öğrenci artışına bağlı olarak öğretmen eksikliği yaşanması ve ekonomik nedenlerden yeni okul açılmaması, ayrıca öğrencilerin akşama kadar okulda tutulmasında pedagojik sakıncaların dikkate alınmasıyla, 1936-1937 yılından itibaren, öğretimin öğleye kadar yapılması, öğleden sonraysa başka bir grup öğrencinin okuldan faydalanabilmesi amacıyla, çift öğretim uygulamasına gidilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁰

Çizelge 1.3. Resmi ve özel ortaokullarda sayısal gelişmeler (1923-1992)⁷¹

Yıllar	Okul	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam
1923–1924	72	-	-	5 905
1930–1931	83	6 945	20 148	27 093
1940-1941	252	26 235	69 097	95 332
1950-1951	440	19 037	50 262	68 765
1960-1961	776	76 877	241 261	318 138
1970-1971	1 842	213 752	569 719	78 3471
1979-1980	4 103	393 683	786 550	1 180 233
1983-1984	4 860	530 013	987 839	1 517 852
1988-1989	5 978	866 578	1 358 442	2 225 020
1991-1992	7 078	904 922	1 497 720	2 402 692

⁶⁹ Sakaoğlu, a.g.e., 1992:41-79.

⁷⁰ Sorguç, B. (1987). Saffet Arıkan. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 51.

⁷¹ Akyüz, a.g.e., 1999:309.

Çizelge 1.4. Gündüz, Akşam ve Anadolu Liseleri dâhil, her çeşit liseyi kapsayan sayısal gelişmeler (1923-1998)⁷²

Yıllar	Okul	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam
1923-1924	23	-	-	1 241
1930-1931	57	1 366	4 333	5 699
1940-1941	82	5 981	18 881	24 862
1950-1951	88	4 643	17 526	22 169
1960-1961	194	19 616	56 016	75 632
1970-1971	518	70 684	173 885	244 569
1979-1980	1 108	189 791	341 969	531 760
1983-1984	2 496	293 610	534 357	827 967
1988-1989	2 968	447 194	799 350	1 246 544
1991-1992	4 089	615 241	965 488	1 580 729
1997-1998	5 924	926 457	1 336 989	2 263 446

1.1.3.3. Mesleki ve Teknik Öğretim

Meslek ve teknik eğitim, bireyi etkin bir şekilde yaşama hazırlayarak, insan kaynaklarını, toplumsal amaçlar için değerlendirirken, kültürel ve ekonomik anlamda bireysel gelişime hizmet eder. Bu eğitim sistemindeki programların görevi girecekleri hizmet alanına göre bireylerin eğitimini yürütmek ve iş dünyasına bilgili, becerikli ve başarılı iş görenler yetiştirmektir. Cumhuriyet'le, mesleki teknik eğitim alanı, diğer eğitim alanlarında olduğu gibi, "ekonomik kalkınma planlarına paralel olarak, gerekli insan gücünü hazırlayıcı inceleme ve geliştirme konusu olarak ele alınmış, uzman çalışmaları, öğretmen yetiştirme ve planlı gelişimle desteklenmiştir." Ayrıca, eğitimin temel politikasını ve esaslarını belirli bir düzene oturtmak maksadıyla ülkeye davet edilen dönemin önemli yabancı eğitimcileri kadar, Türk bilim adamlarının da görüşlerinden faydalanılmıştır.⁷³

Atatürk, mesleki ve teknik eğitimin durumuyla ilgilenmiş ve mesleki ve teknik eğitimin kurulup yaygınlaştırılması için uğraşmıştır. Yabancı uzmanlar aracılığıyla,

⁷² Akyüz, a.g.e.,1999:310.

⁷³ Alkan, C., Doğan, H., Sezgin, S. İ. (1988). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları: Kavramlar, Gelişmeler, Uygulamalar, Yönelmeler*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, 9-60.

Milli Eğitime verilecek yönün esasları tespit edilmiş, uzmanların uygulamalarından faydalanılmıştır.⁷⁴

Atatürk; "teknik eğitim sistemi ile sosyal hayat arasında organik bağ kurulmasını" ve "mesleki eğitim ve sanat okullarındaki programların⁷⁵, topluma faydalı ve hayatta uygulanabilir nitelik taşıması" gerektiğini istemiştir. Teknik eğitim denince "akla hemen uygulamalı eğitim gelmesi" gerektiğini belirtmiş, "Ortaöğretimde dahi eğitim ve öğretim yönteminin uygulamalı olmasına dikkat edilmelidir." demiştir.⁷⁶

1927 yılına kadar, vilayetlerce yönetilen sanat okulları, atölyelerinde bulunması gereken araç ve gerece sahip olamamıştır. Hükümet gerçekleştirmek istediği devrimleri ve ekonomik alanda yapılacak girişimleri yürütmek üzere, bu yıldan itibaren sanat okullarını MEB'e bağlamış, Mesleki ve Teknik Öğretim teşkilatı adı altında bir birim oluşturup, düzenleme çalışmalarına başlamıştır.⁷⁷

Okul açma girişimlerinin yanı sıra, öğretmen gereksinimini karşılamak üzere, 1927 yılından 1939 yılına kadar, çeşitli meslek öğretmenliğinde öğrenim görmek üzere, Çekoslovakya, İsviçre ve İtalya'ya 133 kadın ve erkek öğretmen adayı gönderilmiştir. Avrupa'dan bazı meslek dallarındaki öğretmen açığını karşılayabilmek için getirilen 65 öğretmen, kız ve erkek meslek okullarında farklı branşlarda görevlendirilmiştir.⁷⁸

1.1.3.3.1. Kız Teknik Öğretim Kurumları

Cumhuriyet sonrasında, "hızlı atılım ve ilerleme çabaları için kız öğrenciler yönelik meslek okulları" açılmıştır. Mesleki eğitim veren okullardan mezun olan kız öğrencilerin, şahsi girişimleriyle atölye açmak suretiyle ticaret ve meslek hayatına atılabilmeleri sağlanırken, bir yandan da ev kadınlığını bir meslek ya da sanat

⁷⁴ Türk, E. ve Katırcı, M. (Yayına Hazırlayanlar). (2010). *Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010)*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 126.

⁷⁵ Cicioğlu, a.g.e.,1985:242.

⁷⁶ Tezcan, M. (1992). *Atatürk ve Eğitim*. (Birinci Basım). Ankara: Gündoğan Yayınları, 87.

⁷⁷ Özalp, R. (1987). Rüştü Uzel. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara:UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, s. 583.

⁷⁸ Alkan, Doğan, Sezgin, a.g.e., 1988:62-63.

haline dönüştürmeleri amaçlanmıştır. Uzman yönlendirmeleriyle bu okullar amaç, yapı ve süreç yönünden köklü değişimler geçirmişlerdir.⁷⁹

Kız Enstitüleri: İlkokula dayalı 5 yıl süreli kız enstitülerinin ilki 1927 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü adıyla Ankara'da açılmış, 1927-1928 öğretim yılından itibaren, genç kızları iyi bir vatandaş ve becerikli bir ev kadını olarak yetiştirmek amaçlanmıştır.⁸⁰ Atatürk, 18 Aralık 1932'de bu enstitüde açılan Birinci Kadın İktisat Sergisi'ni ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur.⁸¹

Enstitü'de, 1933-1934 öğretim yılında programlarında yapılan değişikliklerle, moda-çiçek ve biçki dikiş olmak üzere, iki meslek dalı da uygulamaya konulmuştur.⁸² 1935-1936 öğretim yılında, kız enstitülerine ortaokul mezunu kız çocuklarının alınabilmesi için ortaokula dayalı iki yıllık özel bölüm açılmış ve kız teknik ortaöğretimde ilkokula dayalı beş yıl esas bölüm ile ortaokula dayalı iki yıllık özel bölüm uygulamaları, 1963-1964 öğretim yılına kadar devam etmiştir. Bu öğretim yılından sonra, ortaokula dayalı üç yıllık meslek okulu haline getirilen kız enstitüleri, iyi bir meslek kadını yetiştirme görevini de üstlenmişlerdir.⁸³

Çizelge 1.5. Kız Enstitülerindeki gelişme (1930-1971)⁸⁴

Ders Yılları	Öğrenci Sayısı
1930-1931	423
1950-1951	8 387
1970-1971	11 300

Akşam Kız Sanat Okulları, Pratik Kız Sanat Okulları: 1928 yılında kurulan bu okullarla, yetişkin kız öğrencilere ve kadınlara, ev ve aile idaresiyle ilgili bilgiler vermek, devam ettikleri dallara göre bir iş alanında gerektiği zaman hayatlarını

⁷⁹ Türk ve Katırcı, a.g.e., 2010:126.

⁸⁰ Türk ve Katırcı a.g.e., 2010:126.

⁸¹ Kocatürk, U. (t.y.). *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 327.

⁸² Türk ve Katırcı a.g.e., 2010:126.

⁸³ Akhun, İ. (Proje yürütücüsü), Bircan, İ., Bülbül, A.S., Kavak, Y., Senemoğlu, N. (Araştırma Grubu), Kuzgun, Y. (Danışman). (2000). *Kız Çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri: Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Örgün ve Yaygın Mesleki Eğitimin Kız Öğrencilerin Mesleğe Yöneltilmesi ve İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 17.

⁸⁴ Cunbur, M. (1997). *Türk Kadını İçin*. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkez Yayınları, 184.

kazanabilecek yeteneğe sahip kılmak amaçlanmıştır. Ayrıca, çevre ve halkın istekleri doğrultusunda, bıçki dikiş, iç giyim, moda, çiçek, ev idaresi, yemek, pasta, çocuk gelişimi ve eğitimi gibi konularda, bir veya iki sene süreli kurslar açmak, bu kurumların görevlerinden sayılmıştır.⁸⁵

En dikkate değer nokta ise, bu kurumlara devam eden binlerce kız öğrenci ve kadının öğrenim seviyelerindeki çeşitlilik olmuştur. Ayrıca bunlar, ilkokul üçüncü sınıftan ayrılan, üniversite ya da yüksekokul mezunu ve on dört yaşında genç kız ya da kırk beş elli yaş üstü dâhil, çok fazla sayıda öğrenci toplayan bir kurum olmuştur.⁸⁶

Kız Tekniköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olan bu kurumlar, kent ve kasabalarda, daha çok kız enstitülerine, bugünkü adıyla Kız Meslek Liseleri'ne, bağlı ya da bağımsız çalışmışlardır. Bu okullara yer ve araç gereç sağlamak kolay olduğundan 1928-1929 öğretim yılından itibaren, ülke çapında yaygınlaştırılmışlar ve 1974 yılından sonra Pratik Kız Sanat Okulu olarak adlandırılmışlardır. Giriş koşulları esnekleştirilirken, istek ve yeteneklere göre faydalı ve kullanılabilir pratik çalışmalara öncelik verilmiştir.⁸⁷

Çizelge 1.6. Akşam Kız Sanat Okullarındaki gelişme (1930-1971)⁸⁸

Ders Yılları	Öğrenci Sayısı
1930-1931	219
1950-1951	21 045
1970-1971	72 863

Kız Meslek Öğretmen Okulu: Kız meslek okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1934 yılında Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde, ilk Kız Meslek Muallim Mektebi faaliyete geçmiştir. Bu okulun, 3 yıllık bölümünden mezun olan öğrenciler, Kız Teknik Öğretim kurumlarına, 2 yıllık mezunlar da ortaokullara bıçki

⁸⁵ Onay, P. (t.y.). *Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 138-139

⁸⁶ Onay, a.g.e., t.y.:138-139

⁸⁷ Gedikoğlu, Ş. (1991). *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitime*. Ankara:Kadioğlu Matbaası, 213.

⁸⁸ Cunbur, a.g.e., 1997:184.

ve dikiş öğretmeni olarak atanmışlardır. 1938 yılında tüm şubelerinde eğitim 3 yıla çıkarılmıştır.⁸⁹

Köy Kadınları Gezici Kursları: Bu kurslarla meslek okulu kurulmasına müsait olmayan köy ve küçük kasabalarda, kadın ve genç kızlara yönelik, ev idaresi, çocuk bakımı, nakış gibi konularda, pratik ve faydalı bilgiler sunmak amaçlanmıştır. Tahsil çağını geçirmiş 45 yaşına kadar kadınlarla, ilk tahsilini bitirmiş kız öğrencilerin devam ettiği bu kurslar, her köyde altı ay süreli eğitim verdikten sonra, bir başka köy ya da kasabada faaliyetine devam ettiklerinden bu isimle anılmışlardır.⁹⁰

Bu kurslar 1938-1939 öğretim yılında ilk defa Bursa köylerinde açıldıklarında, sayıları ilçe, bucak ve köylerde isteğe bağlı olarak arttırılırken, 1940-1941 öğretim yılında sayıları 11'e çıkarılmış ve daha sonra eğitim süre ve içeriklerinde kategorilere gidilmiştir.⁹¹

Çizelge 1.7. Köy Kadınları Gezici Kurslarındaki gelişme (1938-1971)⁹²

Ders Yılları	Öğrenci Sayısı
1938-1939	45
1940-1941	320
1945-1946	3 450
1970-1971	28 996

Olgunlaşma Enstitüleri: 1945-1946 öğretim yılından itibaren, Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu çıkışlı öğrencilerin, bir sanat dalında yetenekli ya da istekli olanların, bilgilerini ve becerilerini geliştirmek amacıyla, 2 yıl süreli olarak açılmış eğitim kurumlarıdır. Kız öğrencilere ve genç kadınlara bu kurumlar aracılığıyla, geçimlerini sağlayabilecekleri bir meslek edindirme amacı güdülmüştür.⁹³

⁸⁹ Sakaoğlu, a.g.e., 1992:74-75

⁹⁰ Ergin, O. (1977). *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri-Dolayısıyla-Türkiye Maarif Tarihi 5. Cilt*. (İkinci Baskı). İstanbul:Eser Matbaası, 2114.

⁹¹ Onay, a.g.e., t.y.:140.

⁹² Gedikoğlu, a.g.e., 1991:216.

⁹³ Gedikoğlu, a.g.e., 1991:217.

Burada, kadın giyimleri üzerine eski ve yeni modeller incelenir, Türk kıyafet ve motiflerinden yararlanılarak giyim kuşamda, evlerde kullanılan örtülerde yeni modeller oluşturulmuştur. Ayrıca, kadınların giyim zevkini geliştirici yardımcı etkinlikler düzenlendiği gibi, ucuz ve zevkli giyim sağlamak amaçlı kimi enstitülerde hazır giyim işlikleri kurulmuştur.⁹⁴

1.1.3.3.2. Ticaret ve Turizm Okulları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İktisat Vekâletine bağlı olarak faaliyet gösteren Ticaret ve Turizm Öğretimi ve Ticaret Meslek Liseleri, 1927 yılında MEB'e bağlanarak bu okulların öğretim süreleri ilkökula dayalı olarak 4 yıla çıkarılmıştır. 1933 yılında 2 yıl süreli ticaret liseleri açılmıştır. 1941 yılında yapılan düzenleme ile orta ticaret okullarının süreleri 3 yıla indirilmiş, ticaret liseleri de 3 yıla çıkarılmıştır. Bu yıldan itibaren yurdun çeşitli yörelerinde ticaret liseleri açılmıştır.⁹⁵

1955 yılına kadar, Türkiye'de ticaret meslek liselerine öğretmen yetiştiren bir okul bulunmadığından, öğretmen ihtiyacı, eski adı ile 'Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu' ve 'İktisat Fakültesi' olan okulun mezunları tarafından giderilmiştir. 1955'te New York Üniversitesi'nden, Prof. Dr. Anthony R. Lanza ve Edward Tutak Jr. Ticaret Okulları'nda araştırma ve inceleme yapmak, daktilografi-stenografi öğretiminde en son teknikleri göstermek için Türkiye'ye geldiklerinde, ticaret öğretmeni yetiştiren bir yüksekokula ihtiyaç olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun üzerine, New York Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi arasında yapılan antlaşmayla, Ankara'da 1956 yılında Sekreterlik Öğretmeni Yetiştirme Merkezi kurulmuş ve aynı yıl ismi Ticaret Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir. 3 yıl süreli okulda Lanza, kurucu müdür olarak da görev yapmış ve okulun en önemli derslerini vermiştir. Okulun tüm araç gereç ihtiyacı da, o zaman Amerikan Yardım Teşkilatı (AID)'nın Türkiye'deki başkanı olan Lanza tarafından belirlenmiş, AID tarafından sağlanmıştır.⁹⁶

⁹⁴ Gedikoğlu, ag.e., 1991:217.

⁹⁵ Akhun vd., a.g.e., 2000:21.

⁹⁶ Yetgin, D. (2014). Ticaret Öğretmen Okulu'ndan Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi'ne Geçiş Sürecinin Kurum Tarihi Açısından İncelenmesi, *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları*, Adnan Menderes Üniversitesi ile Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi 04-05 Nisan 2014 Kongresi. Bildiriler Kitabı, (Ed. N. Kozak ve O. E. Çolakoğlu). Ankara, Detay Yayınları, s. 273-286.

1956-1965 yılları arasında ismi ve binası birçok kez değişen okuldaki en önemli gelişme, turizmin ülke ekonomisine olumlu etkilerinin görülmesiyle, 1965 yılında Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu adlandırılarak, öğreniminin dört yıla çıkarılması olmuştur. 1982 yılında MEB'e bağlı Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ile Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu birleştirilerek, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi kurulmuştur. 1992 yılında okul Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi adıyla, üç anabilim dalında eğitim vermiştir. 2009'da meslek lisesi öğretimi veren okulların kapatılarak, fakülte haline getirilmesiyle, bu okulun yerine Turizm Fakültesi açılmıştır. Bugün fakültede turizm işletmeciliği, turizm rehberliği, rekreasyon yönetimi, gastronomi ve mutfak sanatları olmak üzere dört bölüm bulunmaktadır.⁹⁷

1.1.3.4. Öğretmen Yetiştirme Kurumları

Osmanlı Devleti'nde "öğretmen gereksinimi duyuldukça alınmak üzere" kaydı ile denilerek, ancak asıl neden o sırada rüştiye adındaki ortaokul düzeyinde eğitim veren kurumların çoğalmasıyla, ilk öğretmen okulu 16 Mart 1848'de açılmıştır. "Baş hoca" unvanıyla Yahya Efendi adında bilgili bir kişi yönetiminde kurulmuş olan kurum, öğretmen okulu kimliğini 1851'de kazanmaya başlamıştır. Kuruma, müdür olarak Yahya Efendi'nin hazırladığı 'Darülmuallimin Nizamnamesi' ile ileri bir anlayış getirilmiş, ancak eğitimlerinde rüştiyelerden fazla bir fark olmamıştır.⁹⁸

1870'de İstanbul'da Darü'l-Muallimat adı ile açılmış olan ilk kız öğretmen okulu, ilkökul düzeyindeki sıbyan mekteplerine ve kız rüştiyelerine öğretmen yetiştirmenin yanı sıra, İstanbul'dan başlayarak tüm ülkede aydın kadınların yetişmesini sağlamıştır. Okul 1873'te 17 kadın öğretmenle ilk mezunlarını vermiştir. Meşrutiyet döneminde, bazı rüştiyelere sınıflar eklenerek öğretmen yetiştirilmeye ve kız öğretmen okullarının temellerinin atılmaya başlanmasının ardından, İstanbul dışında diğer şehirlerde öğretmen okulları açılmıştır.⁹⁹

⁹⁷ Yetgin, a.g.e., 2014:273-286.

⁹⁸ Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi-Yöneticilerin ve Eğitimcilerin Kendi Yazılarıyla*. Ankara:Anı Yayıncılık,135.

⁹⁹ Cunbur, a.g.e., 1997:177.

Öğretmenleri "gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri" olarak tanımlayan Atatürk, Cumhuriyet ilan edilmeden önce öğretmenlik mesleğinde yapılması gereken düzenlemelerin yönünü çizmiştir. 15 Temmuz 1921'de Ankara Maarif Kongresi'nde; "Türkiye'nin milli ve tarihi özellikleriyle uyumlu bir milli terbiye programı" oluşturulmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Açış konuşmasında "Öğretmenler! Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınızın derecesiyle oranlı bulunacaktır." diyerek, öğretmenlerden beklentilerini ifade etmiştir.¹⁰⁰

1 Mart 1923'te TBMM'nin dördüncü toplanma yılını açarken yapmış olduğu konuşmada Atatürk, öğretmen eksikliğinin bir an önce giderilmesi ve "...halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay vesaitle okutarak onlara birinci derecede lâzım olan malûmatı verecek..." öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekliliği üzerinde önemle durmuştur. Bunun da ancak dünyanın her yerinde toplumların en önemli unsurlarını teşkil eden öğretmenlik mesleğine, hak ettiği yüksek değer ve önemin verilerek gerçekleştirilebileceğini şu sözlerle ifade etmiştir: "Mekteplerde tedrisat vazifesinin şayanı itimat ellere teslimini, evlâd-ı memleketin o vazifeyi kendine hem bir meslek, hem bir mefkure addedecek fâzıl ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin için muallimlik, sair serbest ve yüksek meslekler gibi, tedricen tarakkiye ve her halde temin-i refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır. Dünyanın her tarafında muallimler, cemiyet-i beşeriyenin en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır."¹⁰¹

1 Eylül 1923'te şehirlerde bulunan, erkek ve kız muallim mektepleri (İlköğretmen Okulu) il özel idarelerden alınmış, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.¹⁰²

1923-1924 öğretim yılında ilkokullara öğretmen yetiştiren dört yıllık 7 kız ve 13 erkek toplam 20 öğretmen okulunun, eğitim süreleri 5 yıla çıkarılmış, ders programları yeniden düzenlenmiştir. Öğretmenliğin meslek haline getirilebilmesi için yasal yönden çaba harcanmıştır. 13 Mart 1924 tarihli Orta Tedrisat Kanununun birinci maddesine göre "muallimlik Devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye

¹⁰⁰ Güven, a.g.e., 2010:362.

¹⁰¹ Atatürk a.g.e., 1989: C:I, 317.

¹⁰² Güven, a.g.e., 2010:362.

vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek...“ olarak ifade edilmiştir. 22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunun 12. maddesinde “maarif hizmetlerinde asolan muallimlik” ifadesine yer verilerek, öğretmenlik Devletin bir kamu görevi olan öğretim ve eğitimi üstlenen bir meslek olarak tanınmasıyla, öğretmenliğin öğretim ve eğitim hizmetleri arasında önceliği ve üstünlüğü kabul edilmiştir.¹⁰³

%80'i genel kültür, %20'si sadece mesleğe dönük eğitim veren 20 Muallim Mektebi'nin süresi 1932-1933 ders yılından itibaren, 3 yılı ortaokul düzeyinde ve son 3 yılı meslek derslerinin yer aldığı programla 6 yıla çıkarılmıştır.¹⁰⁴

1935 yılında itibaren Muallim Mektebi adı, öğretmen okulu olarak değiştirildiğinde, sayıca çok fakat öğrencileri az ve öğretimi yetersiz ilköğretmen okullarının, sayılarının azaltılıp, öğrenci mevcudu ve öğretimin niteliği yükseltilmeye çalışılmış. Öğretmen yetiştirme sorunu oldukça karmaşık bir süreç yaşadığından, 1940'ta köy enstitüleri kuruluncaya kadar, ilköğretmen okulları ile sayısal olarak ihtiyaç duyulan öğretmeni yetiştirmek mümkün olmamıştır.¹⁰⁵

Köy Öğretmeni Yetiştirme Kurumları: Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923-1925), 45.000 kadar köyden 4.000 tanesi okula ve öğretmene sahip olmuştur. Kırsal bölgelerdeki unutulmuş okullaşma oranını arttırmak ve öğretmen yetiştirmek için pratik yollar araştırılmaya başlanmıştır. Bulunan yol da en kısa zamanda köy öğretmenleri yetiştirecek olan Köy Muallim Mekteplerinin kurularak, ilköğretimin yaygınlaştırılmasına uğraşmak olmuştur.¹⁰⁶ Köy öğretmeniyle köyde iktisadi ve sosyal açıdan halka rehberlik etmek üzere özel eğitim almış, insanlar düşünülmüştür. Köy öğretmeni, sadece köyde okula devam eden çocukların değil, bütün köyün öğretmeni olmuştur.¹⁰⁷

¹⁰³Süral, S. ve Kıran,H. (2010). Köy Enstitüleri Öncesi Öğretmen Yetiştirme Denemeleri (Denizli Köy Muallim Mektebi Örneği), *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları,s.242-243.

¹⁰⁴ Güven, a.g.e., 2010:362.

¹⁰⁵ Süral ve Kıran, a.g.e., 2010:243.

¹⁰⁶ Kaya, a.g.e., 1984:186.

¹⁰⁷ Süral ve Kıran, a.g.e., 2010:242.

Köylerin eğitim sonunu çözmek için, şehir merkezi dışında ilkokul mezunu köy ve şehir çocuklarını giriş sınavı ile kabul edecek üç yıl süreli parasız ve yatılı köy öğretmen okulları Kayseri ve Denizli'de 22 Mart 1926'da kurulmuştur. Sabah genel kültür, öğleden sonra ise tarımsal uygulama dersleri bulunan okullardan mezun olan öğretmenler, beş yıllık zorunlu köy eğitiminden sonra, şehir öğretmen okullarında yapılacak sınavlarda başarılı olurlarsa şehir ilkokullarına atanabilmişlerdir. İstenilen verimi sağlayamadıkları için 1933 yılında kapatılmıştır.¹⁰⁸

Eğitim de önemli çalışmaları olan dönemin Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, göreve başladıktan sonra, Atatürk'ün Maarife (Eğitime) Ait Direktifleri doğrultusunda 17.04.1940 tarihinde Köy Enstitüleri Yasası ile "köylüye her düzeyde eğitimi sağlamak, köylünün ufkunun genişletilmesine çaba harcamak, halkın yönetime katılması, tarım, hayvancılık ve madencilik alanlarında teknik gelişmeleri uygulayarak, üretimin arttırılması ve kalkınma sürecine ortak edilmesi amacıyla Köy Enstitüleri'ni" kurdurmuştur. Günün koşullarında devlet bütçesinin kıt kaldığı bir dönemde, 1946 yılına kadar 20 yerde açılan köy enstitüleri, büyük ölçüde öğretmen, öğrenci ve köylünün emeğiyle imece usulüne dayalı olarak yapılmış ve bu okullarda güzel sanatlar, maden işleri, hayvan bakımı, kümes hayvancılığı, tarımsal işletme ekonomisi, yapıcılık ev ve el sanatları, tarla ve bahçe tarımı dallarında eğitim verilmiştir. Özellikle dört köy enstitüsünde açılan sağlık bölümünden mezun 521 sağlık memuruyla, köylere ilk kez sağlık hizmeti götürülmüştür.¹⁰⁹

Eğitimle üretimin iç içe olduğu bu kurumlarda, öğrenciler yaratıcı ve eleştirel düşünceye yönlendirilmiş, aynı zamanda kendi okullarının yapımında emekleri olduğu için yönetiminde söz sahibi olmuştur. Köy Enstitüleri 1954 yılında kapatılmıştır.¹¹⁰

Köy Enstitüleri'nin kaldırılmasının ardından, enstitülerin felsefesi ve programı değiştirilerek "İlköğretmen Okulu" olarak adlandırılmışlardır. Bu yeni

¹⁰⁸ Kaya, a.g.e., 1984:186-187.

¹⁰⁹ Karaduman, F. (2001). *Çağdaş Uygarlık Öncüsü 'Atatürk'*. Mersin:ADD Mersin Şubesi Yayını, 83-84.

¹¹⁰ Karaduman, a.g.e., 2001:83-84.

kurumlar, kentlerdeki öğretmen okullarıyla aynı statüde belirlenmiş, köy çocuklarının yanı sıra kapılarını kent çocuklarına da açmıştır. Okulun süresi beş yıldan altı yıla çıkarılmıştır. Bu okullardan mezun olan öğretmenlerin eğer mecburi hizmetleri varsa, mezunlar köylerde birkaç yıl çalışmıştır. İlköğretmen okulları da daha önce denenmiş diğer öğretmen yetiştirme kurumları gibi, aynı sonu yaşamış ve öğretmen yetiştirme görevleri üzerinden alınarak (1976'da) yatılı klasik lise haline dönüştürülürken sayıları azaltılmıştır.¹¹¹

İlkokul öğretmenlerine 1974-1975 öğretim yılından itibaren yüksek öğrenim görme zorunluluğu getirilince bu kurumlar öğretim liselerine dönüştürülmüşlerdir. İlkokullara öğretmen yetiştirmek için 1974-1975 öğretim yılından itibaren, iki yıllık eğitim enstitüleri kurulmuştur. Orta öğretime öğretmen yetiştirmek için açılmış olan İstanbul Darülmuallimin yüksek kısmının devamı olan Yüksek Öğretmen Okulu ilerleyen yıllarda Yüksek Öğretmen Okulu olarak adlandırılmıştır.¹¹²

Ankara'da (1959) ve İzmir'de (1964) açılmış olan Yüksek Öğretmen Okulları 1978-1979 yılında kapatılarak, öğretmen yetiştirme işlevi 4 yıllık Eğitim Enstitülerine devredilmiştir. 1982 yılından itibaren de 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumları fakültelere dönüştürülmüş ve üniversitelere devredilmiştir.¹¹³

1.1.3.5. Yetişkin Eğitimi

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından, yetişkin eğitime hız verilmiştir. Okur-yazarlık, tarım, sağlık, ev ekonomisi, yurttaşlık bilgisi alanlarında geniş kesimleri geliştirmeyi hedefleyen programlar uygulanmış, vatandaşlara problemlerinin çözümünde, eğitimle destek olunmak istenmiştir. İlk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey, 25 Kasım 1923 tarihli genelgesiyle valiliklerden "milli eğitim görevlileriyle birlikte halk eğitim alanında çalışmalara başlamasını" istemiştir. Genelgede; "yurdun her köşesinde, halkla okullar ve öğretmenler aracılığıyla yakın ilişkiler

¹¹¹ Kaya, a.g.e., 1984:197-198.

¹¹² Türk ve Katırcı, a.g.e., 2010:57.

¹¹³ Türk ve Katırcı, a.g.e., 2010:57.

kurularak, eğitimin her yaştan ve sınıftan halkın ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirilmesi gerektiği" belirtilmiştir.¹¹⁴

Milli Eğitim Bakanlığı 789 Sayılı Teşkilat Kanun'la ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğretim görmemiş bireyleri kabul eden kuruluşların, ilköğretimi de vermeğe zorunlu olduklarını öngörmüş, özel kuruluşlara da halk eğitimi ile ilgilenme zorunluluğu getirmiştir. 1926 yılında MEB bünyesinde ilk halk eğitim birimi Halk Terbiyesi Şubesi adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğünde Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak kurulmuştur. 1927 yılında halk derslikleri ve halk konferansları için yönetmelik çıkarılmış, ağırlığı okuma yazma olmak üzere, yetişkin eğitiminde çalışmalar yürütülmüştür. 1928 yılında Millet Mektepleri'nin açılışıyla, bütün öğretmenlerin ve birçok aydının görev aldığı bir halk eğitim hareketi oluşturulmuş, 1930 yılında açılmaya başlayan Halk Okuma Odaları ile vatandaşların öğrendiklerini unutmamaları ve okuma alışkanlıklarını sürdürmeleri amaçlanmıştır.¹¹⁵

19 Şubat 1932'de kurulan Halkevleri; "tüm yurttaşları görevli kılma, çalışmaya itme, kültürel çalışma ve girişimlere katılmalarını sağlama merkezleri" olmuştur. Kentlerde halkevi, kasaba ve köylerde halkodası kurdurularak yapılan çalışmalarda; tarih, dil, güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırmaları ve uygulamaları sürdürülmüş, dergiler yayınlanmış, kitaplıklar açılmıştır. Bu kurumlarla, gençlerin okuyup yetişmesi ve bilgi edinmesi sağlanmış, okuma yazma bilmeyenler için açılan kurslarla halkın yetişmesi sağlanmıştır. Çalışmalarını Ağustos 1951'e dek sürdürmüştür.¹¹⁶

1.1.3.6. Yükseköğretim

Cumhuriyet öncesi dönemde, kadınların yoğun talebi ve artan kız idadileri ile kız öğretmen okulunun ihtiyacı karşılamaması, kadının yükseköğretim hakkına kavuşturulması gereği düşüncesini doğurmuştur. 7 Şubat 1914'te haftada dört gün

¹¹⁴ Kurt, İ. (2008). *Yetişkin Eğitimi*. (İkinci Baskı). Ankara:Asil Yayın Dağıtım, 61-62.

¹¹⁵ Kurt, a.g.e., 2008:61-62.

¹¹⁶ Kili, S. (1995). *Atatürk Devrimi-Bir Çağdaşlaşma Modeli*. (Beşinci Baskı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 200-201.

İstanbul Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) konferans salonunda herkese açık verilen dersleri, sayıları 600-700'e varan, kadınlar ilgiyle izlemiştir.¹¹⁷

12 Eylül 1914'te İnas Darülfünunu'na (Kız Üniversitesi) dönüştürülmüş, tedrisat programına edebiyat, riyaziyyat (matematik), tabiat ve sanayi-i nefise (güzel sanatlar) dersleri konmuştur. Kız öğrencilerin dersleri Darülfünun binalarından ayrı dershanelerde yapılmış, okul sonra Çağloğlu'na taşınmıştır.¹¹⁸ 1920 yılında İnas Darülfünunu, Darü'l-Muallimat-ı Aliye'den ayrılarak öğretimi, tekrar İstanbul Darülfünun'a bağlanmıştır.¹¹⁹

16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde erkek ve kadın öğretmenlerin ayrı oturtulmasına Mustafa Kemal Paşa'nın karşı çıkışı üzerine, İstanbul'da kız öğrenciler kendilerine ayrılan ders saatlerini boykot etmiş ve erkek öğrencilerle derslere girmeye başlamıştır. 16 Eylül 1921'de Darülfünun Divanı kız öğrencilerle erkek öğrencilerin aynı dersliklerde devam etmesini onaylamış, İnas Darülfünunu tamamen kaldırılmıştır. 1921-1922 ders yılından itibaren, Edebiyat, Fen ve Hukuk Fakültelerinde, 1922-1923'te Tıp Fakültesi'nde karma eğitime geçilmiştir.¹²⁰

Bilimsel düşüncenin önünü açabilmek ve üniversitenin ilerlemesini sağlamak, toplumun ihtiyaç duyduğu kuşakları yetiştirebilmesi amacıyla, 1923 yılında itibaren Darülfünun'a bilimsel özerklik tanınmıştır. Hükümet bu kurumun "özerkliğine karşı saygılı davranılması gerektiğini belirtmiş ve kuruma müdahale etmeyi" düşünmemiştir. Atatürk de, alınan bu kararı desteklemiş; "kurumun bilimsel özerkliğine müdahale edilmemesini" istemiştir.¹²¹

1924 yılında 493 sayılı Kanun ile Dar-ül fünun-u Osmanî isimli üniversiteye, İstanbul Dar-ül-fünunu ismi verilmiş ve üniversiteye tüzel bir kişilik kazandırılmıştır. Tıp, hukuk, edebiyat, fen, ilahiyat fakülteleri bulunan Üniversite'nin, kanuna göre

¹¹⁷ Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. (Birinci Basım). İstanbul:Metis Yayınları, 224-225.

¹¹⁸ Çakır, a.g.e., 1994:224-225.

¹¹⁹ Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara:Vadi Yayınları, 133.

¹²⁰ Dölen, E. (2009). *Türkiye Üniversite Tarihi 1:Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922)*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 467.

¹²¹ Güler, A. (1994). *Türkiye'de Üniversite Reformu*. (Birinci Baskı). Ankara: Adım Yayıncılık, 71-72.

katma bütçeyle yönetilmesi öngörülmüştür.¹²² Darülfünun'a daha iyi çalışma koşulları ve geniş mali imkânlar sunulmuş, ancak üniversitede ciddi bilimsel çalışma, araştırma ve özgün yayın etkinlikleri olmamıştır.¹²³

1931 yılında, hükümet Darülfünun'da reform çalışmalarına başlamaya karar vermiş, gerekli incelemeleri yapması için, İsviçre Gelf Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche'yi ülkeye davet etmiştir. Malche, üniversitede yaptığı incelemeler sonucunda, 1932 yılında Türk Hükümetine sunduğu raporunda Darülfünun hakkındaki görüşlerini bildirmiştir. Rapor Atatürk'e arz edilmiş, onun görüş ve önerileriyle, üniversite reformunun yapılmasına karar verilmiştir.¹²⁴

1 Ağustos 1933 günü; "fakülte ile birimler arasındaki işbirliği ve koordinasyonun bozulmuş olması; öğretim üyelerinin üniversitedeki eğitim öğretim ve araştırma görevlerini ihmal etmesi" gibi nedenlerle İstanbul Darülfünunu kapatılmış, yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır.¹²⁵

Atatürk'ün; "Türk milletini maddi ve manevi her alanda yüceltmek ve uygar milletler düzeyine çıkarmak için, reformlarından en önemlisi olan Batıdaki üniversitelere eş bir bilim ocağı kurma amacı, 1933 Üniversite Reformuyla gerçekleşmiştir." Yeni İstanbul Üniversitesi'ndeki dört fakültede, yurt dışından gelen doçentler ile Darülfünun'un bazı elemanlarıyla, özellikle Alman hocalardan oluşan bir kadro kurulmuştur. Bu bilim adamları, Üniversite'nin ilerlemesine ve gelişmesine katkı sağlamışlardır.¹²⁶

Yüksek öğrenim kapsamında kadınların ilerleyen süreçte sahip oldukları koşullar ve toplumsal konumları değişiklik göstermiştir. Kadına sağlanan

¹²² Özbilen, İ. (1998). Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Yüksek Öğretim. Ü. Sarıaslan. (Basıma Haz.). *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Türk Hava Kurumu Basımevi, s.255.

¹²³ Ozankaya, Ö.(1997). *Cumhuriyet Çınarı*. (Üçüncü Baskı). Ankara:T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1711 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Atatürk Dizisi (42), 408-409.

¹²⁴ Taşdemirci, E. (1992). *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları*. (Birinci Baskı). Ankara:Bizim Büro Basımevi, 3-7.

¹²⁵ Kaptan, S. (1986). *Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsangücü Potansiyeli*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 6.

¹²⁶ Berkem, A.R. ve Aras, N.K. (2007). Modern Üniversite Çağının Türkiye'de Başlaması. N.K. Aras, E. Dölen,O. Bahadır (Editörler). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s. 17-18.

olanaklarla, üniversite öğrencisi kızların sayı ve oranları artmıştır.¹²⁷ Kadınlar, üniversite reformu sayesinde, yüksek öğrenimde ve akademik kariyerde başarıyla ilerlemişlerdir. Reformdan sonra yayım hayatına başlayan, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası'nda 1937 yılından itibaren, kadın araştırmacıların yayınları yer almış, üniversitelerdeki kadın profesörlerin araştırma ve yayınları uluslararası düzeyde dikkat çekici olmuştur.¹²⁸

1940-1950 yılları arasında, kadın araştırmacıların yayınlarında sürekli bir artış gözlenmiştir. İlerleyen yıllarda yabancı ülkelerin bilimsel dergilerinde araştırmaları yayımlanmış, milletlerarası kongrelerde yer alan kadın delegeler Türkiye'yi temsil etmeye başlamıştır.¹²⁹

Kadın eğitimi konusunda ve özellikle de yüksek öğrenim içinde alınan mesafenin büyüklüğü, Türkiye'de kadınların yüksek öğrenim deneyimiyle nelerin başarılabilir olduğunun kanıtı olmuştur. Yükseköğretimdeki kız öğrenci ve kadın öğretim elemanlarının her alanda var oldukları, ancak bazı alanlarda daha yoğun bulundukları gözlenmiştir.¹³⁰

¹²⁷ Acar, F. (1994). Türkiye'de Kadınların Yüksek Öğrenim Deneyimi, *Türkiye'de Kadın Olmak: Kadın Sorunlarından Kesitler*, (Haz. N. Arat), İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, İstanbul, s.198-209.

¹²⁸ Göksel, a.g.e., 1993:210-211.

¹²⁹ Göksel, a.g.e., 1993:210-211.

¹³⁰ Acar, a.g.e., 1994:199-209.

Çizelge 1.8. Yükseköğretim yapan öğrenci sayısındaki gelişmeler (1927-1982)¹³¹

Yıllar	Erkek öğrenci	Erkek öğrenci yüzdesi	Kız öğrenci	Kız öğrenci yüzdesi	Toplam öğrenci
1927-1928	3 477	88.7	441	11.3	3 916
1929-1930	3 390	97.7	292	2.3	3 682
1934-1935	5 674	85.7	950	14.3	6 624
1939-1940	9 884	81.5	2 246	18.5	12 130
1944-1945	15 603	80.0	3 899	20.0	19 502
1949-1950	20 363	81.2	4 728	18.8	25 091
1954-1955	23 220	82.7	4 849	17.3	28 069
1959-1960	42 972	79.5	11 097	20.5	54 069
1964-1965	66 454	78.8	17 881	21.2	84 335
1969-1970	119 721	81.3	27 454	18.7	147 175
1975-1976	208 368	76.7	63 295	23.3	271 663
1981-1982	174 506	72.5	66 213	27.5	240 719

¹³¹ Kaya, a.g.e., 1984:250.

Çizelge 1.9. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1930-1931)¹³²

Fakültelerin İsimleri	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı
Edebiyat Fakültesi	155	129
Fen Fakültesi	90	371
Hukuk Fakültesi	72	751
Orman Fakültesi	--	60
Tıp Fakültesi	11	387
TOPLAM	328	1 698

Çizelge 1.10. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1950-1951)¹³³

Fakültelerin İsimleri	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı
Tıp Fakültesi	276	2 352
Diş Hekimliği Okulu	23	138
Eczacı Okulu	82	139
Hukuk Fakültesi	495	3 278
Edebiyat Fakültesi	1 075	818
Fen Fakültesi	592	1 032
İktisat Fakültesi	125	1 332
Orman Fakültesi	--	147
TOPLAM	2 668	9 236

¹³² Taşkiran, a.g.e., 1973:157-158.¹³³ Taşkiran, a.g.e., 1973:157-158.

Çizelge 1.11. Yükseköğretimde öğrenci sayısı (1970-1971)¹³⁴

Fakültelerin İsimleri	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı
Tıp Fakültesi	445	1 765
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi	131	835
Hukuk Fakültesi	2 030	8 508
Edebiyat Fakültesi	3 306	3 605
Fen Fakültesi	900	3 056
İktisat Fakültesi	496	2 568
Orman Fakültesi	10	980
Eczacılık	446	658
Diş Hekimliği	136	383
Kimya Fakültesi	171	575
İşletme Fakültesi	94	394
TOPLAM	8 165	23 327

¹³⁴ Taşkiran, a.g.e., 1973:157-158.

1.2. Kadınlar İçin Çalışma Hayatında Yapılan Yenilikler ve Düzenlemeler

1.2.1. 1923-Türkiye İktisat Kongresi'nin Kadınlar Açısından Önemi

İktisat Bakanlığı'nın 5 Ocak 1923'te gazetelere yansıyan açıklamasında; "iktisadi gelişme ve yükselme için köklü bir program yapılacağı" duyurulmuştur. Programın düzenlenmesinden önce, iktisatla alakalı olan çiftçi, tüccar, amele (işçi), sanayici, banka ve şirket temsilcilerinin bir araya toplanacağı ve alacakları kararlarla bir program oluşturulacağı açıklanmıştır.¹³⁵

Atatürk, Türkiye İktisat Kongresi toplanması ile Cumhuriyet'in ilanından önce mevcut ekonomik durumu ve iktisat politikasının çiziminde geniş kitlelerin eğilimlerini tespit etmek istemiştir. Ekonomi anlayışında, sınıf ayrıcalığını kabul etmeyen Atatürk, sistemde birbirleriyle uyum içinde çalışan, birbirlerinin hak ve görevlerini bilen meslek gruplarının oluşması beklentisinde olmuştur. Bu nedenle, Kongre'ye her meslek dalından temsilciler davet edilmiştir.¹³⁶

24 Ocak 1923'te yapılacak Kongre'nin anlamı basına; "memleketin değişik iktisadi zümrelerinin iktisadi hayatı geliştirmek için önerecekleri tedbirleri öğrenmek amacını taşıdığı" olarak açıklanmıştır. Kongre günü yaklaştıkça, danışma birimi hüviyeti taşıyan Kongre'den beklentiler artmış ve basında yeni Türkiye Devleti'nin iktisat siyasetinin çizileceği bir toplantı olacağı yazılmıştır. 15 Şubat'ta açılması gereken Kongre, 300 üyenin yolda kalarak gecikmesiyle, 17 Şubat 1923'te İzmir'de açılmıştır.¹³⁷

1135 üyenin katıldığı toplantıda, Kongre'nin açış konuşmasını yapan Gazi Mustafa Kemal, toplantının amacını "Aziz Türkiye'mizin iktisadi gelişmesinin sebeplerini aramak ve bulmak...." ve "...memleketi imar etmeyi, milleti refaha ve mutluluğa ulaştırma yollarını bulmak..." olarak açıklamıştır. Sözlerinin devamında özetle; "doğrudan milleti temsil eden halk sınıfı içinden ve onlar tarafından

¹³⁵Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D.A., Balcıoğlu, M., Köstüklü, N., Süslü, A., Turan, R., Eraslan, C. & Tural, M.A. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. (Onuncu Baskı). Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.406.

¹³⁶ Gürbüz, C. (2011). *Atatürk Ekonomisi ve Beş Destan-Adam*. (İkinci Baskı).İstanbul:Asya Şafak Yayınları, Berfin Basın Yayın, 14-17.

¹³⁷ Yalçın vd., a.g.e., 2011:406-407.

seçilerek gelen temsilcilerin, memleketin durumunu, ihtiyacını, milletin sıkıntısını ve emellerini yakından bildiklerini, onların gerekli gördüğü tedbirlerin halkın dili" olacağını, "Devlet'in tam bağımsızlığının, ancak iktisadi alandaki bağımsızlıkla sağlanabileceğini ve bunun da yolunun, herkese eşit müdahale" olduğunu, "Ülke kanunlarına uygun olarak, ayrıcalık verilmeden, ülke menfaati için her türlü yabancı sermaye iştirakine açık olduklarını", "yabancı devletlerden, yeni Türkiye'nin varlığını kabul etmelerinin, tam bağımsız ve milli hâkimiyetten asla fedakârlık yapılmayacağını bilerek davranmaları"nın beklendiğini, "gerçekleştirilecek tüm iktisadi faaliyetlerde, çiftçi, sanatkâr, tüccar ve amele grubunun, birbirine muhtaç olduğunu ve hiçbir sınıf ya da zümrenin diğerinden üstün olmadığını" ve "Kongre'nin, ülkenin gerçek kurtuluşunun temel ve esaslarını belirleyeceği için çok önemli ve çok tarihi" olduğunu ifade etmiştir.¹³⁸

İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey konuşmasında; "yeni Türkiye'nin iktisat sisteminin mevcut olan iktisat sistem ya da siyasetleriyle aynı olmayacağını, memleketin iktisadi manasına ve ihtiyaçlarına, iktisat tarihi ruhuna uygun olacak bir iktisat siyaseti takip edileceğini" belirtmiştir. İktisat siyasetinde izlenecek yolun; "kısmen devlet ve kısmen şahsi teşebbüslerin oluşturulması" olacağını açıklamıştır. Açıklamalarıyla, "batıya paralel bir iktisadi uygulamanın tercih edileceği" vurgulanmış, "Batılı devletlere sermaye girişimleri için güven" verilmiş, günümüze değin gelecek olan, karma ekonomi uygulamasının da duyurusu yapılmıştır.¹³⁹

Kadınlara, özel ilgi ve yakınlık gösterilen Kongre'ye, kadın işçiler adına temsilciler katılmıştır. Kongre'de 120-130 işçi delegeden, isimleri saptanabilen 7'si kadın olmak üzere, bir kadın çiftçi delege yer almıştır. Kadın dinleyiciler için salonda, 300 kişilik yer ayrılmış, ilk günkü oturuma 500 kadın dinleyici katılmıştır. Ekonomi Bakanı "Hanımlar ve Beyler" diyerek Kongre'yi açmış ve konuşmasının

¹³⁸ Yalçın vd., a.g.e., 2011:408-410.

¹³⁹ Yalçın vd., a.g.e., 2011:410-411.

devamında "... Gelecek yıl sayınızın daha çok olmasını dilerim." temennisinde bulunmuştur.¹⁴⁰

Kongre'de işçi kadın üyelerinin bulunması, Kongre'nin en önemli yeniliklerinden olmuştur. Her grubun bir temsilcisinin, kapanış konuşmasını yaptığı Kongre'de, işçi kadınlar adına Rukiye Hanım söz almıştır. Rukiye Hanım'ın "Türkiye'de memleket işlerine kadınların katılması ilk defa gerçekleşiyor." demiştir. Kadın hakları konusunda daha sonra yapılacak inkılâpların ilk işareti olmuştur.¹⁴¹ Atatürk, işçi temsilcisi olan bir kadına söz hakkı vererek, kadınlara verdiği önemi ilk o zaman göstermiştir.¹⁴²

Kongrede kadınlara ilişkin ilkeler, Amele Grubunun İktisat Esasları'nda yer almış ve bu esaslara göre; "kadın ve erkek erbab-ı say ve ameleye işçi denilmesine, kadın işçilere doğum öncesi ve sonrası olmak üzere 8 haftalık ve ayda 3 günlük ücretli iznin yasallaştırılması" önerisi oybirliğiyle kabul edilmiştir. Esasların ikinci maddesinde "iş yerlerinde emzikhane açılması" önerisi benimsenirken, kadınların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Zaten, daha önce de "1921 tarihli ve 151 sayılı yasa ile Ereğli Havzası için kadınların madenlerde çalıştırılmaması" benimsenmiştir. Kongre'de alınan kararlar, kadın emekçiler açısından çok önemli ve dönemine göre çok ileri olmuştur.¹⁴³

Kadınların Kongre'ye katılmaları ve bir işçi kadın tarafından işçi sınıfının meşru hakları için kamuoyuna seslenilmesi, önemli bir aşamayı simgelemiştir. Bundan sonra adım adım kadınlar ülkenin, tüm aşamasında görev yüklenerek, fabrikalarda üretici olarak rol oynamıştır. Kongre'de kadınların elde ettikleri haklar

¹⁴⁰ Kalan, İ. ve Özbey, A.E. (1996). Çalışma Hukuku ve Kadın, *Pekin 4.dünya kadın Konferansı Işığında Kadın Hukuku*, 29 Şubat-3 Mart 1996, Seminer, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, s. 61-62.

¹⁴¹ Yalçın v.d., a.g.e., 2011:411.

¹⁴² Ağaoğlu, S. (1986). Atatürk'ten Bu Güne Türk kadını. *Türk Hukukçu Kadınlar Derneği'nin Atatürk'ten Bugüne Türk Kadını ve Sorunları*, 27 Kasım 1981 Sempozyumu, İstanbul, Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları, s.21.

¹⁴³ Kalan ve Özbey, a.g.e., 1996:62.

ve sonraları gerçekleşebilecek olan öneriler, hem ulusal hem de uluslararası alanda ileri bir düşüncenin ürünü olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁴

Kongre'ye kadın işçi temsilcilerinin katılımı, savaş sonrasının getirdiği ağır yük ve yetişkin erkek nüfusun kaybıyla ortaya çıkan, işgücü eksikliğinin, kadın aktif işgücüyle kapatılmak istenmesinin zorunluluğundan olmuştur. Günün koşullarına bağlı olarak artan kadın işçi sayısı, Kongre'ye yansımış ve alınan kararlar, kadın işçilerin korunması yolundaki en önemli ilk adımlar olmuştur.¹⁴⁵

4 Mart 1923'te saat 11.15'de sona eren ilk İktisat Kongresi, Lozan Barış Konferansı'nın dağıldığı sırada gerçekleşmiştir. Kongre ile "Türk toplumuna sadece basit bir ekonomik model kazandırmak amaçlanmamış, aynı zamanda, Misak-ı İktisadi esasları kavramıyla, tarih tahlil edilmiş, laikliğin baz alınmasıyla, Türkiye halkının veya Devleti'nin toplumsal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel yapısı belirlenmiştir."¹⁴⁶

Kongre savaştan insan gücü ve iktisadi yönden harap ve yorgun çıkan bir ülkenin, yokluklarının nasıl ortadan kaldırılacağını ve çarelerin neler olabileceğini tespit etmiştir. Nazik bir dönemde gerçekleşmek suretiyle, Lozan Antlaşması'nın ikinci devresine olumlu etki etmiştir. Kongre'de alınan kararlar 1938 yılına kadar Atatürk'ün denetiminde ana hatlarıyla uygulanmış ve daha sonrası dönemlerde iktisadi şartlara uygun olduğu ölçüde devam edilmiştir.¹⁴⁷

1.2.2. Meslek Alanlarında Kadınlar

Kadınların, Kurtuluş Savaşı'nda ülke savunması adına, cephede ve cephe gerisinde gösterdiği mücadele, Atatürk için "Türkiye'nin kalkınmasında, kadının sağlayacağı faydayı kanıtlar nitelikte olmuş" bunu şu cümlelerle ifade etmiştir: "Daha selamette, daha dürüst yürüyeceğimiz bir yol vardır. Büyük Türk kadını çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadını

¹⁴⁴Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. (Birinci Basım).Ankara:Bilgi Yayınları, 93.

¹⁴⁵ Aydın, M. O. (1999). Yasal Açıdan Kadın İşgücü, *Türkiye'de Kadın İşgücü*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 28 Nisan-24 Haziran 1999, Seminerleri I-II, Ankara,TİSK Yayınları, s.74.

¹⁴⁶ Yalçın vd., a.g.e., 2011:412-413.

¹⁴⁷ Yalçın vd., a.g.e., 2011:407-411.

ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur." demiştir.¹⁴⁸

21 Mart 1923'te Atatürk, Konya'da Hilal-i Ahmer Kadınlar şubesinin düzenlediği bir toplantıda yaptığı konuşmasında: "Kadınlarımız hadd-i zatında hayatı içtimaiyede erkeklerimizle her vakit yanyana yaşadılar. Bugün değil, eskiden beri, uzun zamanlardan beri, kadınlarımız erkeklerle başbaşa, hayatı cidalde, hayatı ziraatte, hayatı maişette, erkeklerimizden yarım hatve geri kalmıyarak yürüdüler..." demiştir.¹⁴⁹

Konuşmasının devamında; "...Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulâtı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvî, o fedakâr, o ilâhî Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen tâziz ve takdis edelim." demiştir.¹⁵⁰

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde başlatılan sanayileşme ile iş hayatına atılan kadınların sayısında artış yaşanmıştır. Bu artışa bağlı olarak, kanunlarda düzenlemelere gidilmiştir.¹⁵¹

Kadınlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ağırlıklı olarak tarla ve fabrikalarda işçi, kamu sektöründe memur statüsünde çalışmışlardır. Kadınların tarımsal işgücüne katılımı yüksek olmuştur.¹⁵²

Dönemin kalkınma politikalarında, kadının üretime katılabilmesi için önlemler alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır.¹⁵³ Atatürk'ün, eğitimde kadına

¹⁴⁸ İçli, a.g.m. 1992:72.

¹⁴⁹ Atatürk, a.g.e., 1989:C:II, 152.

¹⁵⁰ Atatürk, a.g.e., 1989:C:II, 152.

¹⁵¹ Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. A. B. Hacımirzaoğlu. (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.24.

¹⁵² Erdem, Y. T. ve Yiğit, H. (2010). *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası-Altınoluk Yayınları, 169.

¹⁵³ Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*. (Birinci Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 219, 227.

sağladığı fırsat eşitliği sayesinde, kadınların meslek sahibi olarak, ev dışında toplum kalkınmasına doğrudan katılabilme imkânına kavuşmaları özellikle 1927 yılından sonra toplum içindeki meslek dağılımında göstermiştir. Ancak kadınların iş hayatına katılımlarında başlangıçta hızlı bir artış olmamış, laikleşmeye bağlı olarak cinsiyete dayalı iş bölümü azalmaya başlamıştır.¹⁵⁴

Kız öğrencilerin yüksek öğrenim kurumlarına Atatürk, daha fazla kayıt olmalarını istemiş ve teşvik etmiştir. Yüksek Mühendis Mektebi ilk defa 1927 yılında, kız öğrenci kaydına başlamıştır.¹⁵⁵ Tıp fakültesine kaydolmuş kız öğrencilerden 6'sı, eğitimlerini 1927 yılında bitirmiş, bir sonraki yıl Gülhane'deki stajlarını tamamlamış ve 15 Ekim 1928'de diplomalarını almalarıyla, kadınlar ilk defa hekimlik mesleğine adım atmıştır.¹⁵⁶

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olan ilk kadın doktorlar ve ihtisas alanları şunlardır: Fatma Müfide Kazım (Kuley) Dahiliye Uzmanı, Hamdiye Abdürrahim Rauf (Maral) Cildiye- Fizyoterapi-Radyoloji Uzmanı, Emine Sabiha Süleyman (Sayın) Padiatri Uzmanı, Suat Rasim (Giz) Genel Cerrah Uzmanı, Fıtnat Celal (Taygun) Genel Cerrah Uzmanı.¹⁵⁷

1929 yılında Saliha Süleyman Çocuk hastalıklarında, Semiramis Tezel Patoloji dalında asistanlığa başlamıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilk defa 1930 yılında doktor kadınlara görev vermiştir. Prof. Dr. Kamile Şevki Mutlu Patoloji ihtisası yapan ilk kadın doktor olarak, Almanya'daki başarılı çalışmalarıyla, dünya tıp literatürüne geçmiştir. Tıp kongreleri bu kadın doktorların değerini kabul etmiş, 1931 yılında Ankara'da toplanan IV. Milli Tıp Kongresi'ne Sabahat ve Kamile Şevki

¹⁵⁴ Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*. (Birinci Baskı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 118.

¹⁵⁵ Naymansoy, G. (2008). Türk Mühendis Kadınların Öncüsü Sabiha (Rıfat) Güreymen, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.90.

¹⁵⁶ Akgün, Y. (2008). İlk Türk Kadın Hekim:Safiye Ali, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.25.

¹⁵⁷ Akgün, a.g.e., 2008:..25.

hanımlar, birer bildiri sunmaları için davet etmiş ve Kongre'de kendilerine ilgi gösterilmiştir.¹⁵⁸

İlk kadın yargıçlar, Nezahat Güreli ve Beyhan Hanım 29 Nisan 1930'da göreve başlamıştır. 18 Ocak 1931'de Naşide Saffet ilk Türkiye güzeli seçilmiştir. 16 Mart 1931'de Dr. Suat Hanım ilk kadın operatör olmuş ve 9 Nisan 1932'de ilk kadın hâkimlerden Mürüvvet Hanım Adana'da göreve başlamıştır. 31 Temmuz 1932'de Keriman Halis Ece'nin dünya güzeli seçilmesinden sonra Atatürk, 2 Ağustos 1932'de şu demeci vermiştir: "Türk gençlerine bu münasebetle şunu hatırlatmayı gerekli görüyorum. Asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, yüksek kültürde ve yüksek fazilette, dünya birinciliğini tutmaktır."¹⁵⁹

Bilimsel çalışmaların yükselmesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunan bilim kadınları Atatürk'ün: "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." prensibini benimsemiştir.¹⁶⁰

İlk kadın hükümet tabibi Dr. Müfide Kazım 13 Kasım 1932'de, ilk kadın dışişleri memuru Adile Maksudi Arsal (sonra Ayda) 12 Aralık 1932'de göreve atanmıştır.¹⁶¹ Nüzhet Toydemir Gökdoğan Türkiye'nin ilk kadın astronomu, ilk kadın dekanı ve ilk kadın senatörü olmuştur.¹⁶²

1933 yılında Yüksek Mühendis Mektebinden mezun olan Sabiha Gürayman ilk kadın mühendis olarak Bayındırlık Bakanlığında görev almıştır. 1933 yılında ilk kadın muhtar seçilen Gül Esin, Aydın'ın Çine İlçesi Karpuzlu Bucağı'nın muhtarlığını yaptığı dönemde, Atatürk tarafından ödüllendirilmiştir.¹⁶³ İlk kadın

¹⁵⁸ Özdemir, C. ve Or, M. (1983). Mesleklerde ve Parlamentoda Öncü Kadınlarımız. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, vd. *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara. Türk Ticaret Bankası Yayınları. s.165-166.

¹⁵⁹ Özakman, T. (2008). *1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi:Açıklamalar, Kaynaklar, Temel Belgeler ve Devrim Yasaları*. (İkinci Basım). Ankara:Bilgi Yayınevi, 190-198.

¹⁶⁰ Unat, Y. (2008). Atatürk'ün Kızları'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Astronomu, İlk Kadın Dekanı ve İlk Kadın Senatörü Nüzhet Toydemir Gökdoğan, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları,s.67-68.

¹⁶¹ Ozankaya, a.g.e.,1997:381.

¹⁶² Unat, a.g.e., 2008: 67-68.

¹⁶³ Atasayar, A. S. (2011). *Zirvede Gül Yağmuru:Kahraman ve Öncü Kadınlarımız*. (Birinci Basım). İstanbul:Göl Kitap Yayıncılık, 75, 121.

kimyager Prof. Dr. Remziye Hisar, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde, Kimya ve Fizikokimya doçenti olarak görev almıştır.¹⁶⁴

Mimarlık eğitimlerini 1934 yılında tamamlayan ilk kız öğrenciler, mezuniyet sonrası mesleğe adım atarak, Türkiye'nin ilk kuşak mimarları olarak yerlerini almışlardır.¹⁶⁵ Atatürk tarafından evlat edinilen Sabiha Gökçen, Eskişehir Havacılık Okulu'nda aldığı eğitimden sonra, 25 Şubat 1936'da ilk defa motorlu uçakla uçuşunu yaparak, ilk kadın pilot olmuştur.¹⁶⁶

II. Dünya Savaşı döneminde, Türkiye savaşa katılmamış olmasına karşın, ülke güvenliği açısından her an hazır olmak adına, erkekler kitlesel olarak askere alınınca, yaşanan iş gücü eksikliği I. Dünya Savaşı'ndaki gibi kadınlar tarafından kapatılmıştır. Tarım kesiminde çalışan kadın oranı yoğun olmuştur. 1940-1950 yıllarında dünya konjonktürünün etkisiyle, Türkiye'de endüstrileşme kaygısı önemini yitirerek, savaşın etkilerini azaltacak önlemler alınması yolunda çalışmalara gidilmiştir.¹⁶⁷

Savaş sonrası 1950 yılında başlayan dönemde, toplumsal hayattaki önemli siyasal, ekonomik, demografik koşullara bağlı olarak gerçekleşen değişim kadın nüfusunu da etkilemiştir. Bu dönemde, kesintiye uğramış ekonominin canlandırılması ve hızlı kalkınma çabaları arayışına girilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Orhun, Ö. (2008). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Kimyageri ve Sorbonne Üniversitesini Bitiren İlk Türk Kadını Prof. Dr. Remziye Hisar, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.44.

¹⁶⁵ Özgüven, Y. (2004). Türkiye'de Kadın Mimar Kariyerinin Başlangıcı, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 1-4 Mart 2004 Sempozyum. Bildiri Metinleri C.II., (Ed. A. Güçhan, İstanbul. Yeditepe Üniversitesi, s.363.

¹⁶⁶ Çakır, S. (2010). *Tarihin Unutulmaz Kadınları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları, 224.

¹⁶⁷ Tan, E. M. (1979). *Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 93-94.

¹⁶⁸ Tan, a.g.e., 1979:93-94.

Çizelge 1.12. Türkiye nüfusu (1927-1970)¹⁶⁹

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1927	6 563 879	7 084 391	13 648 270
1935	7 936 470	8 221 248	16 157 718
1955	12 233 421	11 831 342	24 064 762
1960	14 163 888	13 500 932	27 754 820
1965	15 996 964	15 394 457	31 391 421
1970	18 006 986	17 598 190	35 605 175

Çizelge 1.13. Türkiye'de cinsiyete göre faal nüfusun dağılımı (1927-1945)¹⁷⁰

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus		İktisaden Faal Nüfus		Faal Nüfus Oranları (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1927	4 853 703	3 976 392	1 703 482	3 273 320	35.10	82.32
1935	5 050 036	4 445 389	2 908 760	4 063 615	57.60	91.41
1940	4 411 891	4 905 733	3 199 843	4 674 666	59.13	95.29
1945	5 842 434	5 526 477	4 189 066	4 934 142	71.70	89.28

Çizelge 1.14. Türkiye'de faal nüfusun tarım kesimindeki dağılımı (1927-1945)¹⁷¹

Tarımda Faal Nüfus	1927	1935	1940 (%2,5 örneklem)	1945
Kadın	1 638 087	2 734 025	3 049 199	4 057 570
%	96.16	93.99	95.29	96.86
Erkek	2 551 437	2 843 752	3 356 213	3 302 279
%	77.95	69.98	71.79	66.93
Toplam faal				
Kadın (%100)	1 703 482	2 908 760	3 199 843	4 189 066
Toplam faal				
Erkek (%100)	3 273 320	4 063 615	4 674 666	4 934 142

¹⁶⁹ İnan, A. (1975). *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması:Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. (Üçüncü Baskı). İstanbul:Milli Eğitim Basımevi, 217.

¹⁷⁰ Tan, a.g.e., 1979:84.

¹⁷¹ Tan, a.g.e., 1979:89.

1.2.3. Ulusal ve Uluslararası Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması

Kadınlar yaşları, bedensel durumları göz önünde bulundurularak, çıkarılan yasa ve alınan önlemlerle korunurlar. Genel olarak, sosyal politikadaki önlemlerin ilki, çocuk ve kadınları iş yaşamında korumaya yöneliktir. Örneğin, kadınların ve çocukların fizyolojik ve sosyal nedenlerden, yeraltı işlerinde çalıştırılmaları yasaktır. Ayrıca, ülkenin geleceği için, gebelik ve analık durumunda, kadınlar çocuğun sağlığının korunması tüm iş yasalarında yer almıştır.¹⁷²

1.2.3.1. Ulusal Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması

1926 tarihli 788 Sayılı Memurin Kanunu: Kadınlar 19. yüzyıldan itibaren, ebe, hemşire, öğretmen, okul yöneticisi olarak çalışmaya başlamıştır. İkinci aşamada, kalıcı bir gelişme olmamakla beraber, Birinci Dünya Savaşı'nda erkeklerin silah altına alınmasıyla, devlet memuriyetlerinde, postanelerde, hastanelerde ve orduda kadınlar görev almıştır.¹⁷³

1926 tarihinde, çıkarılan 788 sayılı Memurin Kanunu ile, kadınların kamu hizmetindeki görevleri yasal dayanağa kavuşmuştur. Kanunun 6. maddesiyle, "Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekâletin memurlarına ait kanunlarla tespit olunur." denerek, yasa koşula bağlanmış olsa da, böyle bir kanun kadınlar açısından önemli bir gelişme olmuştur.¹⁷⁴

Ayrıca, kadınların serbest mesleklere girmesi konusunda herhangi bir sınırlayıcı hüküm bulunmamakla birlikte, Türk Medeni Kanunu 159'uncu maddesi uyarınca, "kocasının müsaadesiyle bir iş veya zanaat dalıyla uğraşabileceği veya bütün ailesinin menfaatine getirisi olacağını ispat ederse, hâkim tarafından izin verileceği" belirtilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷² Talas, a.g.e., 1992:116-117.

¹⁷³ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1994). *Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu: Kadın Alt Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 58-59.

¹⁷⁴ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., 1994:58-59.

¹⁷⁵ Taşçıoğlu, a.g.e., 1958:67.

1930 Tarihli 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu: Kadınların çalışma koşulları yönünden korunmaları ilk kez, Türk sosyal politika tarihi içerisinde önemli bir yer tutan 24 Nisan 1930 tarihli 1593 sayılı "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" (Genel Sağlık-Koruma Yasası) ile başlamıştır.¹⁷⁶

Yetişkin işçilerin yanı sıra, kadın, çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşı, süreleri, işin mahiyeti, kadın ve çocuk işçilerin bedensel nitelikleri bakımından çalışma koşullarını düzenleyen kanunun temel amacı 261. maddeyle şu şekilde açıklanmıştır: "Memleketin sıhhi şartlarına ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek..." 'tir.¹⁷⁷

Analık durumu olan kadınlara ilişkin koruyucu özel hükümlerin yer aldığı Kanun'un 177. maddesi ile gebe kadın işçilerin, doğumdan önce 3 ay içerisinde, çocuğuna ve kendi sağlığına zarar verebilecek ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanırken, 155. maddeyle de kadınların kendilerine ve çocuğun sağlığına zarar vermeyeceğini doktor tarafından onaylatmadıkça, doğumdan 3 hafta önce ve doğumdan 3 hafta sonra fabrika, imalathane, genel ve özel tüm kuruluşlarda çalıştırılmalarını hükme bağlamaktadır.¹⁷⁸

Yine aynı Kanun uyarınca, doğum sonrası işe dönen kadın işçilere, iş süreleri içerisinde sayılmak koşuluyla, ilk altı ay içerisinde çocuklarını emzirmek üzere yarımşar saatlik iki ara izin verilmesi öngörülmüştür.¹⁷⁹

1936 Tarihli 3008 Sayılı İlk İş Kanunu: Kanun 25, 49, 50, 58 ve 61'inci maddeleri ile işin düzenlenmesi yönünden çalışma yasası olan işleri belirlerken, analık durumunda olan kadınlara koruyucu hükümler getirmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Altan, Ö. Z. (1980). *Kadın İşçiler ve Türkiye'de Kadın İşçilerin 1475 Sayılı İş Kanunu ile Korunması*. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 69-124.

¹⁷⁷ Altan, a.g.e., 1980:69-124.

¹⁷⁸ Altan, a.g.e., 1980:125.

¹⁷⁹ Altan, a.g.e., 1980:125.

¹⁸⁰ Aydın, a.g.e., 1999:76.

Kanuna göre, gebe kadınların doğumdan önce 6 hafta ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere, toplam 12 hafta süresince çalışmaları 70. maddeyle yasaklanmıştır. Ayrıca, çalışmadıkları altışar haftalık süre boyunca, ücretleri ödenir ve eğer isterlerse doğumdan sonraki 6 haftalık izinden sonra, 6 aya kadar ücretsiz izin kullanabilecekleri belirtilmiştir. Gebelik ve analık durumunda olan kadınların korunmasına ilişkin düzenlemeler, kadın ve çocuğun sağlığı açısından gerekli görülerek, tüm iş yasalarında yer almıştır.¹⁸¹

Kanun 49. maddesiyle, yaşları kaç olursa olsun kadınların maden ocaklarında, kablo döşenmesinde, lağım kanalı ve tünel yapımlarındakiler gibi, yeraltında ya da sualtındaki işlerde çalıştırılmalarını yasaklamıştır. Kanun 50. maddeyle, kadınların yaşları kaç olursa olsun, gece yani 20.00 ile sabah 06.00 arasında, sanayi işlerinde çalışmasını yasaklamıştır.¹⁸²

Ancak, yaptıkları iş gerektirdiği takdirde, 18 yaş üstü kadınların gece çalıştırılmasına, Çalışma, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Sanayi Bakanlıklarınca ortak olarak hazırlanacak tüzükte öngörülecek koşullara uymak şartıyla izin verilmiştir. (Bu tüzük 5 Haziran 1969'da yürürlüğe girmiştir.) Normal çalışma süresine ve ek çalışma saatlerine ilişkin düzenlemeler, herhangi bir değişiklik olmaksızın kadın çalışanlara da uygulanacağı ifade edilmiştir.¹⁸³

Bu Kanun'da, tarım alanında çalışan kadınlar için her hangi bir düzenleme yapılmamıştı. Sanayinin güçlenmesiyle, aşamalı olarak sanayi kollarında çalışan kadın sayısı artmış, demokratikleşme güçlendikçe, mevcut kanun, ihtiyaçları karşılamaktan uzak kalmış, sonraki dönemlerde Kanun'da yeni düzenlemelere ve değişikliklere gidilmiştir.¹⁸⁴

¹⁸¹ Talas, a.g.e., 1992:117.

¹⁸² Caporal, B. (2000). *Kemalizm Sonrasında Türk Kadını II (1923-1970)*. (Çev. E. Eyüboğlu). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 32-34.

¹⁸³ Caporal, a.g.e., 2000:32-34.

¹⁸⁴ Kırkpınar, a.g.e., 1998:24-25.

1945 Tarihli 4772 Sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu: Türkiye'de yürürlüğe giren ilk sigortalar kanunu olmuştur. Kanun ile kadın işçilere analık durumunda sosyal güvence getirilmiştir.¹⁸⁵

Devam eden yıllarda değişikliğe uğrayan Kanun, 17 Temmuz 1967 gün ve 506 sayılı Kanun ile son biçimini almıştır. 506 sayılı Kanun'un 2. maddesine göre, sigortalı sayılan, kadın ya da erkek ayrımsız olarak tüm hükümlerden yararlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca, analık sigortası başlığı altında, 43. maddesinden ve 51. madde de dâhil olmak üzere, kadın sigortalıları koruyucu hükümler getirilmiştir.¹⁸⁶

Bunlar; gebelik muayenesinin yaptırılması ve gerekli doğum yardımların sağlanması, emzirme yardımı parası verilmesi, sigortalı kadının doğumdan önce ve sonra işinden kaldığı günler kadar ödenek alması, analık hali sebebiyle gerekirse yurt içinde başka bir yere gönderilmesidir. Bu yardımlardan, sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısı da aynı biçimde yararlanabilmektedir.¹⁸⁷

Bir kadın sigortalının yaşlılık aylığından yararlanabilmesi içinse 50 yaşını doldurmuş, en az 5000 gün ya da 15 yıllık sigortalı olması ve en az 3600 gün, 50 yaşını doldurmamış kadın sigortalının; 20 yıllık sigortalı olması ve en az 5000 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta primlerinin ödenmiş olması gerekir. Tarımdaysa, kendi adına ve hesabına çalışan 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınlar sigortalı olabilir.¹⁸⁸

1.2.3.2. Uluslararası Kanunlara Göre Çalışan Kadınların Korunması

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşme ve tavsiyesi kararları, uluslararası çalışma koşullarını belirleyen, ulusal mevzuatı yönlendiren önemli kararlar olup, kararların birçoğu kadın işçileri ilgilendiren konuları kapsar.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Aydın, a.g.e., 1999:76-96.

¹⁸⁶ Aydın, a.g.e., 1999:76-96.

¹⁸⁷ Aydın, a.g.e., 1999:76-96.

¹⁸⁸ Aydın, a.g.e., 1999:76-96.

¹⁸⁹ Aydın, a.g.e., 1999:84.

23 Haziran 1937 tarihinde 3229 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanan ilk Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi "Kadınların Maden Ocaklarında ve Yer Altında Çalıştırılmaması"yla ilgili 45 numaralı Sözleşme'dir. Ancak Batı'da madenlerde kadın işgücü kullanılmasına rağmen, Türkiye'de böyle bir bulguya o güne değin rastlanılmadığından, onaylanan sözleşme aslında kadın işçilere yönelik herhangi bir yenilik getirmemiştir. Bu tür bir yasaklama 3008 sayılı İş Kanunu'nda yer almaktaydı.¹⁹⁰

Sözleşme metnine bakarsak; birinci maddeyle maden ocağı kavramını yer altında mevcut herhangi bir madenin çıkarıldığı kamuya veya özel sektöre ait yer olarak kullanmakta, ikinci maddesiyle de yaşı kaç olursa olsun kadınların yer altı işlerinde çalıştırılmayacağını belirtir.¹⁹¹

Üçüncü maddeyle, idari görevi bulunan ve bedenen çalışmayanları, sağlık ve sosyal hizmetlerde çalışanların, mesleki bilgilerini tamamlamak amacıyla bir maden ocağındaki yer altı işlerinde staj görmelerine izin verilen tahsildeki kişilerin, bedenen çalışma niteliğinde olmayan bir sanatın icrası için bir maden ocağının yer altı kısımlarına tesadüfen inmesine gerek görülen kişilerin ulusal mevzuat ile bu yasak kapsamından istisna edilebileceğini öngörmektedir.¹⁹²

II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, uluslararası mevzuatlar incelendiğinde sosyal politikalarda önemli aşamalar kaydedildiği ve kadınların çalışma yaşamında korunmasına yönelik genel ve özel nitelikte hükümlerin getirildiği dikkat çekmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), ILO, UNESCO, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi pek çok kuruluşun yasaları, kararları, bildirgeleri, birçok ülke tarafından onaylanan sözleşmeleri, tavsiyeleri, anlaşmaları, imzalanan belgeleri hep bu amaca yönelik olmuştur. Belirttiğimiz gibi, özellikle bu kuruluşlardan ILO'nun ilkeleri, kadın işçilerin çalışma yaşamında

¹⁹⁰ Altan, a.g.e., 1980:69-121.

¹⁹¹ Ertürk, Ş. (2008). *Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği*. (Birinci Baskı). Ankara: Belediye İş Yayınları AB'ye Uyum Dizisi, 65.

¹⁹² Ertürk, a.g.e., 2008:65.

korunmasına dair, ulusal mevzuatlara yön veren en önemli sözleşmelere sahip olmuştur.¹⁹³

1.3. Kültürel Hayatta Aydın Kadınlar ve Bu Kadınların Türkiye Cumhuriyeti'ne Kazandırdıkları

1.3.1. Kadın Dernekleri

Cumhuriyet'in ilanı sonrası, ülke kalkınmasına ve inkılâpların yerleşmesine hizmet etmeyi ortak amaç edinerek, daha çok sosyal yardım faaliyetlerinde bulunan kadın dernekleri kurulmuş olsa da, kadın haklarını savunan, kültür ve eğitim alanlarında da çalışmalarda bulunan derneklerin de varlığı görülmüştür. Kurucu ve üyelerinin sadece kadınlardan oluştuğu gibi, yönetim kurulu ve üyeleri arasında kadın ve erkeklerin beraber görev yaptığı birçok dernek bulunmuştur.¹⁹⁴

Türk Kadınlar Birliği: Uzun savaş yıllarının zorunlu sonucu olarak çalışma hayatına atılan Türk kadınları, bu dönemde haklarını bazı öncü kadınlar önderliğinde dile getirmeye başlamışlardır. Kadınların toplumsal hayattaki faaliyetlerinin yoğunluk göstermesiyle, 1923 yılında Nezihe Muhittin önderliğinde "Kadınlar Halk Fırkası" adında parti kurup, partinin programını ve beyannamesini hükümete sunmalarıyla bu doğrultuda ilk girişim gerçekleşmiştir.¹⁹⁵

Başkanlığına Nezihe Muhittin'in seçildiği Parti, hükümete verdiği beyannamede kuruluş gerekçesinde; "siyasi akımlara katılma arzusunda olmadıklarını ve özellikle ülkenin sosyal ve ekonomik ilerleme gayesine ulaştırılmasını istediklerini" belirtmiştir. "Kadınları aydınlatarak, onları müstakbel görevler olarak tanımlanan analık ve aile kadınlığına hazırlamayı ve kadınların da askerlik yapmasını" hedeflemiştir.¹⁹⁶

¹⁹³ Altan, a.g.e., 1980:120.

¹⁹⁴ Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 167.

¹⁹⁵ Doğaner, Y. (2010). Kadın Haklarındaki Gelişmeler. F. Acun. (Editör). *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi*. (Onbirinci Baskı). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım, 254-255.

¹⁹⁶ Çakır, S. (1991). Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit hak-Eşit Katılım*, Kadınların Siyasal Yaşama ve Karar Mekanizmalarına Katılma

Amaçlarının; 'kendilerinin sahip olduğu ilim ve irfanla, kadın kitlesini bilinçlendirmek, kadının sosyal, iktisadi ve bilahare siyasal alandaki haklarının gelişimlerini sağlamak" olarak ifade etmiştir. 26 Haziran 1923'te Talim ve Terbiye Kongresi düzenleyerek, kadınların gelişimi için nasıl bir terbiye ve eğitime gerek duyulduğunu araştırmış ve izlenecek programı saptamıştır. Aynı zamanda İstanbul içindeki yetim ve öksüzlerin durumu hakkında istatistik tutarken, kadınlara bilgilendirici çeşitli konferanslar vermiştir. İzin konusunda valilikten uzun bir zaman geçmesine rağmen yanıt alamayınca, siyasal hakları elde etmemiş olan kadınların, siyasi parti kurmalarına izin verilmediğini öğrenmiştir.¹⁹⁷

Nezihe Muhittin başkanlığında, 7 Şubat 1924'te "Türk Kadın Birliği" adında bir dernek kurulmuş ve dernekleşen fırkaya erkek üyeler de alınmıştır.¹⁹⁸ Kuruluşu, Cumhuriyet'in ilk senelerine rastlayan Kadınlar Birliği, bu dönemde, "İngiltere, Almanya ve Amerika'da kadın hakları mantığını yürüterek başarılı olmuş kadın ve kadın kuruluşlarını izleyerek, Türk kadınları için de ülkede siyasal hakların isteme zamanının geldiği" düşüncesine ulaşmıştır.¹⁹⁹

Bu arada 1926 yılında Trabzon'da, Türk Ocağında verilmiş olan bir konferansta, ilk konferansçı Süreyya Hulusi'nin kadının siyasi haklarına dair: "Türk kadını tarihte siyasi bir rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder, iktisadi sahada etki sahibi olursa, neden memleket işlerinde geri kalsın? Herkes ondan vatan dersi alır da, niçin o, vatanın idaresi ve mukadderatı söz konusu olduğu zaman, ihmal edilmiş bir durumda bırakılır?". demiştir. Karadeniz sahilinde bir kadının ülkesinin idaresinde söz sahibi olmayı dilemesi, ileri görüşün Türkiye'de yayılmaya başladığının göstergesi niteliğinde olmuştur.²⁰⁰

Başlangıçta, yardım amaçlı görevler üstlenen Birlik, 25 Mart 1927'de erkek ve kadın yüzü aşkın üye ile gerçekleştirdiği kongrede, tüzüğüne "kadınlara siyasal haklar sağlamayı" amaçlayan bir madde koymuştur. Eski tüzüğü korumak

Semineri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Aralık 1989, (Yayına Haz. N. Arat) İstanbul, Cem Yayınevi, s.137-139

¹⁹⁷ Çakır, a.g.e., 1991:137-139.

¹⁹⁸ Toska, Z. (1998). Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar. A. B. Mirzaoğlu, (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.84.

¹⁹⁹ Oruz, İ. H. (1933). *Yeni Türkiye'de Kadın*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 14.

²⁰⁰ Taşkıran, a.g.e., 1973:122-123.

düşüncesinde olanlara Nezihe Muhittin "derneğin siyasi hakları hayata geçirmek üzere çalışması gerektiğini" söylemiştir. Dönemin İstanbul Valisi; "kadının asli görevinin çocuk doğurmak ve yetiştirmek" olduğunu söyleyerek tüzük değişikliğini onaylamaması üzerine, hükümet valinin bu tutumunu benimsemeyerek, partinin tüzük değişikliğini kabul etmiştir.²⁰¹

Aynı yıl, seçimlerin yaklaşıyor olması, derneğin istemlerini yoğunlaştırmaya başlamıştır. Milletvekillerinin çoğu kadınların siyasal haklarını kazanmasına hazır olmamıştır. Konu, 21 Haziran 1927'de Meclis'te zorunlu askerlik hizmet yasası görüşülürken, tekrar gündeme gelmiş ve söz alan üç konuşmacı Giresun milletvekili Hakkı Tarık Bey, Kütahya milletvekili ve Savunma Bakanı Yunus Nadi Bey, bu hakların kadınlara verilmesinden yana fikir beyan etmiştir. Ancak, yaşanan görüş ayrılıkları, zamanın uygun olmaması ve Kadınlar Birliği'nin uyguladığı yöntemlerden dolayı bu konuda sonuç alınamamıştır.²⁰²

Basında, Kadınlar Birliği'ne görüşlerini daha ılımlı şekilde sunması tavsiye edilmiş, Başkan Nezihe Muhittin ümitli bir duruş sergileyerek: "Bu yasama dönemi sona ermeden, kadınlarla ilgili çok büyük bir değişikliğe tanık olacağımızı tahmin ediyorum." demiştir. Atatürk'ün İstanbul'da bulunduğu sırada, Kadınlar Birliği'nin heyetini kabul etmesiyle, Nezihe Muhittin; "bu izleniminin daha da güçlendiğini" ifade etmiştir.²⁰³

Kadınlar Birliği'nin kadın hakları konusundaki sert tutum ve ifadeleri tepkilere yol açmış ve derneğin bölünmesine sebep olmuştur. Eylül 1927'de Dernek başkanlığına önce Sadiye Hanım, onun ayrılması üzerine Latife Bekir Hanım seçilmiştir.²⁰⁴ Yeni yönetim, derneğin tavrını yumuşatmış ve daha çok kültürel, ekonomik ve hayır işlerine önem vermiştir.²⁰⁵

²⁰¹ Toska, a.g.e., 1998:84.

²⁰² Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*. (Çev. E. Eyüboğlu). (Birinci Baskı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 687-689.

²⁰³ Caporal, a.g.e., 1982:692.

²⁰⁴ Toska, a.g.e., 1998:84-85.

²⁰⁵ Çakır, a.g.e., 1994:78.

Veremle Mücadele Cemiyeti (Veremle Savaş Derneği): 1923 yılından önce Balıkesir ve İzmir'de kurulan Dernek, daha sonra İstanbul'da faaliyete başlamıştır.²⁰⁶

1927 yılında İstanbul'da Prof. Dr. Müfide Kuzey öncülüğünde, o yılların tanınmış kadın ve erkek doktorlarını bir araya getirerek Veremle Savaş Derneği adıyla çalışmalarda bulunmuştur. Ülkede verem hastalığının yaygın olduğu bir dönemde kurulan Dernek il, ilçe hatta bucaklara kadar sürdürdüğü çalışmalarla, Dünya Sağlık Teşkilatı'nın övgüsünü kazanmıştır.²⁰⁷

Yetimleri Koruma Cemiyeti: 1925 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Cemiyet, fakir ve yetim genç kadınlara yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Cemiyet, finansmanlarını düzenledikleri kermes ve yapılan yardımlarla sağlamıştır.²⁰⁸

Çocuk Esirgeme Kurumu: 1928 yılında Ankara'da Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti adıyla kurulmuş olan Cemiyet, çalışan kadınların çocukları için kreşler açmak, çocukların ve annelerin sağlık ve sosyal açıdan ihtiyaçlarına cevap vermek, ücretsiz muayene imkânı sunmak, iş evleri ve kütüphaneler kurmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur.²⁰⁹

Özellikle 1930'lu yıllardan sonra, şehirleşmeye bağlı olarak artan sayıda kadının iş hayatına atılmasıyla, çalışan annelerin çocuğuna bakma sorununu çözmek için, ilki İstanbul ve Bursa'da daha sonra Ankara'da olmak üzere gündüz bakım evleri açan Cemiyet, 1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır.²¹⁰

Aydın kadınların yoğun çalışmaları sayesinde, 1945 yılında toplam 800 şubeye ulaşan Cemiyet; sinema, mülk, apartman, maden suyu membaları gibi

²⁰⁶ Kaplan, a.g.e., 1998:167.

²⁰⁷ Ardiç, N. (1983). Cumhuriyetten Sonra Kurulan Kadın Dernekleri. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, vd. *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara. Türk Ticaret Bankası Yayınları, s.195.

²⁰⁸ Doğan, a.g.e., 2012:139.

²⁰⁹ Kaplan, a.g.e., 1998:167.

²¹⁰ Ecevit, Y. (2012). Feminist Sosyal Politika Bağlamında, Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Erken Çocukluk Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak. A.Makal ve G. Tozsöz (Haz.). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. Ankara:Ankara Üniversitesi Yayınevi, s.240-241.

çeşitli maddi kaynaklarının yanı sıra, yurt çapında 60.000 üyenin aylık yardımlarıyla, yetim ve kimsesiz çocukları eğitimleri süresince korumuştur.²¹¹

Yardım Sevenler Derneği: Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti Başkanı Dr. Fuat Umay Bey 29 Ocak 1928'de dönemin ileri gelen hanımlarını davet ettiği toplantının açış konuşmasında; "maddi ve manevi açıdan durumu kötü olan kadınların korunmasının bir görev olduğunu" belirtmiş; anneye yapılacak yardım vasıtasıyla çocuğa yardım ulaştırılması için bir cemiyet kurulmasını önermiştir. Toplantıda bulunanlarca öneri kabul edilmiş; kurucu üyeler seçilmesine ve cemiyetin programının hazırlanmasına başlanmıştır. Tasarı 9 Şubat 1928'de toplanan heyet tarafından kabul edilerek, 22 kişilik Genel Merkez, 9 kişilik yönetim kurulunu seçmiştir. Buna göre Fahri Başkanlığa Mevhibe İnönü, Birinci Başkanlığa Fitnat Fevzi Çakmak, İkinci Başkanlığa Nevber Sevüktekin, Genel Sekreterliğe Tezer Taşkiran getirilmiştir.²¹²

Dernek'in nizamnamesinde belirtildiği üzere; "iş evlerinin tesis edilmesi, kütüphaneler ve dersaneler kurulması, muayenehane açılması, çocuklu annelere çalışma olanakları sağlanması, çalışan annelerin isteyken çocuklarının derneğin yuvalarına yerleştirilmesi, durumu kötü olan annelere doğumlarında ve sonrasında ücretsiz muayene hizmeti ve bilgi amaçlı konferansların sunulması"nı hedeflenmiştir. Dernek üyeleri aracılığıyla sağladığı maddi destekle, 1929 yılında fakir çocuklara elbise, doğum yapan kadınlara bebek kıyafetleri diktirme amacıyla atölyeler kurmuştur.²¹³

1938 yılına kadar Kadın Esirgeme Kurumu ve Kadınları Çalıştırma Yurdu gibi farklı isimler aldıktan sonra, 28.01.1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün "Kadının yoksulu olmaz. Kadın bizzatihi varlıktır." sözü ve önerisiyle derneğin ismi Yardım Sevenler Derneği olarak değiştirilmiş ve 22.06.1941 gün ve 13763/2 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da kamu yararına çalışan dernekler arasına girmiştir. Mevhibe İnönü Hanım'ın Türk kadınlarını yardım sevenler derneği gibi çalışmalara

²¹¹ Terbiyet, H. (1945). Türkiye'de Kadınların Durumu. *Türk Kadını Aylık Aile Dergisi*, 2(5), 4.

²¹² Ardıç, a.g.e., 1983:195-196.

²¹³ Ardıç, a.g.e., 1983:196.

davet eden beyannamesinin Valilere gönderilmesinden sonra, dernek yurt düzeyinde yayılmıştır.²¹⁴

Yoksulları Koruma Cemiyeti: 1935 yılında Eskişehir'de kurulmuş olan Cemiyet, kurulduğu bölgede ihtiyaç sahiplerine yardım faaliyetlerinde bulunmuştur.²¹⁵

Soroptimist Kulüpler (Meslek Kadınları Derneği): 1948 yılında Müfide Ferit Tek tarafından, ilki İstanbul'da kurulan Dernek'in sayısı 1995 yılında 36'ya ulaşmıştır. En iyi amaçlayan kadın anlamına gelen soroptimist, iş, meslek hayatı ve yaşamın diğer alanlarında yüksek ahlak ilkelerine bağlı kalmak, tüm insanların insan haklarını sağlamaya çalışmak ve özellikle kadınların durumunu iyileştirmeyi, bütün ülkelerdeki soroptimistler arasında dostluğu canlı tutmak, uluslararası anlayışa ve evrensel dostluğa katkıda bulunmaya yönelik çalışmaları hedeflemiştir.²¹⁶

Üniversiteli Kadınlar Derneği: 1949 yılında kurulmuş olan Dernek'in kurucuları arasında Avukat Süreyya Ağaoğlu gibi birçok kadın bulunmuştur. Dernek, üniversite eğitimi almış kadınlar arasında uyumlu iş birliği sağlayarak, bu işbirliği vasıtasıyla kadınların aydınlatılmasını amaçlarken, yurt dışında Türk kadınına temsil edici çalışmalarda bulunmuştur.²¹⁷

1.3.2. Basın Alanında Kadınlar

Çıkarılan Kadın Dergi ve Gazeteleri: Kadın hakları konusundaki fikirler ve gelişmeler, gazete ve dergilere yansıdığından, aydın kesim tarafından, halkın bilinçlendirilmesi yazılı materyallerle sağlanmıştır. Kadınlar için ya da kadınların çıkarmış olduğu yayınlar, kamuoyu oluşturmada önemli dayanak olmuşlardır.

²¹⁴ Ardıç, a.g.e., 1983:197.

²¹⁵ Doğan, a.g.e., 2012:139.

²¹⁶ Öztürk, E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul:Rağbet Yayınları,181.

²¹⁷ Öztürk, a.g.e., 2011:181.

Atatürk " fikir akımlarının faaliyetinde olduğu yılları değerlendirmiş, değişen şartları dikkate almış ve uygulamaya koymuştur."²¹⁸

Cumhuriyet sonrası çıkarılan kadın dergileri şunlar olmuştur:²¹⁹

Türk Kadın Yolu, 1925 yılında Türk Kadın Birliği'nin dergisi olarak yayın hayatına başlamıştır. Nezihe Muhiddin'in sahibi olduğu dergide, birçok yazar yer almıştır. Dergi'de, inkılâpların kadına yönelik düzenlemeler yapması gerektiği savunulmuş, yeni rejime bağlılık ve destek mesajı verilmiş; erkeklerle aile içerisinde dayanışma vurgulanmıştır.²²⁰

Kadın Yazıları, 1926 yılında aylık olarak çıkmaya başlamıştır. Milli aile dergisi kimliği taşıyan derginin sahibi ve sorumlu müdürü Fevziye Abdülreşit olmuştur. Dergi Cumhuriyet dönemi kadınının aile içerisindeki konumunu tanımlayan yazılara yer vermiş, kadınının en önemli görevinin analık olduğunu vurgulamıştır. Gençlerin yurtdışına öğrenime gönderilmesi yerine, sağlam fikirli ve demokrat anneler yetiştirecek kız öğretmen okulları açılması gerektiğini savunmuştur.²²¹

Cumhuriyet Kadını, Mart 1934 yılında çıkarılmaya başlamıştır. Kadını değişen dengelere ve sosyal yapıya bağlı olarak farklı şekilde tanımlamıştır. Cumhuriyet devrindeki kadının, edebiyat, sanat, toplum, spor, iş gibi tüm alanlarda aktif olarak yer alırken, annelik ve eş görevlerine de bağlı, geniş bir sahada çok yönlü olmasını beklemiştir.²²²

Moda Albümü, Tahsin Demiray tarafından 1936 yılında, yayın hayatına başlamıştır.²²³

Ev-İş, 1937 yılında çıkarılmıştır. Derginin ilk sayısında Demiray, yeni rejimin toplumla dayanışma içerisinde olması gerektiğini, bunun dayanak noktasının da ev

²¹⁸ Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*. (İkinci Baskı). Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 39-77.

²¹⁹ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²⁰ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²¹ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²² Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²³ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

olduğunu belirtmiştir. Dergide, kadının hangi koşullarda olursa olsun üretken olması gerektiği vurgulanmış ve dikiş, moda, örgü, görgü kuralları, güzellik, yemek gibi konular işlenmiş; hikâyelere, okur mektuplarına ve kadın teşekkürlerine ait haberlere yer verilmiştir.²²⁴

Ev-Kadın, 1945 yılında Faruk Gürtunca tarafından aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Hedef kitlesi ev kadınları olan dergide örgü, el işi, yemek tarifleri, moda sayfaları almış; okur mektuplarına yer verilmiştir.²²⁵

Hanımeli, Halil Lütü Dördüncü tarafından Ocak 1947'de çıkarılmıştır. Dergide, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki idealist yaklaşımı sürdürme çabası görülmüş, kadın hakları ve geçirdiği değişime yer verilmiş ve kadınların ilerleyişine hizmet için yayınlandığı belirtilmiştir. Okurlarının katılımına açık olan ve dünya kadınlarına ilişkin haberlerin yer aldığı dergide, moda, örgü, dikiş, el işi, bulmaca, karikatür, şiir ve hikâyelere yer verilmiştir.²²⁶

Aile, 1947 yılında Yapı Kredi Bankası tarafından kitap boyutunda yazı ağırlıklı olarak üç ayda bir yayınlanmaya başlamıştır. Dergide, yabancı kadın dergilerinden aile hayatıyla ilgili çevirilere yer verilmiştir. Ev dergisi olarak yayınlanmış olan derginin sayfalarının çoğu edebiyata ayrılmıştır.²²⁷

Kadın Gazetesi, 1947 yılında İffet Halim Oruz tarafından çıkarılmış, 1979 yılına kadar yayın hayatında kalarak bilinen en uzun ömürlü kadın gazetesi olmuştur. Çıkarıldığı dönemde, var olan kadın kuruluşlarındaki düşüncelerle paralellik gösterme amacını taşımıştır. Cumhuriyet Devrimi'nin kadınlara hak ettiği yeri verdiği düşüncesinde olan gazete, bu nedenle kadın erkek eşitliğine dair bir yayın yapma ihtiyacı duymadığını belirtmiştir.²²⁸

²²⁴ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²⁵ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²⁶ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²⁷ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²²⁸ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

Hafta, 1949 yılında Tahsin Demiray tarafından çıkarılmış ve Amerikan usulü magazinci dergicilik çerçevesinde yayın yapmıştır.²²⁹

Gazetecilik Alanında Kadınlar: Cumhuriyet sonrasında kadın gazete yazarı sayısı artmıştır. Suat Derviş, Muazzez Tahsin Berkand, Mebrure Sami Koray, Nur Tahsin, Mükerrer Kamil Su, Fakihe Odman, Samiha Ayverdi, Perida Celal, Kerime Nadir Azrak, Safiye Erol, Mihriban Afşaroğlu, Nesrin Ağış, Fatma Akbaş, Muzaffer Saliha Akgün, Fatma Nezihe Araz gibi kadınlar, 1923-1950 arasında tanınan gazeteci kadınlardan bazıları olmuştur. Ayrıca 1973 yılına kadar 500'den fazla basın kartı taşıyan kadın bulunmaktaydı.²³⁰

1.3.3. Yazın Alanında Kadınlar

Edebiyat Alanında Kadınlar: 1920-1940 edebiyatçıları, Cumhuriyet ideolojisinin kurulmasında ve yeni devletin yapılanışında, yazdıkları roman ve öykülerde, yaşadıkları ve tanık oldukları sorunları duyarlılıklarıyla dile getirerek, hayatın her alanında varlıklarını hissettirerek edebiyat alanına önemli katkılar sağlamışlardır. Bu dönem, Yakup Kadri, Halide Edip, Ercüment Ekrem Talu, Selahattin Enis, Reşat Nuri, Peyami Safa ilk ürünlerini romanlarıyla vermiştir.²³¹

Bu dönemin, kadın yazarlarına birkaç örnek verirsek; Halide Edip Adıvar yapıtlarında toplumsal konuları ve töreleri, Güzide Sabri (Aygün)'nin çoğu kadın olan roman kahramanlarında aşk ve romantik ilişkileri, Şükufe Nihal Başar roman, şiir ve öykülerinde kadın konularını ve duyguları işlemiştir. Kadın sanatçıların pek çoğu, yerli okullarda okuyarak kendilerini yetiştirmişlerdir.²³²

İlk kuşak kadın yazarlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında değil, yaklaşık on-on beş yıl kadar sonra edebiyatta yer almıştır. Bu dönemin diğer kadın yazarları Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkand, Mükerrer Kamil, Peride Celal, Cahit Uçuk vd.

²²⁹ Doğan, a.g.e., 2012:103-107.

²³⁰ Erverdi, E., Kutlu, M. Kara, İ. (Ed.). (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi:Devrimler/İsimler/Eserler/Terimler* Cilt:5. İstanbul: Dergâh Yayınları, 79.

²³¹ Andaç, F. (2000). *Edebiyatımızın Yol Haritası (Yazınsal Oluşumun Göstergeleri:İ) İnceleme*. İstanbul:Can Yayınları, 52-54.

²³² Aydın, M. (1995). *Ne Yazıyor Bu Kadınlar:Osmanlıdan Günümüze Örnekleriyle Kadın Yazar ve Şairler*. (Birinci Baskı). Ankara: İlke Kitabevi Yayınları, 14, 48-52.

olmuştur. Aşk romanları ile kentte aile içerisinde yaşanan sorunları ele almış, yazdıklarıyla topluma kitap ve roman okumayı sevdirmişler.²³³

Şiir Alanında Kadınlar: Cumhuriyet dönemiyle, toplumla birlikte, toplumsal değişim ve gerçekleşen birey olma sürecinde, şairlerin kadına bakışı değişerek eleştirel nitelikte de olsa, kadının değer bilmezliği, terk edişi vurgulanmış, bazı şiirlerde, kadın yaşayan bir varlık olmuştur. Kadın toplumun her alanında görev almasına rağmen, uzun yıllar kadının iç dünyası, erkeğin bakış açısından öğrenilmiştir. Geleneksel yapı göreceli olarak değişse de, kadının kendini ve duygularını saklaması öğretisi uzun süre devam ettiğinden, kadın henüz şiir yazarak iç dünyasını açmaya ve kendini ele verecek, duygularını açıkça ifade edecek olgunluğa erişememiştir. Kadınlar, kendi dönemlerindeki erkek şairler içinden sivrilememiş, ortalama düzeyde kalmış, toplumun da yeteri kadar desteklememesiyle, gerekli başarıyı sağlayamamıştır.²³⁴ İlk ve tek kadın şair olarak Gülten Akın anılmıştır.²³⁵

1.3.4. Sanat Alanında Kadınlar

"Sanatsız kalan bir ulusun hayat damarlarından biri kopmuştur." diyen Atatürk ancak sanatla çağdaş bir toplum yaratılabileceğini vurgulamış²³⁶, sanata ve sanatçıya verdiği önemle, sanata ilgiyi devlet politikası haline getirmiştir. Sanatın temel kültür sorunlarından biri olduğunu sıkça vurgulamış, sanat eğitiminin milli eğitim sorunlarından ayrı düşünölemeyeceğini ifade etmiştir.²³⁷ Toplum ve

²³³ Akatlı, F. (1999). Romanda kadın, Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998. Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.146.

²³⁴ Taşpınar, Z. (1999). Şiirde Kadın, Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998. Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.126-127.

²³⁵ Sezer, Ç. (2008). Şair, *Bir İz Biriz*, 5-9 Mart 2007 Dünya Kadınlar Günü Etkinlikleri, Panel, (Yayına Haz. S.C. Yağcı, H. Eraslan, Z. G. Akçay, T. A. Hasdemir), Ankara:Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı s. 40-41.

²³⁶ Ozankaya, Ö. (1993). *Türkiye'de Laiklik-Atatürk Devrimlerinin Temeli*. (Beşinci Basım). İstanbul:Cem Yayınevi, 281-282.

²³⁷ Dönmezer, S. (2011). "Baskıresimin Kadın Sanatçıları". İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 46.

bireyi moral açısından desteklemiş ve ekonomik ve kültürel yönden kalkınmaya doğrudan katkıda bulunmak istemiştir.²³⁸

Sanat alanında, Osmanlı Devleti'nin Batı anlayışına dönük, güzel sanatlar eğitimi vermek üzere açılmış ilk resmi kuruluşu olan Sanayi-i Nefise Mektebi, 1928 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi olarak adlandırılmıştır. Akademi 1933 tarihli Üniversite Reform hareketleri kapsamına alınmış ve düzenlemelere gidilmiştir. Mimarlık, resim heykel ve gravür dalları için yurt dışından getirilmiş önemli sanat otoritelerince gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, sanatta eğitim ve öğretim ilk on yılda yeniden yapılandırılmış, Batı normlarına uygun bir eğitim kurumuna dönüştürülmüştür.²³⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin, çağdaşlaşma hedefine yönelik olarak gerçekleştirdiği en önemli devrim, kadının sanat alanında öne çıkmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin getirilmesi olmuştur.²⁴⁰

Resim Alanında Kadınlar: Atatürk'ün talimatıyla, bugünkü Gazi Üniversitesi'nin temelini oluşturan kurum, 1926 yılında Orta Muallim Mektebi adıyla kurulmuştur. 1929 yılında adı Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü olarak değiştirilmiş, 1932 yılında bünyesinde resim bölümü açılmıştır. Bu bölümün açılışıyla, sanat eğitiminin temellerini oluşturmada, önemli role sahip resim öğretmeni yetiştirilmesi ve bu alanın kurumsallaşması sağlanmıştır.²⁴¹

Sanat eğitimi sayesinde, resimde çok önemli kadın sanatçılar kazanılmıştır. Kadının toplumsal ve kültürel hayatta konumlanışını izlemeyi mümkün kılan canlı görsel belgelere sahip resim sanatında, sanatçılar yeni üslup ve açılımlarıyla birlikte, kadını çok yönlü olarak ele almışlardır. Cumhuriyet'in ilk kuşak sanatçıları, farklı toplum kesimlerinden öncü kimlik üstlenen kadın ideallerini resimlerinde yansıtmışlardır. (Hale Asaf'ın Öz- Portre'si elinde paletiyle olan resmi.) Kadının toplumsal ve siyasal yaşamda önemli kademelerde yer alışı, erkek ve kadın

²³⁸ Karkın, M. ve Karaburun, D. (2011). "Ülkemizde Çoksese Müzik Alanında Kadın Sanatçılar ve Çalışmaları". İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 83.

²³⁹ Çetintaş, V. (2005). Atatürk'ün Üniversitesi Reformu Çerçevesinde Türk Heykel Sanatındaki Gelişmeler, *Atatürk ve Güzel Sanatlar*, 26-27 Ekim 2001 Uluslararası Sempozyum Bildirileri, (Yayına Haz. N. Tan ve H. İvgin). Ankara: Kültür Bakanlığının Desteğiyle Cumhuriyet Kültür ve Tanıtım Vakfı Yayınları, s.22-28.

²⁴⁰ Ayan, H.M. (2011). "Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Türk Toplum Yapısında Kadının İfade Özgürlüğü ve Sanat". İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 213.

²⁴¹ Dönmezer, a.g.m., 2011:46.

sanatçıların eserlerine yansımıştır. (Melek Celal Sofu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın resmi)²⁴²

Heykel Sanatı Alanında Kadınlar: Heykel sanatı, diğer sanatlara göre çok yeni ve benimsenmesi uzun zaman almış bir dal olmuştur. Atatürk; "Dünyada uygar olmak, ilerlemek ve olgunlaşmak isteyen herhangi bir millet kesinlikle heykeltıraş yetiştirecektir." demiştir.²⁴³

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi heykel bölümü yöneticiliğine dünya sanatında önemli yeri olan Rudolf Edwin Belling'in getirilmesiyle, gerçekleştirilen çalışmalar sayesinde yetiştirilen öğrenciler, heykel sanatının gelişiminde ve devamı aşamasında önemli rol oynamışlardır. Bu öğrenciler daha sonra yetişecek sanatçıların hocaları olarak da, heykel sanatının yönlendirilmesinde etken olmuşlardır. Bu heykeltıraşlar, çoğunlukla yabancı sanatçıların alabildiği büyük anıt projelerinde söz sahibi olmuşlar ve Türkiye'deki anıtların yapımında görev almışlardır. Bunların içinde en önemlisi Türk mimarlarınca gerçekleştirilen Anıt Kabir'in heykel ve rölyef çalışmaları olmuştur. Kadın sanatçı Zerrin Bölükbaşı, heykel sanatının gelişimi aşamasında rol oynamış ve serbest heykeltıraş olarak mesleğini devam ettirmiştir.²⁴⁴

Çağdaş Seramik Alanında Kadınlar: Coğrafi ve jeopolitik konumu itibariyle tarih boyunca ilgi odağı olmuş, bereketli ve zengin kaynaklarıyla, sayısız uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu, kıtalararası geçiş noktasında bulunduğundan bilim, sanat ve kültürlerin beşiği olmuştur. Çağdaş Seramik Sanatının temelini, Anadolu'da çini ve çömlek sanatı oluşturmaktadır. Binlerce yıllık birikimiyle, geleneksel seramik üretiminde erkeğine destek olan Anadolu kadını, ekonomik ve endüstriyel yetersizliğe rağmen, sanatçılara tanınan yeni haklar sayesinde, kendini çağdaş seramik sanatında özel konuma getirmiş ve geliştirmiştir.²⁴⁵

²⁴² Üstünipek, M. (2004). 19.yüzyıldan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Türk Resminde Değişen Kadın İmgesi, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 1-4 Mart 2004 Sempozyum. Bildiri Metinleri C.II., (Ed. A. Güçhan), İstanbul. Yeditepe Üniversitesi, s.339-342.

²⁴³ Çetintaş, a.g.e., 2005:21-28.

²⁴⁴ Çetintaş, a.g.e., 2005:21-28.

²⁴⁵ Mutlu, H. S. (2011). "Anadolu'da Seramiğin Kadın Erkleri". İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 109-111.

Anadolu'da seramiğin ilk kadın erkleri, açılan sanat okullarında ya da özel atölye çalışmalarıyla veya yurtdışında aldıkları eğitimlerle, geleneksel seramiği sanata dönüştürmüş, ulusal ve uluslararası sergi ve yarışmalarda aldıkları ödüllerle, Avrupa'yla baş başa giderek, ilklerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Seramik sanatçıları, Türkiye'ye özgün eserler kazandırırken, yeni gelen kuşağı etkileyerek cesaretlendirmiştir.²⁴⁶

Müzik Alanında Kadınlar: Kadınlar farklı zamanlarda ve kültürlerde sanatın vazgeçilmez bir esin kaynağı olmalarına rağmen, sadece batı kültüründe değil tarih boyunca tüm uygarlıklarda kadının sanatla müzikle ilişkisi sınırlı kalmış, kadın müzisyenler ve kadın besteciler varlık gösterememiştir. Müzik tarihinde alanında başarılı olanlar hep erkek müzisyen ve besteciler olmuştur.²⁴⁷

Bestecilik ve yorumculuk kadar, eğitimcilik boyutunun müzik sanatı içerisinde önemli bir yeri vardır. Müzik öğretmeni, örgün müzik eğitiminin en temel öğelerinden biridir. Müzik öğretmenleri ve müzik öğretmenliği eğitimi alan aday öğretmenlerin verecekleri eğitimle, toplumdaki bireyler çevreleriyle daha düzenli, sağlıklı, etkili ve verimli iletişim kurabilmişlerdir. 1924 yılında Atatürk'ün isteğiyle, Musiki Muallim Mektebi kurulmuş ve ortaokul, lise ve ilk öğretmen okullarına müzik öğretmeni yetiştirmek hedeflenmiştir.²⁴⁸

Batı yöntemlerine uygun eğitime hız verilmiş, genç müzisyenler dış ülkelere eğitim amaçlı gönderilmiştir. Müzik eğitimi, notaya, kitaba ve belli yöntemlere göre yapılmaya başlanmıştır.²⁴⁹

Cumhuriyet'in ilk döneminin tanınmış kadın yorumcu Safiye Ayla, ilk kez 1931 yılında Darüttalim-i Musiki Heyeti'nin konserinde sahneye çıkmıştır. Radyolarda konserler vermiş, yurtdışında sevenleriyle buluşmuştur. Mustafa

²⁴⁶ Mutlu, a.g.e, 2011:109-111.

²⁴⁷ Karkın, ve Karaburun, a.g.m., 2011:81-83.

²⁴⁸ Sağer, T. ve Kılıç, I. (2011). Müzik Sanatında Kadın Müzik Eğitimcileri. İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 411.

²⁴⁹ Karkın ve Karaburun, a.g.m., 2011:83.

Kemal Paşa, adına düzenlenen konserde Safiye Ayla'yı, büyük bir hayranlıkla dinlemiş ve söylediği türküyü bir operada icra etmesini istemiştir.²⁵⁰

Bale Alanında Kadınlar: Bale sanatının Türkiye'deki geçmişi 19. yüzyıla dayanmakla birlikte, dans Anadolu topraklarında halk oyunları ile ezelden beri var olmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden 1921 yılında Atatürk, yurt dışından St. Petersburg balesinden bu sanatın öncülerinden, Lydia Krassa Arzumanova'yı Ankara'ya davet etmiş ve klasik bale tesisi için araştırma ve girişimlerde bulunmasını istemiştir. Türkiye'de kalmaya devam etmesine rağmen, yaşadığı sağlık sorunu nedeniyle bu isteği gerçekleştirememiş de, Arzumanova'nın o dönem kendi kurduğu küçük bale okulu, Cumhuriyet'in ilk bale okulu olmuştur. Aynı dönemde Müslüman olup, Leyla Arzuman adını almıştır.²⁵¹

Tiyatro Alanında Kadınlar: Türk kadınının sahneye çıkma yasağı 1923 yılında Atatürk'ün emriyle kaldırılmış, ilk kadın tiyatro oyuncusu Afife Jale, Anadolu turnelerine çıkarak, yeni tiyatro topluluğu ile Kadıköy'de tiyatro oyunu sergilemiştir.²⁵² Bedia Muvahhit'in sahnede yer alışından sonra, kadınlar tiyatro alanına katılmaya başlamıştır.²⁵³

Tiyatro sanatına da çok ilgi gösteren Atatürk, 12 Nisan 1930'da şehir tiyatroları sanatçılarını kabul etmiştir. 4 Ocak 1932'de Ankara Türk Ocağı'nda F.N. Çamlıbel'in yazdığı Akın adlı oyunu izlemiş ve birçok oyunun yazılmasını teşvik etmiş, bazılarını düzeltmiş, provalara katılmıştır.²⁵⁴

Sinema Alanında Kadınlar: Cemil Filmer tarafından anlatılan bir anekdota göre; "1923 yılında, Türkiye İktisat Kongresi'nin düzenlendiği günlerde, İzmir'de bir sinema salonuna giren Mustafa Kemal, balkonda kadınların olmadığını ve onlar için ayrı gün gösterim düzenlendiğini öğrenince, dışarıdaki kalabalık içinden

²⁵⁰ Çakır, a.g.e., 2010:199-200.

²⁵¹ Deleon, J. (1999). Balede Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998, Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s., 103-105.

²⁵² Çakır, a.g.e., 2010:177.

²⁵³ Şener, S. (1999). Tiyatroda Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.107-108.

²⁵⁴ Özakman, a.g.e., 2008:190, 196.

kadınların salona alınmasını istemesiyle, kadınlar sinemada izleyici olabilmışlerdir.".²⁵⁵

Muhsin Ertuğrul, Halide Edip Adıvar'ın 'Ateşten Gömlek' romanını filmleştirmek istemiştir. Ertuğrul; "Ayşe ve Kezban adlı kahramanları filmin özüne uygun ve etkileyici olacağını belirterek, Türk kadınlarının canlandırmasına karar vermiştir. Böylece, Ertuğrul'un filmografisi içinde önemli bir yer tutan Ateşten Gömlek filmiyle Türk kadınları ilk kez, beyaz perdeye adım atmıştır.²⁵⁶

Bu kadın oyuncular Bedi Muvahhit ve Neyyire Neyir olmuş, dönemin diğer kadın oyuncularını ise Cahide Sonku ve Feriha Tefvik olmuştur.²⁵⁷

Ertuğrul, 1931 yılında çektiği 'İstanbul Sokaklarında' adlı filmle Semiha Berksoy'u ve ilk sesli filmi sinemaya kazandırmıştır. Kadınların sahne sanatlarında kendilerini kabul ettirebilmeleri hemen gerçekleşmemiş, sahne ve perdede yer alabilmek için ısrar etmişlerdir.²⁵⁸

Edebiyat, bilim, sanat ve felsefe gibi dallarda kadının en çok engelle karşılaştığı alanlar olmuştur. Kadın sanatçıların sorunlarının, toplumun diğer kesimindeki kadınların sorunlarıyla ilişkili olduğu görülür. Eğitim ve sağlık olanaklarının yetersizliği gibi, tüm dünyayı etkileyen sorunlar, erkek sanatçıları da etkilemekle birlikte, kadın sanatçıları genel sorunların yanında, erkek egemen toplum yapılarında, yaşadıkları zorlukları ikiye katlanmaktadır.²⁵⁹

Buna rağmen, sanatçıların eserlerini oluştururken günün ekonomik, siyasal, toplumsal yaşamından etkilenmeleri sonucunda tüm bu geçmişin emeği yapıtlarına

²⁵⁵ Öztürk, S. R. (2012). Türkiye'de Sinema. F. Alpkaya ve B. Duru. (Derleyenler). 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ankara. Phoenix Yayınları, s.408.

²⁵⁶ Soykan, F. (1993). Türk sinemasında kadın 1920-1990. (Birinci Baskı). İzmir: Altındağ Matbaacılık, 28.

²⁵⁷ Öztürk, a.g.e., 2012:408.

²⁵⁸ Soykan, a.g.e., 1993:28-30.

²⁵⁹ Sezer, a.g.e., 2008:37-39.

olumlu şekilde yansımakta ve hatta sanatçıların yapıtlarındaki bu izler, yapıtın niteliğini belirlemektedir.²⁶⁰

Cumhuriyet'le modernleşme çabalarında, Batı'yla karşılaştırıldığında, Türkiye'de kadın sanatçıların daha çok desteklendiği ve Batı'daki gibi göz ardı edilmedikleri görülmüştür. Batılılaşma sürecinin baş aktörlerinin kadınlar olduğu gözlenmiştir.²⁶¹

1.4. Medeni ve Siyasal Haklar

Hukuk kelimesi, haklar anlamına gelmektedir. Kelime kavramlaşınca, pay ayrımının düzenlenmesi anlamını verirken, terim olarak kullanıldığında ise payının ayrılması, sınırlarının çizilmesi; payının ve sınırlarının korunması işlevini sağlayan hükümler (yargı) bütünü anlamını vermektedir. Her toplum, kendi tarihi tecrübelerini ve yine yaşamakta olduğu muhtemel olayları dikkate alarak, milli, daimi ve umumi kanunlar hazırlamak zorunda kalmıştır.²⁶²

1) Özel hukuk, yani Medeni Hukuk, aile hukuku açısından kadın hakları.

2) Kamu hukuku, siyasal haklar yönünden kadın hakları.²⁶³

1.4.1. Medeni Haklar

1.4.1.1. 1926 - Türk Medeni Kanunu'nun Kadınlar Açısından Önemi

Atatürk, hukuk devrimi öncesinde kamuoyunu hazırlama ve oluşturma yoluna gitmiştir. 1 Mart 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Medeni Kanun hakkında şu konuşmayı yapmıştır: "Seviye-i adaletimizi bilcümle medeni

²⁶⁰ Aydın, L. (2008). Yazar. *Bir İz Biriz*, Dünya Kadınlar Günü Etkinlikleri 5-9 Mart 2007. Panel, (Yayına Haz. S.C. Yağcı, H. Eraslan, Z. G. Akçay, T. A. Hasdemir), Ankara:Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı, s.47.

²⁶¹ Bolat Aydoğan, K. E. (2011). "Sanat Tarihinde İki Kadın Portresi:Frida Kahlo ve Hale Asaf" İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi 1(özel sayı), 240.

²⁶² Tural, S. (1999). Hukuk, Kültür Oluşturucudur. E. R. Fırlalı, T. Müftüoğlu ve İ. Karakuş. (Yayına Hazırlayanlar). *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*. Ankara:AKDITYK Araştırma Merkezi Yayınları, s.361-362.

²⁶³ Akyol, T.(1974). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları, *50 Yılda Türk Kadını*, Türkiye Ünitersiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi 5 Aralık 1973 Açık Oturumu, Tebliğler, Ankara, Ayyıldız Matbaası, s.21.

heyet-i içtimaiyenin seviye-i adalet derecesinde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Bu hususyatı tatmin için mevcut kanun ve usullerimizi bu nokta-ı nazardan islah, ihya ve tecdid etmekteyiz ve edeceğiz...Dünyada mevcut bilcümle medeni devletlerin kanunu medenileri hemen yekdiğerinin pek yakınıdır. Bizim milletimiz ve hükümetimiz fikr-i adalet ve zihniyet-i adalet noktasında hiçbir medeni kavimden dñn değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuzu şahadet eder. Binaenaleyh, bizim dahi mevzuat-ı hukukiyemizin bilcümle medeni devletlerin müdevvenatı kanuniyesinden nakıs olması caiz değildir."²⁶⁴

Yapılacak düzenlemelerde, ilk iş olarak aileden, kadın-erkek ilişkilerinden hareket etmeyi gerekli görmüştür.²⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, hukuk alanında yeni düzenlemeler için Adalet Bakanlığı tarafından çeşitli komisyonlar kurulmuştur.²⁶⁶

1923 seçimleriyle Meclis'e gelen milletvekilleri, hukuk alanında planlanan reformları gerçekleştirmek üzere, adalet bakanı Seyit Bey tarafından kurulan bir komisyon aracılığıyla yeni bir yurttaşlar yasasını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Seyit bey Türkiye'nin bir yabancı ulusun yurttaşlar yasasını olduğu gibi benimsenmesinin asla söz konusu olmadığını belirtmesiyle, yasa tasarısının aileye düzenleyecek olan evlenmeye ve boşanmaya ilişkin taslağı 1923 yılları sonlarında belirlemiştir.²⁶⁷

Hukuk açısından gerekli düzenlemelerin yapılması için Atatürk, Meclis'in konuyu değerlendirmesini beklemişti. Kamuoyunda oldukça eleştirilen yasa tasarısı için, aile hukuku konusunda görüş bildiren kadınlar, 1924 yılında kadın derneklerinin çağrısı üzerine İstanbul'da bir araya gelerek, hukuk gözüyle değil daha çok gündelik ve kişisel deneyimlerinden hareketle değerlendirmeler

²⁶⁴ Arat, E., Menteşe, F. ve Mengü, N. (1983). Türk Kadınının Hukuki Durumu. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, vd., *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara: Türk Ticaret Bankası Yayınları, 77-78.

²⁶⁵ Gürkan, Ü. (1985). Türk Kadının Hukuki Statüsü. E. Işık, Ü. Gürkan, K. Bayraktar, T. Tokgöz (Katkılarıyla). A. Gölge, M. Özgün, E. Ural, F. Berkay, C. Koç (Hazırlık, Araştırma, Mevzuat Taraması vb.) Columbia Üniversitesi Nüfus ve Aile Sağlığı Bölümü yardımlarıyla. *Nüfus, Kadın ve Hukuk*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 15.

²⁶⁶ Öztan, B. (1998). *Medeni Hukukun Temel Kavramları: Hukuka Giriş, Medeni Hukuk Hakkında Genel Açıklamalar, Başlangıç Hükümleri, Şahsın Hukuku-Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 80-81.

²⁶⁷ Caporal, a.g.e., 1982:352-356.

yapmışlardır. Düşünceleri eleştirel bir karakter taşımanın ötesinde somut ve yenilikçi fikirler getirmemiştir.²⁶⁸ Ancak, aile hukuku sorunu ilk defa kadınlar tarafından, aktif olarak ele alınıp, değerlendirilmiştir.²⁶⁹

Kişilerin haklarını ve borçlarını; aile kuruluşunun işleyişi ve sona ermesi; miras ilişkilerinin düzenlenmesi gibi konular hukuk düzeninin temel taşı olan "Medeni Hukukun" konularından olduğu için, medeni kanunun yapılması düşünülmüştür.²⁷⁰

Atatürk ve arkadaşları, yasama organının özgün çalışmaları ile beklentilerinin gerçekleşmeyeceğine kanaat getirmiş, Batılı medeni bir kanunun bütün olarak kabul edilmesine karar vermişlerdir. 1925 yılında İsviçre'de hukuk eğitimi görmüş, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt Bey ve 26 kişilik yeni bir komisyona, İsviçre Medeni Kanunu'nun evlenme yaşının indirilmesi maddesi dışında, özüne dokunulmaksızın, Türkçeye çevirtilmiştir.²⁷¹

Bu şekilde oluşturulan yeni Medeni Kanun 17 Şubat 1926'da Meclis tarafından kabul edilerek, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir.²⁷² Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu hazırlanırken, İsviçre Borçlar Kanununun ve Ticaret Hukukunu düzenleyen kısmı hiç alınmamış; Türkiye'nin idari ve coğrafi yapı farklılıkları gibi sebeplerinin yanı sıra ahlaki, sosyal ve ekonomik düşünceler göz önünde bulundurularak Medeni Kanun'un alınan kısmında bazı küçük değişikliklere gidilmiştir.²⁷³

²⁶⁸ Abadan-Unat, N. (1998). Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü. A. B. Hacımirzaoğlu. (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.328.

²⁶⁹ Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları 1912-1931*. (Birinci Baskı). Ankara:Türk Yurdu Neşriyatı, 70.

²⁷⁰ Mumcu, A. (1988). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. (Onbirinci Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 148.

²⁷¹ Abadan-Unat, a.g.e., 1998:328.

²⁷² Kongar, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye:2000'li Yıllarda Türkiye'ninTtoplumsal Yapısı*. (Onbeşinci Basım). İstanbul:Remzi Kitabevi,113.

²⁷³ Oğuzman, M.K. ve Barlas, N. (2012). *Medeni Hukuk:Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*. (Onsekizinci Baskı). İstanbul:Vedat Kitapçılık, 29.

1.4.1.2. Kadınların Medeni Kanunla Kazandığı Haklar

Medeni Kanun'un, Aile Hukuk kurallarına getirdiği yenilikle, kadın erkek eşitliği esas olarak sağlanmıştır. Medeni Kanun'un 82'den 438'e kadar olan maddeleri Aile Hukukuna ayrılmış ve Aile Hukuku Medeni Kanunun ikinci kitabı olup üç kısımdan oluşmaktadır.²⁷⁴

1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile Aile Hukuku alanında getirilen başlıca yenilikler şu maddelerdir:

Tek Eşlilik İlkesi: Medeni Kanun ile tek eşli evlenme esası benimsenmiştir. "Evli bir kimse, ister kadın ister erkek olsun, mevcut evliliği devam ederken, ikinci bir evlenme yapamaz". Medeni Kanun (MK) Madde 93'te "Tekrar evlenmek isteyen kimse, vefat veya boşanma ile yahut butlan hükmü ile evliliğin zail olduğunu ispata mecburdur." hükmü yer almaktadır. MK 112/b.1'de "İkinci evlenme mutlak butlan ile batıldır" denilmektedir.²⁷⁵

Evlenmede Yaş Sınırlaması: Medeni Kanun ile evlenmeye yaş sınırı getirilmiştir. "Erkek on yedi, kadın on yedi yaşını doldurmadan evlenemez." denmiştir. Ancak, "istisna olarak hâkim kararıyla, bu yaşlardan küçük yaşta evlenmeye izin verilmekle birlikte, bu hallerde bile, (MK Md. 88) "fevkalade haller ve pek mühim sebepler" olması gerektiği ifade edilmiştir. Hâkimin, izin kararı vermeden önce ana babalarının veya vasilerinin dinlenmesinin şartı konulmuştur. Ancak "ana baba veya vasiler razı olmasa bile, halin gereğine göre bu izni verip vermemek hakim takdirinde olduğu" söylenmiştir. Ayrıca, "evlenmeye yalnız mümeyyiz olanlar ehil" olduğu, yani akıl hastalarının asla evlenmeyeceği" ifade edilmiştir. (MK Md. 89) Kanuna göre "küçük, yani reşit olmayanlar ve kısıtlılar (mahcur) ana babasının veya vasisinin rızası olmadıkça evlenemez." denmiştir. (MK Md. 90)²⁷⁶

²⁷⁴ Tekinay, S. S. (1984). *Türk Aile Hukuku*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı). İstanbul:Beta Basım Yayın Dağıtım, 2-3.

²⁷⁵ Oğuzman, K. ve Dural, M. (1998). *Aile Hukuku*. (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı). İstanbul:Filiz Kitabevi, 7-73.

²⁷⁶ Tarakçıoğlu, İ. (1968). *Türk Medeni Hukuku:Genel Esaslar-Başlangıç Maddeleri-Şahsın Hukuku-Aile Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara:Sevinç Matbaası, 208-209.

Evlenmede Resmiyet: Medeni Kanunla evlilik işlerinin düzenlenmesiyle, resmi nikâh zorunlu kılınmıştır. "Resmi nikâhtan sonra dini nikâh yaptırabileceği" belirtilmiştir. Vekâlet usulü nikâh kıyma kaldırılarak, "evlenmenin geçerli olabilmesi için gelinle damadın birlikte resmi nikâhı kıymaya yetkili olan kişinin huzuruna birlikte gitmeleri gerektiği hükmü getirilmiştir. Kadın, kocanın ve babanın vesayeti altında olmaktan çıkarılarak, istediğinde evlenme hakkını elde etmiştir.²⁷⁷

Boşanmada Eşitlik: Medeni Kanun'un kabulünden sonra, boşanmayla ilgili hükümler yeniden düzenlenmiş, eşlerin her ikisine de aynı haklar tanınmıştır." Evliliklerin sonlandırılmasına dava ve mahkeme yolu getirilmiştir. Boşanma nedenleri zina, cana kast ve pek fena muamele, cürüm ve haysiyetsizlik, terk, akıl hastalığı, şiddetli geçimsizlik olarak belirtilmiştir.²⁷⁸

Vesayet Hakkı: Medeni Kanuna göre, henüz medeni haklarını kullanacak yaş haddine gelmemiş olan çocukların, ana babasının velayeti altında olduğu belirtilmiştir. "Henüz rüşt (ergenlik) çağına gelmediği için böyle bir himayeye muhtaç bulunan çocukların ebeveynlerini kaybetmesiyle veya velayet işlerini görmeye muktedir veya layık olmaması durumunda, çocukların velayetten başka bir vasiye bu haklar tanınacağı" ifade edilmiştir.²⁷⁹

Miras: Medeni Kanun ile kadın ve erkek arasında eşitlik temeline dayalı, düzenlenmiştir. Kanun, "yasal mirasçılarını belirleyerek, derecelerini tayin etmiştir."²⁸⁰

Kadının Meslek Edinmesi: Kocasının rızasına bağlı olacağı belirtilmekle birlikte, "bazı şartların" geçerli olduğu ifade edilmiştir. Anlaşmazlık halinde kadın, "mesleğine devamının aile birliğinin yararına olduğunu ispat ettiği takdirde, mahkeme kararı ile kocasının iznini almak zorundalığı ortadan kalkacağı"

²⁷⁷ Üskül Engin, Z. Ö. (2008). *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi*. İstanbul:Beşir Kitabevi, 66.

²⁷⁸ Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 7-8.

²⁷⁹ Velidedeoğlu, H. V. (1951). *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:350 Hukuk Fakültesi No:77, s.38-39.

²⁸⁰ Arat; Menteşe ve Mengü, a.g.e., 1983:124-125.

belirtilmiştir. Böyle bir durumda ailede geçimsizlik oluşursa, kadına ispat hakkı tanınması bakımından önemli olmuştur.²⁸¹

Fakat bu meselede, "Türk Ticaret Kanunu'na (Md.17) dayanarak, kadının serbest meslek yapması, ticari işlere girmek aile bütçesi ve malları bakımından birçok sorumluluk taşıdığından, kocanın da aile ekonomisinin yürütücüsü ve kanunen aileyi geçindirmekle yükümlü kişi olduğundan, serbest meslek olarak bir ticaret yapmasına kocanın izin şartı aranacağı" belirtilmiştir.²⁸²

Kanun'da "koca, ailesi için bir tehlike sezer ve karısını ticaretten men ederse, mahkeme kadının lehine olumlu karar verse dahi, geçerli sayılmamakla birlikte, kadının bu tür bir anlaşmazlıkta, Medeni Kanun'daki genel hükümlerden yararlanarak, hak iddia etmesi daima olabilir" denmiştir. Bütün bu kayıtlara karşın "evli kadın ticari alışverişte ehil sayılır, bekar kadın ise tamamen serbest olduğu" ifade edilmiştir.²⁸³

Evli Kadınların İkametgahı: Medeni Kanun ile evliliğin gerektirdiği aile birliğini sağlamak amaçlı bazı hükümler belirlenmiştir. Karı kocanın aynı yerde oturmaları (birlikte ikamet etmeleri) ile aile birliği sağlanabileceği vurgulanmış, Kanun'un 21/I maddesinde "kocanın ikametgâhı, karının... İkametgâhı sayılır" denilmiştir. Ancak "kadının kendine ayrı ikametgâh seçme hakkı doğması halinde, o zaman kadın kendisine bir ikametgâh edinebilir." denmiştir. (MK 21/II).²⁸⁴

Medeni Kanun'un 162/I hükmüne göre "karı kocadan her biri, müşterek hayatının devamı yüzünden, sıhhati, şöhreti veya işinin terakkisi (gelişmesi) ciddi surette tehlikeye düştüğü müddetçe ayrı bir mesken edinebilir." denilmiştir.²⁸⁵

Kadının Koca Lehine Yaptığı Muameleler: Medeni Kanunla, kadının mal varlığı "Kadın kocasının menfaati için, üçüncü şahıslara karşı kabul olunan borçları, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz." denerek korunmuştur. Bu şekilde "kadının bir malını, kocanın nüfuzunu kullanarak kadından zorla kendi

²⁸¹ İnan, a.g.e., 1975:161.

²⁸² İnan, a.g.e., 1975:161.

²⁸³ İnan, a.g.e., 1975:161.

²⁸⁴ Pulaşlı, H. (1998). *Hukukun Temel Kavramları*. (Üçüncü Baskı) Adana:Nobel Kitabevi, 153.

²⁸⁵ Pulaşlı, a.g.e., 1998:153.

lehine bir takım borçlara sokması" veya "mallarını kendi üzerine devretmesi", Kanun maddesi 169 ile engellenmiştir. Böylece "evin reisi olarak belirlenen kocanın, karısının üzerinde istenmeyen biçimde nüfuz kullanması engellenerek, kadın korunmuştur."²⁸⁶

Medeni Kanunla, aile toplumsal bir kurum olarak ele alınmış, kadın ve erkeğin karşılıklı sorumlulukları göz önünde bulundurulmuş, kadınların, erkeklerle eşite yakın haklara sahip olması sağlanmış,²⁸⁷ hukuk laikleştirilmiş ve toplum hayatını etkileyen bir adım atılmıştır.²⁸⁸

1926 tarihli Kanun'un bir sonucu olarak, ceza, iş ve sosyal güvenlik kanunlarında da, kadın lehine olan haklar yasalarda yerini almıştır. Kadınların medeni haklarını yasaların gerektiği ölçüde kullandığı belgelenmiş, bazı maddelerinde kadın erkek eşitliği konusunda sorunlar olduğu için, kadının çalışmasının erkeğin iznine bağlı oluşu maddesi ve bunun gibi bazı maddeler günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.²⁸⁹

Düzenlemeler sonucunda geçerli olan, 22.11.2001 tarihli kabul, 01.01.2002 yürürlük tarihli 4721 sayılı yeni Medeni Kanun'dur. Yeni Medeni Kanun, 1030 maddeden oluşmaktadır. Medeni Kanunun Başlangıç hükümleri ile birlikte, Kişiler, Aile Miras ve Eşya hukuku alanlarında olmak üzere, beş ana kısımda kurallar öngörülmüştür.²⁹⁰

²⁸⁶ Tarakçıoğlu, a.g.e., 1968:220.

²⁸⁷ Üskül Engin, a.g.e., 2008:65-74.

²⁸⁸ Feyzioğlu, T. (1999). Türk İnkılabının Temel Taşı:Laiklik. E. R. Fırlalı, T. Müftüoğlu ve İ. Karakuş. (Yayına Hazırlayanlar). *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.170-178.

²⁸⁹ Doğramacı, E. (1995). Atatürk ve Kadın Hakları. *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık Tanıtma Fonu Kurulu Başkanlığı'nın Katkılarıyla AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 296-299.

²⁹⁰ Kayıhan, Ş. (2011). *Hukukun Temel Kavramları*. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş Dördüncü Baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık, 71.

1.4.2. Siyasal Haklar

1.4.2.1. Atatürk'ün Türk Kadınına Siyasal Haklar Verilmesine Dair Fikirleri ve Kadınların Siyasal Haklarını Kazanmalarına Hazırlık Süreci

Kadının toplumsal hayatta var olabilmesi, sosyal işleyişe katkı sağlayabilmesi, öncelikle yasalarda sağlanacak fırsat eşitliği politikalarıyla mümkün olur. Uygarlık aşamasının gereği olan bu durumu dünya üzerinde görebilen başlıca liderlerden biri olan Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirdiği inkılâpların başarısını, büyük oranda, kadın haklarındaki gelişmeye endekslemiştir.²⁹¹

Atatürk'ün zihninde, savaş dâhil, yaşamın her alanında erkekler kadar başarılı olduklarını kanıtlayan Türk kadınının hak ettiği yeri alması fikri, çok önceden şekillenmiştir. Kadınları bu yere ulaştırmak çeşitli evrelerden geçilerek epey zaman sonra mümkün olmuştur. Siyasette erkeklerle kadınların bir arada yer alabileceği fikrinin topluma yerleştirilmesini hedeflemiştir.²⁹²

1921 tarihli Anayasa'nın kabulü ile "egemenlik kayıtsız şartsız milletin.." denilmiş, millet erkek olarak görülmüş, kadınlar nüfus içerisinde sayılmamıştır. Ülkenin nüfusu savaşlardaki kayıplar sonucunda azaldığında ve 50.000 nüfus yerine, 20.000 nüfusa bir milletvekili seçilecekken, mecliste bulunan Tunalı Hilmi Bey "bu sayıya neden kadınları da ilave etmiyoruz" dediğinde, çok büyük bir tepkiyle karşılaşmıştır.²⁹³

Bundan dolayı, Cumhuriyet döneminin başlangıcında, seçme ve seçilme hakkı sadece erkek nüfusa tanınmış, kadınlara siyasal haklar verilmemiştir. Anayasanın (1876) 65. maddesinde yer alan erkek nüfus ifadesi, 1924

²⁹¹ Doğramacı, a.g.e., 1995:295.

²⁹² Araslı, O. (1999). Siyasette kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.62-63

²⁹³ Gürkan, Ü. (1999). Hukukta Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.56- 57.

Anayasası'nın 10. Maddesinde de korunmuş; "On sekiz yaşını bitiren her erkek Türk, milletvekili seçimine katılma hakkına sahiptir" biçiminde düzenlenmiştir.²⁹⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadının ana davası, kendini topluma bağımsız bir insan olarak kabul ettirebilmek olmuştur. Kadınların siyasal hakları Atatürk'ün düşüncesinde çok önemli bir yer işgal etmesine rağmen, ilk reformlar öncelikle kadının sosyal statüsüne ilişkin yapılmıştır.²⁹⁵ Cumhuriyet'in ilanını izleyen ilk on yılda kadınların seçme ve seçilme haklarının habercisi niteliğinde olan 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadınlar siyasal yaşama hazırlanmıştır.²⁹⁶

Atatürk, meclisteki oturumlarda bu konuya yönelik tartışmaları ve reforma karşı görüşleri sessizce dinlemiştir. O; "var olan düşünce tarzının değişmesi için gerekli bilinçlendirmelerin yapılmak zorunda olduğu ve bunun için de zemin hazırlanması gerektiği düşüncesinde" olmuş, kadın erkek eşitliğini sağlayabilmek için, eski kurumlarda reform düzenlemelerle laikliği fiilen gerçekleştirecek adımlar atılmıştır. Atatürk, adım adım uygulanacak yenileşme çabalarında, halka zaman vererek ve halkla birlikte hareket ederek hedefe ulaşmıştır.²⁹⁷ Yurt çapında yaptığı konuşmalarında, kadınlara ilişkin sorunlara sıkça değinmiş, kadınların savaş yıllarındaki emek ve çabalarını topluma hatırlatmış ve konu hakkında yaptığı değerlendirmelerle, kamuoyunu hazırlamıştır.²⁹⁸

1.4.2.2. Kadınların Belediye (1930) ile Muhtar ve İhtiyar Heyetine (1933) Seçme ve Seçilme Hakkı

Belediye Kanunu'nda yapılacak düzenlemelerle ilgili tezkereyi, Başvekil İsmet (İnönü) 20 Mart 1929 tarihinde imzalamış ve hükümet teklifi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne vermiştir. Tezkerede: "Dâhiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 06.03.1929 tarihli içtimaında yüksek Meclise arzı

²⁹⁴Tuncer, E. (2006). *Siyasette Kadın*. (Birinci Baskı).Ankara:Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları, 13.

²⁹⁵ Aykut, İ. (1991). Kadınların Siyasal Yaşama Katılımları, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam:Eşit hak-Eşit Katılım*, Kadınların Siyasal Yaşama ve Karar Mekanizmalarına Katılma Semineri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Aralık 1989, (Yayına Haz. N. Arat) İstanbul, Cem Yayınevi s.237-238.

²⁹⁶ Minibaş, T. (1996). Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu, *Kadın Gerçeklikleri*, (Haz. N. Arat), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, s.182.

²⁹⁷ Gürkan, a.g.e., 1999:56-57.

²⁹⁸ Aykut, a.g.e., 1991:238.

kararlaştırılan Belediye kanun layihası esbabı mucibesıyla birlikte takdim olunmuştur." denilen kanunun uzun gerekçe kısmında, kadınların oy verme meselesine değinilmemiştir. Yaklaşık bir yıl sürececek kanun müzakerelerinde, kadınların belediye seçimlerine katılma konusunun gidiřatında²⁹⁹, Atatürk'ün manevi kızı Prof. Dr. A. Afet İnan'ın kaleme aldığı hatıralarında anlattıklarından yararlanılmıştır.

1930 yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yaparken, yurt bilgisi ve tarih dersleri veren Afet İnan, Mart 1930'da yurt bilgisi dersini işlerken uygulamalı olarak, Belediye Kanununa göre kız ve erkek öğrencilerine seçim denemesi yaptırmıştır. Sınıfta kız öğrencilerden biri Belediye Başkanı olarak seçildiğinde, bir erkek öğrenci elindeki kâğıdı okuyarak, ülkede yürürlükte olan kanuna göre sadece erkeklerin oy kullanıp seçilebileceğini belirterek duruma itiraz etmiştir. Bu ayrılığı hiç düşünmediğini ifade eden İnan³⁰⁰ öğrencilerine bir öğretmen olarak "öğrendiklerinin ileride yararı olacağını", çünkü "kadınların da yakında oy hakkını elde edeceklerini" söylemesine rağmen, sözlerinin erkek öğrenci karşısında öğretmenlik otoritesinin ötesine geçmeyeceğini düşünmüştür.³⁰¹

Bu olay sonrasında kadın hakları üzerine araştırmalara başlayacak olan İnan, Türk kadınının oy hakkına sahip olmadığı üzüntüden dolayı, kız ve erkek öğrencilerin karşısına bu haklardan mahrum bir öğretmen olarak çıkmak istemediğini, ancak çok severek başladığını belirttiği öğretmenlik vazifesini de sonlandıramadığını belirtmiştir. Aynı gün Atatürk'e "Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfta ders vermeyeceğim" demiştir. O sırada, İçişleri Bakanı şükrü Kaya; " Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir yıldan beri tartışılmakta olan Belediye Kanunu'nda bu konunun ele alınabileceğini" ifade etmiştir. Atatürk bu açıklama üzerine; "Başvekillle konuşuruz, fakat bu meselede hazırlıklı olmak ve münakaşa etmek lazımdır." dedikten sonra, akşam Çankaya köşküne devlet adamlarından, Hukuk Mektebi (o zaman henüz fakülte değildir)

²⁹⁹ İnan, A. A. (1971). *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarıım*. (Birinci Baskı). İstanbul:Milli Eğitim Basımevi, 25.

³⁰⁰ İnan, A. A. (1989). *Atatürk'ten Mektuplar*.(İkinci Baskı). Ankara:AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI.Dizi, 10.

³⁰¹ İnan, a.g.e., 1971:24.

hocalarından ve bu konu hakkında görüş bildirebilecek başka kişileri de davet ettirmiştir. Orada bulunanlarca, kadınlara oy haklarını verilmesine taraf ve karşı olanlarca konu detaylarıyla tartışılıp değerlendirilmiştir.³⁰²

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir yıldır görüşmeleri devam eden Belediye Kanunu'nun 20 Mart 1930'da, hızlandırılması kararı alınmış, 22, 24, 27, 29 ve 31 Mart 1930'da Kanun çeşitli yönlerden tartışılmış, 3 Nisan 1930 Perşembe günü kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verecek biçimde düzenlenerek kabul edilmiştir.³⁰³

Afet İnan, kadın hakları konusunda dünya kadınlarının durumunu inceleyerek araştırmalar yapmış, Atatürk'ün isteği ve teşvikiyle 3 Nisan 1930'da Türk Ocağı merkezinde Türk kadınlarına seçme ve seçilme haklarının verilmesi konulu bir konferans düzenlemiştir. Konferansı dinleyen Atatürk, bu düşüncelerin ülke çapında geniş yankılar uyandırabilmesi adına, konuşmaların basında yer almasını sağlamıştır.³⁰⁴

İnan kadınların seçim haklarına dair verdiği konferansta, "cinsiyet farkı gözetilmeksizin, tüm vatandaşların seçme ve seçilme hakkına sahip olması" gerektiğini savunmuştur.³⁰⁵ 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu, 14 Nisan 1930 tarihli T.C. Resmî Gazete'sinde yayınlanmıştır.(EK1)³⁰⁶

Belediye Kanunu'n kabulünden sonra, kadınlar bilinçlendirilip yönlendirilmiş ve 1930 yılında yapılacak Belediye seçimlerine kadınların katılmaları teşvik edilmiştir. Kadınların seçime katılmasını engellemek için bazı olumsuz olaylar yaşanmış olsa da, Türk Ocakları ve Türk Kadınlar Birliği'nin düzenledikleri toplantılar ve yayınladıkları broşürlerle, kadınların seçime katılımlarının artması sağlanmıştır.³⁰⁷

³⁰² İnan, a.g.e., 1971:24.

³⁰³ İnan, a.g.e., 1971:25.

³⁰⁴ İnan, a.g.e., 1984:254-255.

³⁰⁵ Karaer, a.g.e., 1992:70.

³⁰⁶ İnternet: Belediye İntihabı Şartları Kanunu. (1930). *T.C. Resmî Gazete*, M.23, M.24, 14 Nisan 1930, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

³⁰⁷ Kaplan, a.g.e., 1998:192-194.

1933 tarihinde 442 sayılı Köy Kanunu'nun 20.maddesinde yapılan değişiklikle, "köy muhtarı ve azalarının köylü kadın ve erkekler arasından seçilebileceği"ne dair Kanun kabul edilmiştir.³⁰⁸ Kadınlar ilk kez 1933 yılında İstanbul ve diğer kentlerde yapılan belediye ve yaşlılar meclisine seçilerek, seçme ve seçilme haklarını kullanmışlardır.³⁰⁹

1.4.2.3. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması (1934)

"Atatürk'ün isteğinin kadınların parlamentoya girmesi ve Milletvekili seçimi hakkını elde edebilmeleri" olduğunu belirten, Afet İnan, "o günlerde hükümet adamlarıyla bu konuyu görüştüğünü, kadın hakları konusunda onlarla fikir alışverişinde bulunduğunu yazmıştır".³¹⁰

4 Haziran 1933'te Çankaya Köşkü'nde devlet ve fikir adamlarının bulunduğu akşam toplantısında, demokrasi yönetimi için kadınlara seçim hakkının tanınması fikrine herkes tarafından onay verilmiştir. Demokrasi hakkında Atatürk'ün genel düşüncesi şu olmuştur: "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyet'i kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun icabı olacaktır. Müsterih olunuz." ³¹¹

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü Aralık 1934'te TBMM'de yaptığı konuşmada kadınların seçim hakkı konusunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Yüce saygılar kadınların saygı seçmek ve saygı seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz...Gelecek Büyük Millet Meclisi'nde kadın saygılarıyla beraber çalışmak, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan beri bu memlekete getirdiği verimliliğin daha da genişlemesini daha verimli olmasını sağlayacaktır... Türk kadını da, TBMM'nde, memleketin mukadderatı hakkında söz söylemek, kanunların ve alınan tedbirlerin aile ve yurt için pratik ve yararlı olması hakkında değerli düşüncelerini millete karşı anlatmak fırsatını haklı olarak bulacaktır." Konuşması onay sözleriyle desteklenmiştir. İsmet İnönü'den sonra söz alan Konya

³⁰⁸ Tuncer, a.g.e., 2006: 14.

³⁰⁹ Kırkpınar, a.g.e., 1998:22.

³¹⁰ İnan, a.g.e., 1984:254-256.

³¹¹ Akay, O. (2011). *Gel Gitme Kadın Aşk Hiç Bitmedi*. (İkinci Basım). İstanbul:Alfa Yayınları, 284.

saylavı Refik Koraltan, Manisa saylavı Refik Şevket İnce ve diğer milletvekilleri önergenin lehinde konuşmuştur. Anayasa'nın 10 ve 11. maddeleri "22 yaşını bitiren erkeklerle birlikte kadınların da mebus seçmek ve 30 yaşını bitiren erkekler gibi kadınların da mebus seçilmek" şeklinde değiştirilmiş³¹²

05.12.1934 tarihinde 2599 sayılı Kanun kabul edilmiştir.(EK-1)³¹³ Aynı gün İntihabı Mebusan Kanunu'nun "bazı maddelerinin değiştirilmesine ek olarak kanuna bir maddenin ilâvesine karar" verilmiş ve maddelerdeki erkekler kaydı kaldırılarak yerine "kadın-erkek" konulmuştur(EK-1).³¹⁴ Seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir.³¹⁵

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk kadınlarını karar mekanizmalarına ve iktidara taşımak amacıyla, "Batı ülkelerinden en az 20 yıl önce kadınlara sağladığı siyasal hakları, Batı gıpta ile izlemiştir". Hakların verildiği tarihlerde, dünya genelinde bu haklara sahip ülke sayısı 28³¹⁶, fiilen kadınların milletvekili seçildiği ülke sayısı ise 17 idi. Türkiye'nin bu anlamda, birçok ülkeye göre önde davrandığı gerçeği ortaya çıkmıştır.³¹⁷

Kadınların siyasal haklarını elde etmesinin ardından; büyük kentlerde toplantılar düzenlenmiş, günlük gazete ve dergiler kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazandığını manşetten halka duyurmuş, konuyla ilgili yazılar yayımlanmış; Atatürk'e, Meclis'e ve hükümete bağlılık telgrafları çekilmiştir.³¹⁸

6 Aralık 1934 tarihli Ulus gazetesinde, Ankara Kız Lisesi Muallimleri; yayımladıkları duyuruyla, Ankara kadınlarını Büyük Millet Meclisi'nde ulusa hitaben yapılacak konuşmaya davet etmişler'dir. Toplantıya, Ankara'daki kadınlardan

³¹² Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*. (Birinci Baskı). Ankara:İmge Kitabevi Yayınları, 325.

³¹³ İnternet: Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. (1934). T.C.Resmi Gazete, 2599, 11 Kânunuevvel 1934 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2877.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

³¹⁴ İnternet: İntihabı Mebusan Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Bir Madde İlâvesine Dair Kanun. (1934). T.C.Resmi Gazete, 2598, 11 Kânunuevvel 1934. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2877>. adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

³¹⁵ Çavdar, a.g.e., 1995:325.

³¹⁶ Doster, N. (2002). *Kadınlara Dair Akılda Kalanlar*. (İkinci Baskı). İstanbul:Bağlam Yayınları, 31.

³¹⁷ Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1994). *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Uyarınca Hazırlanan Türkiye Raporu:1993*. Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi, 43.

³¹⁸ Kırkpınar, a.g.e., 1998:22-23.

yoğun bir katılım olmuştur. Başkan seçilen Afet İnan, açış konuşmasında; "Büyük Millet Meclisi'ne bağlılıklarını ve teşekkürlerini sunduktan sonra, söz almak isteyenlere seslenmiş"tir. Açılışın ardından, yedi kadın kürsüde birer konuşma yapmış ve Türk kadınlara bu hakkı veren Atatürk'e, saygılarının sunulması istekleri alkışlarla cevap bulmuş,³¹⁹ Ankara Halkevinde toplanan kadınlar milletvekillerine gönderdikleri mektup ile minnetlerini" bildirmişlerdir(EK-2).³²⁰

7 Aralık 1934'te Kadınlar Birliği İstanbul'da düzenlediği mitingde, "Ey tarihin en mutlu kadını.." sözleriyle başlayan konuşmalar yapmış, Beyazıt'tan Taksim'e yürüyüş düzenlemiştir. Kadınlar Birliği Atatürk'e çektiği telgrafla, "...erdemli Türk kadınının kendisine düşen büyük işi güvenle başaracağına kuşku olmadığını.." dile getirmiş teşekkürlerini sunmuş,³²¹

Atatürk, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle kendisine çekilen saygı ve bağlılık telgraflarına 9 Aralık 1934'te şu cevabı vermiştir: "...Türk kadınlığının yeni girdiği siyasal alanlarda da değerli işler başarmasını dilerim."³²²

Kadınlarının siyasi haklarının tamamlanarak erkeklerle eşit duruma getirilmesi, bütün dünyada olumlu yankılar bulmuş ve dünya kadınları için çalışmalarda bulunan Uluslararası Kadınlar Birliği, on ikinci kongresini Türkiye'de yapmaya karar vermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, İstanbul'da yapılacak Kongre için özel pullar çıkarılması kanunu kabul edilmiştir. Uluslararası Kadınlar Kongresi'nde, Türk kadınlarının siyasi haklarının tamamlanması nedeniyle, övücü ve teşekkür edici sözlerle çekilen telgrafa Atatürk'ün cevabı: "Siyasal ve sosyal hakların kadınlarca kullanılmasının, insanlığın mutluluğu ve prestiji bakımından gerekli olduğuna inanmaktayım." olmuştur. 26.04.1935 tarihinde de Kadınlar Birliği Kurulu'nu kabul etmiştir.³²³

³¹⁹Akay, a.g.e., 2011:284-286.

³²⁰ İnternet: TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 25, Birleşim 13, İçtima 4, 6.12.1934, s.90-91. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025013.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

³²¹ Kırkpınar, a.g.e., 1998:22.

³²² Kocatürk, a.g.e., t.y.:351.

³²³ Goloğlu, M. (1974). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-İkinci Kitap-Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*. Ankara:Kalite Matbaası, 146.

27.04.1935 tarihinde Milletlerarası Kadınlar Kongresi delegelerine Atatürk: "Türk kadınının, dünya kadınlığına elini vererek dünyanın barış ve güveni için çalışacağına emin olabilirsiniz." demiştir.³²⁴ Dünya aydınlarının ve BM Teşkilatı'nın yaymaya çalıştığı Kadın Haklarıyla ilgili görüşlerini, çok önceleri dile getirmiş ve uygulamaya koymuştur.³²⁵

Kadınlar medeni haklarına paralel olarak siyasal haklarına kavuşmuş ve kanunlar önünde kadınlar erkeklerle eşit hale getirilmiştir.³²⁶ Cumhuriyetle birlikte, çeşitli alanlarda kadına tanınan haklar sayesinde, kadın yaşamın tüm alanlarında etkin biçimde katılabilme olanağına kavuşmuş; iş kadını, bürokrat, politikacı diplomat olarak kültürel ve politik alanlarda erkeklerle eşit hale gelmiştir.³²⁷

1.4.2.4. İlk Kadın Milletvekilleri

Seçim kanununda yapılan değişikliklerin ardından, Anayasa'da değişiklik yapılmasıyla, 8 Şubat 1935'te ilk genel seçimlere gidilmiştir.³²⁸

Kadınlara yerel ve ulusal düzeyde seçme ve seçilme hakkı tanınmasından sonra, parlamento düzeyinde kadın katılımı, bağımsız ve modern bir ulus devleti kurma çabaları çerçevesinde önemsenmiştir. 1935 seçimlerinde örtülü bir kota sistemi uygulanmış, parlamentoya giren 395 milletvekilinden %4,6'sı kadın olmuştur.³²⁹

³²⁴Kocatürk, U. (Hazırlayan). (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 118.

³²⁵ Turgut, N. Ü. (2004). Kadınlarımıza Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi, *Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkının Verilişinin 75. Yıldönümünde Türkiye'de Kadın Hakları-Sorunları ve Çözüm Yolları*, 2-3 Aralık 2009 Sempozyum. Tebliğler, İstanbul, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ile Yeditepe Üniversitesi Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Merkezi, s.11

³²⁶ Doğaner, a.g.e., 2010:256.

³²⁷ Asma, T., Kaynak, H. ve Tarakçı, M. F. (1996). Medeni Hukuk ve Kadın, Pekin 4.dünya Kadın Konferansı Işığında Kadın Hukuku, 29 Şubat-03 Mart 1996. Seminer, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, s.38.

³²⁸ Aykut, a.g.e., 1991:239.

³²⁹ Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (1994). *Türkiye'de Kadının Durumu Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu Mayıs 1994*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 4.

Seçimden sonra açılan beşinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadınlar, 395 sandalyeden 18 sandalye elde etmişler³³⁰ ve kadın milletvekilleri parlamentoda en yüksek oranda temsil edilmiştir.³³¹

Bu oran, henüz Fransız kadınları seçme ve seçilme hakkına sahip değilken ve siyasi hakları için tarihte en şiddetli mücadeleleri vermiş İngiliz kadınları meclislerinde binde 1 ile %2,4 oranında temsil ediliyorken gerçekleşmiştir. Seçimden sonra açılan beşinci dönem TBMM'de kadınlar, 395 sandalyeden 18 sandalye elde etmişler³³²

Parlamentoya giren ilk kadın vekiller, çeşitli sosyo ekonomik grup, meslek ve eğitim düzeylerinden gelmiştir. Aralarında üniversite mezunu meslek sahibi kadınlar olduğu gibi, okuma yazması az bir köylü kadının da bulunması, kadınların sosyal gruptan bağımsız olarak kamu yaşamına katılmasına verilen önemi ifade etmiştir. Çünkü o dönemde, adaylar parti merkezince atanma yoluyla belirleniyordu ve bu sayıda kadının atanması, "Atatürk'ün üzerinde titizlikle durduğu kadının kamu yaşamına katılım hedefinde", kadın haklarının sadece sembolik anlamda verilmediğini, onların aktif olarak siyasal yaşamda var olmalarının teşvik edildiğini göstermiştir.³³³

Kadın milletvekilleri Meclis'te, kadınları temsil eden üyeler olarak konuşmalar yapmıştır. Kadınların görüşlerini, isteklerini yansıtmış ve sorunlarını Meclis'e getirmişlerdir. Çocuk, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık konularını gündeme taşımışlardır.³³⁴

³³⁰ Aykut, a.g.e., 1991:239.

³³¹ Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü a.g.e, 1994:43.

³³² Aykut, a.g.e., 1991:239.

³³³ Güneş Ayata, A. (1998). Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset. A. B. Hacımırzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.237.

³³⁴ Arat, Y. (1998). Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller 1934-1980. A. B. Hacımırzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.254-256.

Çizelge 1.15. İlk dönem kadın milletvekilleri ve ihtisasları (1935-1939)³³⁵

Sıra No	İsim	Dönemi	Dönem Tarihleri	Milletvekili Olduğu Şehir	İhtisas
1	Mebrure Gönenç	5	01.03.1935-27.01.1939	Afyonkarahisar	Amerikan Koleji
2	Hatı Çırpan (Satı Kadın)	5	01.03.1935-27.01.1939	Ankara	Hususi ve Çiftçi
3	Türkan Örsbaştı	5	01.03.1935-27.01.1939	Antalya	Üniversite-Öğretmenlik
4	Sabiha Gökçül (Erbay)	5	01.03.1935-27.01.1939	Balıkesir	Yüksek Öğretmen Okulu
5	Şekibe İnel	5	01.03.1935-27.01.1939	Bursa	Orta ve Çiftçilik
6	Hatice Özgener	5	01.03.1935-27.01.1939	Çankırı	Rüştiye-Öğretmen
7	Huriye Öniz	5	01.03.1935-27.01.1939	Diyarbakır	Üniversite-Öğretmen
8	Dr. Fatma Memik	5	01.03.1935-27.01.1939	Edirne	Tıp
9	Nakiye Elgün	5	01.03.1935-27.01.1939	Erzurum	Kız Öğretmen Okulu
10	Fakihe Öymen	5	01.03.1935-27.01.1939	İstanbul	Darülfünun-Öğretmen
11	Benal Nevzat İhtar (Arıman)	5	01.03.1935-27.01.1939	İzmir	Sorbon Edebiyat Fakültesi
12	Ferruh Güpgüp	5	01.03.1935-27.01.1939	Kayseri	Hususi-Musiki ve Bıçkı Dikiş
13	Behire Bediz Morova (Aydilek)	5	01.03.1935-27.01.1939	Konya	Orta-Öğretmen
14	Mihri Pektaş	5	01.03.1935-27.01.1939	Malatya	Amerikan Kız Koleji-Öğretmen
15	Meliha Ulaş	5	01.03.1935-27.01.1939	Samsun	Darülfünun Edebiyat Şubesi Öğretmeni
16	Esmâ Nayman	5	01.03.1935-27.01.1939	Seyhan	Lise Dil Öğretmeni
17	Sabiha Görkey	5	01.03.1935-27.01.1939	Sivas	Matematik Öğretmeni
18	Seniha Hızal	5	01.03.1935-27.01.1939	Trabzon	Fen Fakültesi Öğretmen

³³⁵ Goloğlu, a.g.e., 1974:346-352.Halilova, H. (2004). *Tarihten Bugüne Türk Kadını*. Ankara: İlke Emek Yayınları, 33.Savcı, K. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadını*. Ankara: Cihan Matbaası, 86-87.

Çizelge 1.16. Türkiye'de kadın milletvekili sayı ve oranları (1935-2002)³³⁶

Seçim Yılı	Parlamentoda Milletvekili sayısı	Kadın Milletvekili sayısı	Oran (%)
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.1
1961	450	3	1.8
1965	450	8	1.1
1969	450	5	1.3
1973	450	6	0.9
1977	450	4	3.0
1983	400	12	1.3
1987	450	6	1.8
1991	450	8	2.4
1995	550	13	4.0
1999	550	22	4.0
2002	550	24	4.3

20. yüzyıl Avrupa'daki birçok kadının ve Türk kadınlarının oy ve yurttaşlık haklarına sahip olduğu bir yüzyıl olmuştur. Ancak, kadınların siyasal katılımı liberal teorinin ve pratiğin ataerkil niteliğiyle doğrudan bağlantısından dolayı, çok geride kalmıştır.³³⁷

³³⁶ Halilova, a.g.e., 2004:32.

³³⁷ Bertay, F. (2010). *Politikanın Çağrısı*. (Birinci Baskı). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 123.

Çizelge 1.17. Diğer ülkelerde kadınların seçme/seçilme haklarını kazandıkları tarihler³³⁸

Yıl	Ülke ismi
1893	Yeni Zelanda
1902	Avustralya
1906	Finlandiya
1913	Norveç
1915	Danimarka
1916	Kanada (Quebec bölgesi hariç)
1917	Sovyetler Birliği
1920	Amerika
1929	Ekvator
1930	Türkiye (Belediye Seçimlerinde)
1931	İspanya
1934	Türkiye (Milletvekili Seçimlerinde)
1940	Quebec'li kadınlar (Kanada)
1944	Fransa
1945	İtalya
1949	Çin
1952	Yunanistan
1956	Mısır
1956	Pakistan
1960	Belçika
1963	Libya
1971	İsviçre

³³⁸ Doster, a.g.e., 2002:31.
Halilova, a.g.e., 2004:30-31.

İKİNCİ BÖLÜM

NASYONAL SOSYALİZM REJİMİNDE ALMAN KADINLARI (1933 - 1945)

Almanya Wilhelminischen dönem olarak adlandırılan, Kayser İmparatorluğu (1900-1918) yönetiminde olduğu devirde, Alman kadınlarının yaşamları hakkında özgürce kendi kararlarını alabilmesi olanaksız olmuştur. Evlilik, doğa kanununa göre kadın hayatının gerçek hedefi olarak görülmüştür.³³⁹

1908 yılına kadar dernek yasası, kadınların sadece politik olarak tanımlanabilecek olanlar da dâhil olmak üzere, bütün aktiviteleri için önleyici bir tehdit olmuştur.³⁴⁰ Alman kadınlarının, siyasi hayatta 1908 yılına kadar, misafir olarak siyasi oturumlara katılmaları ve parti üyesi olmaları yasaklanmıştır. Almanya'da o tarihe kadar kadınlar sadece politika dışı aktivitelere katılabilmişler³⁴¹, her türlü politik aktivitelerin dışında tutulmuşlardır.³⁴²

1908 yılından sonra dernek yasasının kaldırılmasıyla, kadınlara ve kadın derneklerine politika ile uğraşmalarına bağlı olarak siyasal parti oluşumlarına katılmalarına izin verildiğinde, kadın hareketi organizasyonlarının ne derece bağımsız veya partiler üstü farklı hareket alanı bulabileceği sorusu gün yüzüne çıkmıştır. Sosyal demokrat kadınlarının, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ne (SPD), daha sonra Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ne (die Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands [USPD]) katılmaları,

³³⁹ Meiners, A. (Hg.). (2006). *Kluge Mädchen-oder wir wurden, was wir nicht werden sollten*. (Zweite Auflage). München: Elisabeth Sandmann Verlag, 8, 156.

³⁴⁰ İnternet: Beuys, B. (2014). *Die neuen Frauen-Revolution im Kaiserreich 1900-1914*. München/Hamburg: Carl Hanser Verlag E-Book, s.16. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/medialInfo,0-0-363438015-200-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

³⁴¹ Gunkel, C. (2015). *Gegen alle Hindernisse*. U. Klußmann & J. Mohr. (Hg.). *Die Weimarer Republik-Deutschlands erste Demokratie-Reihe: Spiegel Geschichte*. Erste Auflage. München. Deutsche Verlags-Anstalt, Random House GmbH & (Hamburg) Spiegel-Verlag, s.108.

³⁴² İnternet: Lower, W. (2014). *Hitlers Helferinnen-deutsche Frauen im Holocaust*. (İngilizceden Almancaya Çev: A. Wirthensohn). München: Carl Hanser Verlag E-Book. (Eserin orijinali 2013'te yayımlandı.), 26. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/medialInfo,0-0-364998140-200-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

emekçi kadın hareketinin özerk hareket alanını kaybetme ihtimaline rağmen tartışmasız olmuştur.³⁴³

Helene Lange ve Getrud Bäumer gibi Alman Kadın Dernekleri Birliği (BDF) başkanları, liberal parti bloklarına üye olmuşlarsa da 1910 yılında sol liberal partilerin kuruluşundan sonra hayal kırıklığı yaşamışlardır. 1918 yılından itibaren farklı partilere üye olan kadınlar; "hiçbir partinin ideal kadın hareketini yansıtmadığını" ve yine "hiçbirinin kadın çıkarlarını gerçek anlamda temsil etmeye hazır olmadığını" görmüşlerdir.³⁴⁴

Çalışma alanında, 20. yüzyılda, ailede ideal iş bölümünde erkeğin evi geçindiren kişi olması geniş sosyal tabakalarda norm model kabul edilmiştir. Kadının çalışması, işgücü olarak tanındığı veya ekonomik olarak mecbur kaldığı durumlarda iyi bir çözüm olarak görülmüştür.³⁴⁵

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yılları, günlük hayatı değiştirmiştir. Çok fazla sayıda erkeğin silâh altına alınmış olması ve çok sayıda savaş yaralıyla işgücü eksikliği doldurulamamıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Alman İmparatorluğu'nda o güne kadar 'tasavvur edilemeyecek' bir durum gerçekleşmiş ve gün geçtikçe daha fazla sayıda kadın, erkeklerin emri altında iş hayatında yer almaya başlamıştır.³⁴⁶

Sosyal politika alanında Birinci Dünya Savaşı'nın birçok yönden etkisi görmüştür. Bu durum özellikle endüstriyel çalışma hayatında kadınların tipik erkek iş alanı olarak görülen branşlara zorunluluktan yoğun biçimde katılımını sağlamıştır.³⁴⁷

³⁴³ Gerhard, U. (2009). *Frauenbewegung und Feminismus-eine Geschichte seit 1789*. München:C.H.Beck Verlag, 82.

³⁴⁴ Gerhard, a.g.e., 2009:82.

³⁴⁵ Jacobi, J. (2013). *Mädchen und Frauenbildung in Europa/von 1500 bis zur Gegenwart*. Frankfurt/New York:Campus Verlag, 353.

³⁴⁶ İnternet: Wiborg, S. und Wiborg, J.P. (2015). *Glaube Führer Hoffnung-der Untergang der Clara S*. München:Antje Kunstmann Verlag E-Book, 37. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/medialInfo,0-0-377448237-200-0-0-0-0-0-0-0.html> 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

³⁴⁷ Gerhard, a.g.e., 2009:87.

Kadınlara savaş zamanı ekonomik yönden ağır sorumluluk verilmiş, ancak savaşın sona ermesiyle yurtlarına geri dönen erkekler için, kadınlar iş yerlerini terk etmişlerdir. Bununla beraber Savaş döneminde kadınlar, meslek sahibi olarak özgürlüğe, sorumluluk almaya, toplumda önemsenmeye ve kendilerinin idaresinde olan iyi bir ücrete alışmış olsa da, bu dönemde evli bir kadının meslek sahibi olarak kalması imkânsızdan öte, tasavvur dahi edilemeyecek bir durum olmuştur."³⁴⁸

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı bitmiş, Alman İmparatorluğu sona ermiş ve Weimar Cumhuriyeti kurulmuştur. Monarşi düzeninin yıkılmasının ardından, kadınlara çok uzun zaman kapalı kalmış siyaset sahnesi birden açılmış ve eski rejimin ataerkil dünyasının kalkışı, kadınlara siyasi açıdan her şeyi mümkün kılacak düzeye ulaşmıştır. Ancak kadınların, savaşın getirdiği koşullara bağlı olarak zorunluluktan iş yaşamına atılarak fabrikalarda, tramvaylarda ve devlet dairelerinde görevlendirilmeleriyle, daha aktif bir yaşama kavuşmuş olmalarına rağmen, siyaset konusunda pek tecrübeleri yoktu ve çoğu kadın kendini isteyerek "apolitik" olarak tanımlamıştır.³⁴⁹

Kasım 1918'de kadınlara seçim hakkının verilmesi, Alman kadın hareketi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra, ilk defa Alman kadınlarına eşit vatandaşlık hakkı tanınmış, Almanya ilk defa parlamenter demokratik düzende anayasaya kavuşmuştur.³⁵⁰

Amerika ve İngiltere örneklerine göre, Avrupa kadınlarına ilk defa bireysel özgürlük ve güç şansı verecek demokratik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Ocak 1919 seçimlerinde Alman kadınları ilk defa oy kullanmış ve Weimar anayasasında, erkeklerle eşit haklara sahip kılınmıştır.³⁵¹

³⁴⁸ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:39-40.

³⁴⁹ Lower, a.g.e., 2014:26.

³⁵⁰ Gerhard, a.g.e., 2009:82.

³⁵¹ Lower, a.g.e., 2014:26.

Seçim tarihi 19 Ocak 1919 olarak belirlendiğinde, tüm taraflardan ve partilerden, daha önce kadın seçme hakkını reddedenler tarafından da, kadın oyları kazanılmaya çalışılmıştır.³⁵²

Kadınlar seçimlere yoğun ilgi göstermiş ve 19 Ocak 1919'da yapılan ulusal meclis seçimlerinde 17 milyon kadın oy sandığına gitmiş, 300'den fazla kadın milletvekilliği için adaylığını koymuştur. Ancak bu çok yoğun katılıma rağmen, kadınlar 423 sandalyeden sadece 37'sini alabilmiştir.³⁵³

19 Şubat 1919'da ilk defa bir Alman kadını, Marie Juchacz, anayasanın hazırlanmasında görev almış ve Weimar Ulusal Parlamentosu'nda konuşma yapmıştır. Erken dönem kadın aktivistlerinden olan Juchacz yaptığı konuşmada; "hükümetin kadınlara seçme ve seçilme hakkını vererek, eski hükümet döneminde olduğu gibi, kadınların kendilerini borçlu hissetmek durumunda olmadıklarını, zaten o güne kadar haksızca yoksun bırakıldıkları siyasal haklarını aldıklarını" söylemiştir. Konuşmasının devamında; "siyasi açıdan erkek kadın eşitliğinin sağlanmasıyla, halk egemenliğinin ancak şimdi gerçekleştiğini ve artık şimdi yeni Almanya'dan bahsedilebileceğini" belirtmiştir. Juchacz, birkaç hafta sonra yaşanan değişimin hala gerçekliğinden şüphe ettiğini ve kendisine masal gibi geldiğini ifade etmiştir.³⁵⁴

Kadınların bu dönemde, sağ hareketin gelişmesinde tahminen rollerinin çok az olduğu anlaşılmıştır. Çünkü erkekler, partideki geleneksel hâkim rollerinden vazgeçmeye hazır olmamışlardır. Kadın hakları ikincil önem taşıyan konu olmuş, ulusal önceliğe ait bir konu sayılmamıştır. Kadınlar, savaş öncesinde kurulmuş olan, Katolik merkez ve sosyal demokrat gibi partilerde temsil edilmiştir. Rosa Luxemburg'un başında bulunduğu Komünist hareket, radikal ve genellikle şehirli azınlık tarafından desteklenmiştir. Dönemin kadın hareketlerinde, kadınlarla ilgili sorunlar çoğunlukla, kültürel ve sosyal konularla alakalı kalmıştır.³⁵⁵

³⁵² Gerhard, a.g.e., 2009:83.

³⁵³ Gunkel, a.g.e., 2015:106-107.

³⁵⁴ Gunkel, a.g.e., 2015:106-107.

³⁵⁵ Lower, a.g.e., 2014:26-27.

Kadınlar seçim haklarını elde edince, daha fazla özgürleşmiş ve geleneksel rolleri değişmiştir. Her geçen gün daha fazla sayıda kadın endüstride, ticarete ya da memurluk gibi daha modern mesleklerde çalışmaya başlamış veya üniversitede öğrenim görmek istemiştir.³⁵⁶

Weimar Cumhuriyeti hükümeti, kadınlara oy hakkı vermesinin ardından, sırasıyla onlara üniversiteleri ve iş alanlarını açmış ve kadınların özgürleşmelerine yardımcı olmuştur.³⁵⁷

Almanya'da, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önce Amerika'da başlayan daha sonra Avrupa'ya film ve radyo gibi iletişim araçlarıyla gelen yeni kitle kültürü, genç kadınların yaşam formunda değişim yaşatmıştır. Modern ve bağımsız yeni kadın tipi tartışmaları başlamıştır. Almanya'da, özellikle iyi aile kızı olarak görülen gençlerin, makyaj yapıyor oluşu çok büyük tepkiler almıştır.³⁵⁸

1920'li yılların; "mücadeleci ruhunun hareket özgürlüğü, aynı zamanda kadınların özgürlüğünün sembolü" olmuştur. Sanatçıların bağımsız kadın imajını topluma yansıtmasıyla, yeni bir kadın tipi oluşmuştur. Genç kadınların fabrika veya bürolarda işe gitmesi ve büyük şehirlerin iş piyasasında yer almaları, daimi çalışma saatleri ve düzenli maaş kadınlara bağımsızlık sağlamıştır.³⁵⁹

Eğitim alanında, kadınların ne kadar başarılı ya da yetenekli olsalar da, lise eğitimlerine devam etmesi, ebeveynlerinin aylık okul taksitlerini ödemelerine rağmen, bir önceki jenerasyonla aynı şekilde istenmeyen bir durum olmuştur. Kızların, yüksekokula girişleri de direkt yasaklanmamış, ancak kız ve erkek öğrencilerin başarısına bakılmadan, kızlar okula eğer yeteri sayıda erkek öğrenci alınmazsa kabul edilebilmişlerdir.³⁶⁰ Kız çocukları için okul, erkek çocuklarında

³⁵⁶ Schnurr, E.M. (2015). Vision einer besseren Zukunft. U. Klußmann und J. Mohr. (Hg.). *Die Weimarer Republik Deutschlands erste Demokratie-Reihe: Spiegel Geschichte*. Erste Auflage. München. Deutsche Verlags-Anstalt, Random House GmbH & Hamburg: Spiegel-Verlag, s.16.

³⁵⁷ Berktaş, F. (1994). *Kadın Olmak-Yaşamak-Yazmak*. (Genişletilmiş İkinci Baskı). İstanbul: Pencere Yayınları, 149.

³⁵⁸ Jacobi, a.g.e., 2013:355.

³⁵⁹ Meiners, a.g.e., 2006:156.

³⁶⁰ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:51.

olduğu gibi önemli bir konu olmamıştır. Ev kadınlığı görevlerine ve annelik rolüne hazırlıkları, hayatlarının temel unsuru unsuru olmuştur.³⁶¹

Sosyal yaşantıda, yeterli maddi imkânlarla sahip olmamalarına rağmen, insanlar daha çok kültürel ve sanatsal konularla ilgilenmiş; sanat derneklerine üye olmak gibi benzeri aktivitelerde bulundukları görülmüştür. Toplumsal hayatta kurulan arkadaşlıklarda ırk ayrımı yapılmamış, yoğun olarak herhangi bir partiye üye olmamış, seçim toplantılarına katılmamıştır.³⁶²

İlk demokratik Alman devletinde kadınların erkekler kadar hakkı olmamıştır. 1919'dan sonra seçim haklarını elde etmişler, ancak toplumsal alanda, politikada, sanatta veya bilimde önemli pozisyonlarda olan kadınlar istisna oluşturmuştur. Sosyal alanları çoğunlukla aile, ev işi ve çocuklarla sınırlı kalmıştır.³⁶³

2.1. Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalizm İdeolojisi

2.1.1. Weimar Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Nasyonal Sosyalizm İdeolojisi

Kayser³⁶⁴ II. Wilhelm ile Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na giren Almanlar, rakipleri olan Fransa, Rusya ve İngiltere'yi kısa sürede kolay bir savaşla yeneceklerini düşünürken, savaş adeta bitmeyen bir dövüşe dönüşmüştür. Savaş dört yıldan fazla süre devam etmiştir. Bu dönemde Almanya'da bir kısım işçi hareketleri ve bazı sosyal demokratlar savaşa uzun süredir karşı çıkmıştır. Eylül 1918'de savaştan yana olup barış görüşmelerine karşı çıkan generaller, silahları bırakmayı talep etmiştir. Çünkü halkın sabrı taşıyordu, halk artık savaşın sona erdirilmesini ve Kayser'in iktidardan çekilmesini istemiştir.³⁶⁵

³⁶¹ Rühre-Gerstel, A.(1994). Stiefkind der Erziehung 'das Frauenproblem der Gegenwart 1932. Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, s. 96.

³⁶² Kempowski, W. (2012). *Haben Sie Hitler gesehen? Haben Sie davon gewußt?*. (Erste Auflage). München:Knaus Verlag, 28-34.

³⁶³ Greulich, A. (2013). Sophie Scholl:die Seele des Widerstands. P. Arens,S. Brauburger(Hg.). *Frauen, die Geschichte machten-Kleopatra, Jeanne d'Arc, Elisabeth I., Katharina die Große, Königin Luise, Sophie Scholl*. (Erste Auflage). München:C. Bertelsmann, s.294.

³⁶⁴ İmparator anlamına gelen kelime.

³⁶⁵ Körner, T. (2008). *Die Geschichte des Dritten Reiches*. (Dritte Auflage). Frankfurt/Main:Campus Verlag GmbH, 13-14.

28 Ekim 1918'te, ülkenin her yerinde savaş karşıtı çağrılar başlamıştır. 4 Kasım'da Almanya'nın Kiel şehrinde başlayan ayaklanmalar kısa sürede Kiel'den tüm ülkeye yayılmıştır. "Kayser II. Wilhelm istifayı düşünmüyor olsa da, kimse iktidarının devam edeceğine" inanmamıştır. Devrim dalgası gittikçe genişleyerek, 9 Kasım'da Berlin'e ulaşmıştır.³⁶⁶

Almanya'nın son İmparatorluk Şansölyesi (Başbakanı) Prinz Max von Baden yetkisi olmamasına rağmen, Kayser'in istifasını vererek, SPD önderi Friedrich Ebert'i Başbakan olarak ilan etmiştir. Almanya'nın siyasi geleceğinin belirsizliği, Sosyal Demokrat politikacı Philipp Scheidemann'ın 9 Kasım 1918'de Alman Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmesiyle son bulması beklenirken, yaklaşık iki saat sonra da sosyalist Karl Liebknecht serbest sosyalist Cumhuriyet'in ilanını duyurmuştur.³⁶⁷

1918 sonbaharında geç dönem tarihçilerinin "20. yüzyılın ilk büyük felaketi" olarak tanımladıkları Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, 10 milyon asker ve bu sayının iki katı kadar da sivil kaybı olduğu anlaşılmış, bu sayı Alman İmparatorluğu'nda yarım milyon olmuştur.³⁶⁸

Almanya'nın gelecekteki yapısının belirlenmesi için 20 Aralık 1918'de imparatorluk konferansı düzenlenmiştir. Konferansta 19 Ocak 1919'da anayasa yapacak bir ulusal meclisin seçimine oy çokluğuyla karar verilmiştir. Ocak 1919 tarihinde, ayaklanmalar bastırılmış ve devrimin Alman toplum yapısını değiştirmesi engellenmiştir. Neticede, ulusal meclis için yapılan seçim sonuçları, Ebert'in politikasını onaylamıştır. Seçimlerde, sosyal demokratlar, Katolik merkez partisi ve Alman Demokratik Partisi'nden (die Deutsche Demokratische Partei [DDP]) oluşan güçler, oyların %76'sını alarak galip gelmişlerdir.³⁶⁹

Kargaşa ve yeni bir darbe korkusundan, anayasal düzeyde ulusal Kongre, saldırılara daha açık başkent Berlin yerine 6 Şubatta ilk defa Weimar'de toplanmıştır. Bu nedenle yeni Cumhuriyet "Weimar Cumhuriyeti" olarak

³⁶⁶ Körner, a.g.e., 2008:13-14

³⁶⁷ Körner, a.g.e., 2008:13-14

³⁶⁸ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:37.

³⁶⁹ Körner, a.g.e., 2008:15-16.

isimlendirilmiştir. Friedrich Ebert 11 Şubat'ta imparatorluğun ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve Başbakan Philipp Scheidemann yönetiminde, seçimde kazanan partiler koalisyon kurmuştur. Weimar koalisyonu olarak adlandırılan yeni hükümeti, demokrasiyi koruma ve savaşın kazananlarıyla barış antlaşması yapmak gibi zorlu görevler beklemiştir.³⁷⁰

Alman hükümeti savaşı kaybettikten sonra, galip devletlerin (Fransa, İngiltere ve Amerika) Versay Barış Antlaşması'nda açıkladığı barış şartlarını, Haziran 1919'da imzalamıştır.³⁷¹

Barış şartlarının çok ağır olduğu ve Alman İmparatorluğu'nda kimsenin imzalamak istemeyerek karşı çıktığı bu antlaşma uyarınca; "Almanya topraklarının 1/7'sini (70.579 kilometrekare) kaybederken, ordusu 100.000 askere düşürülecek, ağır top ve tank bulunduramayacak ve zorunlu askerlik hizmetini kaldırarak" denilmiştir. Antlaşmada aynı zamanda, Almanya ve onun müttefiklerinin savaşın çıkmasında suçlu olduğu belirtilmiş ve tek başlarına savaş masraflarını ödemekle yükümlü kılınmıştır.³⁷²

Weimar Cumhuriyeti'nde, monarşinin yıkılışının ardından, halk savunmasında ve organize edilmiş partilerde artış yaşamıştır. 1920'li yılların başında, sadece Münih'te 40 tane olan bu hareketlerin içinde, yeni kurulmuş bir parti olan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) de bulunmaktaydı. Bu organizasyonların çoğu kendilerini halkçı olarak tanımlamıştır. Almanya savaştan yenik çıkınca ulusalcılığın, yani nasyonalistliğin doğuşu ve ülkenin onurunu yeniden oluşturacak bir kurtarıcıya özlem duyulmuş ve bu ideolojiler ortaya çıkmıştır. Bu organizasyonlar; liberal ve parlamenter demokrasiyi reddetmiş, dış kaynaklarca zorunlu tutulduğunu, bu yüzden de Alman toplumuna uymadığını" belirtmişlerdir. Özellikle gençlerin ve fakir halkın yoğun bir biçimde bu partilere katılımıyla destek bulmuşlardır.³⁷³

³⁷⁰ Körner, a.g.e., 2008:15-16.

³⁷¹ Körner, a.g.e., 2008:21.

³⁷² Körner, a.g.e., 2008:21.

³⁷³ Lower, a.g.e., 2014:26-27.

Bu tür düşüncelerin oluşmasının nedenleri; Almanların Cumhuriyet konusunda deneyimleri olmadığından Weimar Anayasası'nın istenilen serbest ve demokratik birlikte yaşam alanını garanti edememesi, birkaç darbe girişimi, sokak çatışmaları, enflasyon nedeniyle paranın değer kaybı; savaş tazminatı ve tüm bu yaşananlar sonucunda 1923 yılında Cumhuriyetin dağılma noktasına gelmesi"dir. Versay Antlaşması'nın Almanya'yı ekonomik olarak sıkıntıya sokmuş, ancak, Almanlar galip devletler tarafından dikte ettirilen bu antlaşma ile ulusal onurlarının zedelendiğini düşünmüşlerdir. Weimar Cumhuriyeti'nin başarısızlığı ve Versay Barış Antlaşması Adolf Hitler'in ortaya çıkışında önemli olmuştur.³⁷⁴

2.1.2. Adolf Hitler (1889-1945) ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei [NSDAP])

25 Mayıs 1913'te, 24 yaşında Viyana'dan gelerek Münih'e yerleşen Adolf Hitler, burada başta serbest bir ressam olarak yaşamını sürdürürken, Ağustos 1914'te kendi isteği ile orduya başvurmuş, Birinci Dünya Savaşı'nda Batı cephesinde onbaşı olarak görev almıştır. Savaş sonrasında, henüz tanınmayan, İmparatorluk ordusu haber alma servisinde savaştan dönenlere, milliyetçilik düşünceleri aşılama ve aynı zamanda Münih'te siyasal gelişmeleri takip etmekle görevlendirilmiştir.³⁷⁵

Bu arada savaş sonrasında, Münih şehrinde, 5 Ocak 1919'da demiryollarında çalışan Anton Drexler ve spor muhabiri Karl Harrer tarafından, anti Marksist, Yahudi aleyhtarı ve ulusal halk organizasyonu olarak Alman İşçi Partisi (die Deutsche Arbeiterpartei [DAP]) kurulmuştur. Adolf Hitler, amiri Yüzbaşı Karl Mayr tarafından 12 Eylül 1919'da Alman İşçi Partisi'nin aylık toplantısına katılmakla görevlendirildiğinde, parti başkanı Gottfried Feder'in konuşmasını dinledikten sonra gitmek üzereyken, orada bulunanlardan birinin Bayern'in İmparatorluktan ayrılması gerektiğine dair çözüm önerisini sunması üzerine tartışmaya dâhil olmuştur. Hitler'in, sözlü ifade gücü Alman İşçi Partisi başkanı Anton Drexler'i etkilemiş ve Drexler tarafından kendisine Benim siyasi uyanışım isimli yazı verilmiştir. Bu olaydan birkaç gün sonra, Alman İşçi Partisi'ne üye olarak

³⁷⁴ Körner, a.g.e., 2008:20-24.

³⁷⁵ Kopleck, M. (2006). *München 1933-1945 (Reihe:Past Finder- Stadtführer zu den Spuren der Vergangenheit)*. (Zweite Auflage). Berlin:CH. Links Verlag, 22-31.

katılmıştır. 24 Şubat 1920'de DAP'nin ilk büyük toplantısı yapılmış ve parti isminin önüne "Nasyonal Sosyalist" sıfatı eklenerek isim değişikliğine gidilmesiyle, parti "Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi" (die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) kısaca "NSDAP" olarak adlandırılmıştır.³⁷⁶

NSDAP, düzenli bir partinin, parti programı olması gerektiği düşüncesiyle, Hitler bazı bölümlerini kendi yazdığı 25 maddelik parti programını ilan etmiştir. Parti programındaki nasyonal parolaları; "hiçbir Yahudi devlet vatandaşı sayılmaz ve devlet vatandaşı sadece Alman kanı taşıyanlar olabilir" olmuştur.³⁷⁷ Parti başkanı Drexler'in Adolf Hitler'i 1921 yılında propaganda konuşmacısı olarak atamış, ona tek başına yönetimi devretmiştir. NSDAP'de yükselişe geçmiş, Münihli taraftarlarıyla partide kontrolü ele almıştır.³⁷⁸

Hitler'in, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi üyeleri için kullanılan Nasyonal Sosyalist kelimesinin kısaltması olan "Nazi" sözcüğü ilk defa 1923 yılında gazeteci ve yazar Kurt Tucholsky tarafından "Weltbühne" (Dünya Sahnesi) isimli dergideki yazısında geçmiştir. Sonradan Naziler kelimeyi sahiplenmişler, ancak ilerleyen yıllarda, halkı aydınlatma ve propaganda Bakanı olacak Goebbels, "Nazi" kelimesini (1932) "savaşçı durmadığından" ve "küçük düşürücü" olarak algılandığından tanıtımlarından geri çekmiştir.³⁷⁹

8 Kasım 1923'te Hitler, nasyonal devrime çağrı yapmış ve Bavyera bölgesel hükümetini düşürmeye çalışmıştır. O ve silah arkadaşları Hitler darbesi olarak adlandırılan bu olaydan dolayı tutuklanmış ve yargılanmışlardır. 8 aylık tutukluluğu süresince, daha sonra "Mein Kampf" (Kavgam) adıyla yayınlayacağı kitabını yazmıştır. Yayımlandıktan sonra çok yoğun bir sayıda satılmasına rağmen, kitabı hiçbir zaman okunmamış ve dilindeki anlaşılmazlık ile düşüncelerindeki karışıklık

³⁷⁶ Kopleck, a.g.e., 2006: 3-31.

³⁷⁷ Körner, a.g.e., 2008:29.

³⁷⁸ Mommsen, H. (2014). *Das NS-Regime und die Auslöschung des Judentums in Europa*. Göttingen:Wallstein Verlag, 16.

³⁷⁹ İnternet: Heine, M. (Januar, 2014) "'Nazi' ist das global erfolgreichste deutsche Wort". *Die Welt Kultur*. <http://www.welt.de/kultur/article123945357/Nazi-ist-das-global-erfolgreichste-deutsche-Wort.html>. 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

muhalifleri tarafından ciddiye alınmamıştır.³⁸⁰ Lider tabakası henüz onu Alman halkının lideri olarak görmese de, sonraki süreçte yaptıklarını desteklemiştir.³⁸¹

Aralık 1924'te Weimar Cumhuriyeti kuvvetlenmiş, sokaklarda çatışmalar bitmiş, enflasyon yenilmiş, işsizlik azalmaya başlamış ve Versay Antlaşmasında ilerleme kaydedilmiştir. Ülkedeki huzurlu ortam sonucunda, radikal partiler yandaşlarını kaybetmiştir. Politik durağanlığın sağlanmış olması ve kültürel alanda mimari de, resimde, edebiyatta veya bilimde kaydedilen ilerlemelerin dünya çapında saygınlık kazanması, kültürel aktivitelerin yanı sıra halk sportif etkinliklere yönelmiştir.³⁸²

Weimar Cumhuriyetindeki istikrar sayesinde 1929 yılına kadar halkın Hitler'i unutmaya başlaması ve partinin oy kaybı sonucunda, NSDAP zor günler yaşamıştır. Buna rağmen onun için bu yıllar önemli olmuş ve NSDAP'de onu takip etmiştir. 25 Ekim 1929'da uluslararası ekonomik finans merkezi New York'ta borsa kurlarında yaşanan yıkım, tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin çıkmasına neden olurken, Almanya'da dinamikleri değiştirmiştir. Ekonomik kriz, politik krizi tetiklemiş ve partiler arası çatışma insanların demokrasiye olan güvenini sarsmıştır. Bu dönemde, Weimar Cumhuriyeti'nin halk tarafından seçilmiş olan son koalisyonu, 27 Mart 1930'da partilerin işsizlik güvencesi katkı payının yükseltilmesi konusunda yaşadıkları anlaşmazlıkla dağılmıştır.³⁸³

Weimar Cumhuriyeti'nde çok partili büyük koalisyonun yıkılması, çoğunluk hükümetinin başarısız olduğunu göstermiştir. Almanya'da her üç kişiden birinin işsiz olduğu dünya ekonomik krizi sonrasında, NSDAP seçmen sayısını artırmıştır.³⁸⁴

³⁸⁰ İnternet: Gottschalk, M. (2012). *Schluss. Jetzt werde ich etwas tun-die Lebensgeschichte der Sophie Scholl*. Hamburg: Beltz & Gelberg Verlag, 22-23. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/medialInfo,0-0-362667520-200-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

³⁸¹ Körner, a.g.e., 2008:29-33.

³⁸² Körner, a.g.e., 2008:33-34.

³⁸³ Körner, a.g.e., 2008:34-38.

³⁸⁴ Gottschalk, a.g.e., 2012:25-26.

31 Temmuz 1932 seçimlerinde 13.779.111 seçmenin oyu ile NSDAP'nin oy oranı yüzde 37,4 olmuştur.³⁸⁵ Cumhurbaşkanı Hindenburg 30 Ocak 1933'te Adolf Hitler'i, Başbakan olarak atamıştır.³⁸⁶ O, Cumhurbaşkanı Hindenburg'u ve çevresindeki siyaset adamları ile halk kesimlerini, kazanmak için medya aracını kullanmıştır.³⁸⁷ 5 Mart 1933 seçimlerinde NSDAP %43,9'luk oy oranıyla, Alman Ulusal Halk Partisi (die Deutschnationale Volkspartei [DNVP]) ile koalisyon kurması gerekmiştir.³⁸⁸

1930-1933 yılları arasında iktidar tüm sorunlara karşı önlem almak yerine, her şeyin daha kötü olmasına sebep olmuştur. Kapitalistler ve sıradan vatandaşlar ekonomiyi iyileştirebileceğine inanmıyorlarsa da, bir umut Hitler'i desteklemişlerdir.³⁸⁹ 1933 yılında Nasyonal Sosyalistler, seçimleri kazanmalarının ardından, Versay Antlaşması'yla havacılık gibi, sivil kalması gerektiği belirlenmiş olan alanları silahlandırmışlardır.³⁹⁰

Hitler; ırkının ve milletin hayat ve gelişimini devam ettirmesi üzerine kurulması gerektiğini, devletlerin hiçbir zaman barışsever bir ekonomiyle kurulmadığını; doğum artışının, doğum kontrolüyle sınırlandırılmasına teşebbüsün, Alman milletin tüm geleceğinin elinden alınması anlamına geldiğini; insan neslinin devamının sağlanmasının, daha baskın ve güçlü ırkın, diğer ırklara karşı savaşımla çözülebileceğini söylemiştir.³⁹¹ 1935 yılında zorunlu askerlik hizmetini getirmiş, çoğu sivil alanları askerleştirmiştir. Dünya ile ilgili planı Alman ekonomisini dört yıl içinde, savaşa uygun duruma getirmeyi uygulamaya koymuştur.³⁹²

³⁸⁵ İnternet: Beuys, B. (2012). *Sophie Scholl(Biografie)*. München:Carl Hanser Verlag /Hanser E-Book, 70. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-358788641-200-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

³⁸⁶ Gottschalk, a.g.e., 2012:26.

³⁸⁷ Raichle, C. (2014). *Hitler als Symbolpolitiker*. Stuttgart:W. Kohlhammer Verlag. 49-50.

³⁸⁸ Emmerich, A., Jankrift, K. P., Kockerols, B. und Müller, W. (2013). *Deutsche Geschichte:Menschen, Ereignisse, Epochen[Duden:Allgemeinbildung kompakt]*. (Zweite aktualisierte Auflage). Mannheim-Zürich:Dudenverlag, 226.

³⁸⁹ Kempowski, a.g.e.,2012:147.

³⁹⁰ Seifert, C. (2013). *Die Frau aus Flandern: eine Liebe im Dritten Reich*. München: Deutscher Taschenbuch (dtv) Verlag, 52.

³⁹¹ Hitler, A. (2016). *Kavgam*. (Çev. M.S. Uğurlu). (Birinci Baskı). İstanbul:Yakamoz-Sonsuz Kitap, (Kitabın orijinali 1925'te yayımlandı.), 116-183.

³⁹² Seifert, a.g.e., 2013:52, 55.

Üçüncü İmparatorlukta toplumun birleşik bir görüşü olmamış, ve Nasyonal Sosyalizm rejiminde hayat siyasi olarak belirlenmiştir.³⁹³ Nasyonal Sosyalist rejimini onaylayan takipçiler olduğu gibi, onlara karşı ayaklanarak Hitler'e karşı çıkan kadın ve erkekler de olmuştur. En tanınmış olanı, 'die Weiße Rose' (Beyaz gül) grubu olmuştur.³⁹⁴

Hitler'in başa gelmesiyle birlikte, günlük yaşamda ve kültürde rejim düzenlemelere gitmiş³⁹⁵, siyaset toplumun her alanında hissedilmiş, aile hayatında da etkisini göstermiştir.³⁹⁶ Dönemin gazete ve dergilerinde politika, ekonomi, kültür gibi alanların Yahudiler tarafından işgal edildiği yazılmıştır.³⁹⁷ Nasyonal Sosyalist rejimi halk dans anlayışını da yönlendirmek istemiş ve diğer alt ırklara ait olarak tanımladıkları dansları engellemiş, onların yerine ulusal halk danslarına vurgu yapmışlarsa da başarılı olamamışlardır.³⁹⁸

2.2. NSDAP Yönetiminde Kadının Siyasetteki Yeri ve Kadın Birlikleri

Nasyonal Sosyalistlerin kadın taraftarları, sosyalist hareketin mücadele zamanı olarak nitelendirdikleri dönemde, yerel düzeyde organize olmuşlardır.³⁹⁹ Bu amaçla, Weimer Cumhuriyeti döneminde, orta sınıftan kadınlar, ulusa sağlık ve düzen geleceğine ve babalarının aileye daha sıkı bağlanacağına inanarak, NSDAP'yi destekleyen birlikler kurmuştur. Bu birlikler, yeni kadın tipine ve kültürel yozlaşmaya karşı savaş açmıştır. NSDAP liderleri, bu birlikleri fazla önemsememiştir.⁴⁰⁰

Buna rağmen kadınlar, Nasyonal Sosyalist (NS) harekete önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Kadınların görevlerinden biri, Nasyonal Sosyalistlerin

³⁹³ Gottschalk, a.g.e., 2012:90-105.

³⁹⁴ Gottschalk, a.g.e., 2012:196.

³⁹⁵ Speitkamp, W. (1998). *Jugend in der Neuzeit-Deutschland vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 207.

³⁹⁶ Rosenbaum, H. (2014). *"Und trotzdem war's 'ne schöne Zeit" Kinderalltag im Nationalsozialismus*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 78.

³⁹⁷ İnternet: Schmidt, H. und Schmidt, L. (2012). *Kindheit und Jugend unter Hitler*. Berlin: Pantheon Verlag E-Books, 122. [http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-358767865-200-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0.html](http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-358767865-200-0-0-0-0-0-0-0-0-0.html) 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

³⁹⁸ Gottschalk, a.g.e., 2012:69-72.

³⁹⁹ Kater, M.H. (2005). *Hitler-Jugend*. (İngilizceden Almancaya Çev. J.P. Krause). Darmstadt: Primus Verlag. (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı), 67.

⁴⁰⁰ Berktaş, a.g.e., 1994:149.

genel toplantılarına katılmak, konuşmacılara katılımcı ve destekçi sağlamak olmuştur. Kadınların Nasyonal Sosyalist hareketinin erken dönemdeki parti görevleri, ilerde kadınların ev işleri görevlerine hazırlık olmuştur.⁴⁰¹

Hitler her yaştan insanı sözleriyle etkilemiş, özellikle kadınlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.⁴⁰²

Sonraki yıllarda, bir erken dönem aktivisti (kadın hakları adına çalışmaları bulunan) kadınların politik uyanışından ve Nasyonal Sosyalist hareketindeki rollerinden bahsederken sokak mücadelelerine ve seçimlere yaklaşımlarını şöyle anlatmıştır: "... Bizler Nasyonal Sosyalist konuşmacının anlattıklarını dinliyor, itaat ediyor ve diğer toplantılara gitmeye devam ediyorduk. Führer'i dinliyorduk....Kadınlar SA erkeklerine vermek için bildiri kâğıtlarını katlıyor, çok değerli zamanlarını SA mutfak ve dikiş odalarında geçiriyor, reklam paraları topluyorlardı."⁴⁰³

1930 yılında Almanya'da yapılan seçimlerde, Weimer Cumhuriyeti'nde kadınlara oy hakkı tanıyan Alman Ulusal Halk Partisi, deneyimlerine dayanarak, kadınların kendilerini tekrar parlamentoya taşıyacağını ve kadınlardan çok sayıda oy alacaklarına inanmıştır. Kadınlar; "Alman Ulusal Halk Partisi'nin kendilerine oy hakkı sağlayan ve onları devlet yönetimine katılmalarına teşvik eden parti olduğunu" söylemiştir. Ancak Alman Ulusal Halk Partisi, kadın seçmenlerin oylarında hayal kırıklığı yaşamış ve Alman kadınları bir önceki seçimlere göre, daha yüksek oranda seçime katılarak, NSDAP'nin başarı elde etmesini sağlamıştır.⁴⁰⁴

1930 yılında bir kadın seçmene NSDAP'yi seçme sebebi sorulmuştur. Kadın seçmen cevabında; "parti henüz hükümeti yönetip yönetemeyeceğini

⁴⁰¹ Kater, a.g.e., 2005:68.

⁴⁰² Kempowski, a.g.e., 2012:13-33.

⁴⁰³ Lower, a.g.e., 2014:30.

⁴⁰⁴ İnternet: Heinsohn, K. (2007). Kampf um die Wählerinnen:Die Idee von der Volksgemeinschaft am Ende der Weimarer Republik. S. Steinbacher. (Hrsg.) *Volksgenossinnen:Frauen in der NS-Volksgemeinschaft*. Göttingen. Wallstein Verlag, 43-44. <https://books.google.com.tr/books?id=jvE-r41e0HIC&printsec=frontcover&dq=Volksgenossinnen:Frauen+in+der+NS-Volksgemeinschaft&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjdo-Tt7DRAhUDNhoKHfjBGMQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Volksgenossinnen%3AFrauen%20in%20der%20NS-Volksgemeinschaft&f=false> 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

kanıtlamamış olsa da, Almanların üç önemli sorununu çözmek istediğini belirtmesinden etkilendiğini" ifade etmiştir. Belirttiği bu üç neden: "Versay Antlaşması'nın yeniden gözden geçirileceği, idari yapıdaki yönetim bozukluğunun düzeltilmesi ve 1918 yılından beri Almanlara yük olduğunu düşündükleri yabancılardan, Almanya'nın radikal anlamda kurtarılmasını sağlanacağı" olmuştur. NSDAP'nin vadettiği bu tür çözüm yollarına, tüm dünyada etkisini gösteren ekonomik sorunların da eklenmesiyle, ülke halkının Hitler ve onun partisine bağımlılığını artırmıştır.⁴⁰⁵

NSDAP'nin organizasyon lideri ve halkı aydınlatma görevi olan bakan Gregor Strasser, 1931 yılından itibaren kadınları Nasyonal Sosyalist hareketine kazandırmayı amaçlamıştır. Hitler ve Goebles kadını şu sözcüklerle tanımlamıştır: "kadın, erkeğin hem eşi hem de bakmakla yükümlü olduğu kişidir." Bu tür tanımlarla, Alman kadın vatandaşlarını kazanmak isteyen NSDAP'nin kadın politikalarında ideal cinsiyet düzenlemesi, cinsler arası eşitliğe değil, erkeğin hükmüne dayalı tanıma uymuştur. Goebbels istedikleri modern kadın tanımını şöyle ifade etmiştir: "erkek hayatı organize ederken, kadın ise ona bu konuda yardımcı olan vücuttaki bir organ gibidir." Goebbels'in bu ifadelerine uygun tanımlar, kadın seçmenlere yönelik reklamlarda sıklıkla kullanılmıştır.⁴⁰⁶

NSDAP, kadın seçmenleri kendisine yaklaştırmak için kadın düşmanlığı imajını terk etmeyi denemiştir. NSDAP, erkek ve kadın için, tüm sorunlardan daha önemli konu olduğunu ifade ettikleri ulusal ideolojinin açıklanmasına odaklanmıştır. Kadının ikincil konumuna ilişkin beklentilerini açıklamamıştır. Kuracakları, kadın ve genç kız birliklerin programları, ulusal söylemi destekleyici unsurlara dayanmıştır. Nasyonal Sosyalistler izleyecekleri kadın politikalarında; "makine çağıyla başlamış olan elli yıllık sürede, kadın hayatındaki değişimin acil olarak düzeltilmesi" belirtmişlerdir. Kadınların eğitim ve iş hayatında en iyi şekilde yer alacaklarını söylemişlerdir. Düzenlemelerinin eş, aile ve annelik gibi temel görevlerini

⁴⁰⁵ Heinsohn, a.g.e., 2007:43-44.

⁴⁰⁶ Heinsohn, a.g.e., 2007:43-44.

engellemeyecek biçimde yapılacağını açıklamışlardır. NSDAP söylemlerinde geleneksel kadın rolüne dönüşten hiçbir şekilde bahsedilmemiştir.⁴⁰⁷

NSDAP'nin tüm çalışmalarına ve Adolf Hitler'in kadınları sözde hipnotize eden etkisine rağmen, 1932 baharında başkanlık seçimlerinde, kadınlar NS-Führer'i yerine, yaşlı devlet adamı Hindenburg'u seçmiştir. Kasım ayında yapılan parlamento seçimlerinde, kadın ve erkek NSDAP seçmenleri arasındaki oy farkı neredeyse kapanmıştır. Nasyonal Sosyalizmin esas aldığı ve kullandığı mantalite o dönemde cinsiyet ayrımcılığına dayanmadığı için, kadınlar da erkekler gibi Hitler'i seçmiştir.⁴⁰⁸

2.2.1. Kadının Siyasetteki Yeri

Nasyonal Sosyalistlere göre politika erkek konusu olmuştur. Kadınlar Nasyonal Sosyalist harekete ne kadar fazla emek verirlerse versinler, NSDAP'de hâkim olan düşünce; "kadınların politikadan uzak durması gerektiği" olmuştur. Birçok kadın, NSDAP'deki erkek dominantlığından geri çekildiğinden, 1933 yılına kadar partide sadece %5 oranında kadın üye kalmıştır.⁴⁰⁹

NSDAP iktidarını pekiştirince, politikalarında erkek egemenliği artmış, kadın merkez derecesi daralmış ve yakın zamanda tamamen zarar görmüştür. Kadın temsil oranı azalmış, vatandaş ifadesi sadece erkekleri kapsar hale gelmiştir.⁴¹⁰ Hitler'in düşüncesindeki biyolojik unsurlara dayanan, ulus devletinin kurallarında, erkek egemenliği geçerli olmuştur. Kadınları sadece erkek çocuk doğurabilen servet olarak görmüş ve bu nedenle onlara ihtiyaç duymuştur.⁴¹¹ Hitler: "Kadının dünyası kocasıdır. Diğer konuları ise ara sıra düşünür....kadınlar bu yaşam tarzını terk etmeyi denemiş, Yahudi entelektüelliğine kapılmış, bunun sonucunda da biyolojik yapısına aykırı hareket etmiş, politikayla ilgilenmiş ve hatta parlamentoya girmeye uğraşmıştır. Meslek alanlarını kapmış, üniversite öğrenimi görmüş ve

⁴⁰⁷ Heinsohn, a.g.e., 2007:43-44.

⁴⁰⁸ Kershaw, I. (2013). Hitler 1889-1936. (İngilizceden Almancaya Çev. J.W. Rademacher ve J.P. Krause). (Erste Auflage). München:Pantheon Verlag (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı.), 492-493.

⁴⁰⁹ Kater, a.g.e., 2005:67.

⁴¹⁰ Heinsohn, a.g.e., 2007:44-45.

⁴¹¹ Kater, a.g.e., 2005:67.

doğum makinesi rolünü reddetmiştir." demiştir. İşte bu görüşlerinin etkisiyle, 1933'ten itibaren hiçbir kadının parlamentoda yer almamasına uğraşmışlardır.⁴¹²

Nasyonal Sosyalistler iktidara geldiklerinde, var olan kadın önderleri fazla bağımsız ve hırslı görmüşlerdir. Bu kadınların yerlerine kendi kurallarına kayıtsız şartsız boyun eğecek kadınları getirmişlerdir. Kadınların durumunun iyileşeceğine inanan kadın birliklerinin düşüncesinin aksine gelişmiş ve geçmişten daha kötü bir sürece girilmiş ve artık bağımsız bir Nasyonal Sosyalist kadın hareketinden söz edilememiştir.⁴¹³

Alman kadınları, kendilerini Nasyonal Sosyalist hareketiyle güçlenmiş hissetmiş, ancak bu feministler gibi erkek egemenliğini sorgulamaya dönük olmamıştır.⁴¹⁴

Bu süreçte kadın sorunu farklı bir boyut kazanmıştır. Kadınlar tören alayı ve resmigeçitler için caddelere çıkmaya başlamış; yaz kamplarına, askeri yürüyüşlere, ev idaresi kurslarına, teftiş ve bayrak çekme törenine katılmışlardır.⁴¹⁵

Hitler, Almanların ırkçı uyanışını gerçekleştirmek istemiş, ancak bu aynı zamanda siyasi uyanış olmuştur. Kadınlar hırslı bir şekilde, hayattan daha fazla şey bekleyebileceklerini hayal etmişlerdir. İlkokulu bitirip genç yetişkin çağına ulaştıktan sonra bir şey olmak istediklerini fark etmişlerdir. Genç kadınlar, köylerindeki mütevazı yaşamlarını terk etmiş, sekreter veya hemşire olmuş ve bir siyasi harekete katılarak kendilerini kabul ettirmişlerdir.⁴¹⁶

2.2.2. Kadın Birlikleri

NSDAP çevresinde ilk kadın birlikleri 1923 yılında oluşmuştur. Öncelikli görevleri seçim kampanyalarına yardım, SA erkeklerinin kıyafetlerinden sorumlu olmak ve yaralılara bakım sağlamak olmuştur. Erken dönem kadın birliklerinden

⁴¹² Elefanten Press.(1994). *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. (Zweite Auflage). Berlin:Elefanten Press Verlag, 168.

⁴¹³ Berktaş, a.g.e., 1994:149.

⁴¹⁴ Lower, a.g.e., 2014:36.

⁴¹⁵ Lower, a.g.e., 2014:36.

⁴¹⁶ Lower, a.g.e., 2014:35-37.

biri Elsbeth Zander tarafından kurulan ve yönetilen Alman Kadın Topluluğu (der Deutsche Frauenorden [DFO]), 1926 yılında partinin kadın organizasyonu olarak tanınmış ve 1928 yılında NSDAP bünyesine alınmıştır. Bu katılımı yönetim, kadın organizasyon işlerine yeni bir yapı kazandıran, Gregor Strasser'e devredilmiştir.⁴¹⁷

NSDAP'nin hedefi tüm siyasi ve sosyal yaşam üzerinde kontrol sağlamak olduğundan, Strasser bu birliğin dışındaki diğer tüm kadın organizasyonlarını sonlandırmak amacıyla, Alman Kadın Topluluğu'nu 1931 yılında dağıtarak Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'ni (NSF) kurmuştur. Diğer kadın organizasyonları da ya kapatılmış ya da Nasyonal Sosyalizm ideolojisine uyum sağlamaları istenmiştir. NSDAP kendi ideolojisine göre kadın birliklerini tek düze bir yapıya kavuşturmak için koordine etmeden önce tüm Yahudi üyelerin kadın birliklerinden çıkarılmasını istemiştir.⁴¹⁸

Üçüncü İmparatorlukta yasal olarak faaliyet gösteren iki kadın organizasyonundan, elit kadın organizasyonu Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği 1931 yılında, kadın organizasyonu olan Alman Kadın Birliği (Das Deutsche Frauenwerk [DFW]) 1933 yılında kurulmuştur. Her iki birlik de, Alman kadınlarını siyasi olarak birleştirerek ulusal birlikteliğe kazandırmanın yanı sıra, etkinlikler düzenlemekle görevli olmuştur.⁴¹⁹

Nasyonal Sosyalist devleti, bir erkekler topluluğu olduğundan, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin lideri ve fanatik Nasyonal Sosyalist olan Gertrud Scholtz Klink dahi, bulunduğu makamda, Nasyonal Sosyalist sosyal yardım şefinin yani bir erkeğin yönetiminde görevli olmuştur. Ayrıca, diğer tüm kadın birliklerinin idarecileri, erkek amirlerinin yönetiminde faaliyet göstermiştir.⁴²⁰

⁴¹⁷ İnternet: Wagner, L. (September, 2008). Ein Ende mit Schrecken Die Frauenbewegung wird 'gleichgeschaltet'. *bbp:Bundeszentrale für politische Bildung.s.1-2.* <http://www.bpb.de/gesellschaft/gender/frauenbewegung/35269/frauen-im-nationalsozialismus?p=0> 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

⁴¹⁸ Wagner, a.g.m., September, 2008

⁴¹⁹ İnternet: Goldberger, J., Sulzbacher, C. (2008). Frauenorganisationen. *forum oö geschichte.* <http://www.oogeschichte.at/epochen/oberoesterreich-in-der-zeit-des-nationalsozialismus/frauen-in-oberdonau/frauenorganisationen.html> 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

⁴²⁰ Benz, W. (2012). *Die 101 wichtigsten Fragen/das Dritte Reich.* (Dritte Auflage).München:C.H.Beck Verlag, 23.

Üçüncü İmparatorluğun siyasi yapısında, üst düzey yönetiminin hemen hemen tamamı erkek egemenliğinden oluşmuştur. İktidardakilerin katlanabildiği tek kadın Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin yöneticisi Gertrud Scholtz-Klink olmuştur. Bunun nedeni ise, Gertrud Scholtz-Klink'in, NSDAP'nin altın onur madalyası ile on bir çocuklu bir anne olarak, annelik altın onur haçına sahip olmasıyla, Alman kadınlarına iyi bir model oluşu sayılmıştır.⁴²¹

Gertrud Scholtz-Klink, takip eden yıllarda kadın derneklerinin ve kadın işgücü yapılanmasının standartlaştırılması amacıyla geldiği görevde, hemcins vatandaşlarına seslenmiş; "halkın annelik tarafında kalarak tarihte önemli yer edineceklerine yemin etmiştir." Aynı zamanda, endüstride ve tarımda çalışan kadınların Gertrud Scholtz-Klink: "...kendinizi diğer kadınların düşüncelerinden kurtarıp, ilk olarak nasyonal sosyalizm bize ne getiriyor diye değil, biz ona ne katacağız sorusunu sormalarını" beklemiştir. Gertrud Scholtz-Klink, Hitler'den farklı olarak, sayıları bir milyonun üzerinde olan çalışan kadınları da Nasyonal Sosyalist halk birliğine, ev kadınları gibi katmak çabasında olmuştur.⁴²²

"Die NS-Frauenschaft (NSF)" Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği: 1931 yılı Ekim ayında, temelde büyük bir kadın hareketi oluşturmak için kurulmuştur. Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği prensip olarak, ulusal ve muhafazakâr kadın aktivistler dâhil, tüm kadınlara hitap eden bir yapılanma olmuştur.⁴²³

Tüm farklı ideolojik, kültürel ve sosyal yapıdaki kadın kitlelerini, Nasyonal Sosyalist kadın hareketlerine çekmek istemişlerdir. Diğer partilerin kadın kollarından ayrılarak, nasyonal harekete geçen kadınlar da olmuştur. Ancak, NSDAP'de olduğu gibi, ona bağlı bir organizasyon olan Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nde de kadınların herhangi bir işlevi olmamıştır. 1931 yılından sonra kadın temsilci grupları Nasyonal Sosyalistlere dönüştüğünde, kadınlar farklı sonuçların yaşanacağını beklemişlerdir.⁴²⁴

⁴²¹ Kopleck, a.g.e., 2006:6-7.

⁴²² Görtemaker, H.B. (2010). *Eva Braun-leben mit Hitler*. (Fünfte Auflage). München:C.H.Beck Verlag, 72-73.

⁴²³ Heinsohn, a.g.e., 2007:44.

⁴²⁴ Heinsohn, a.g.e., 2007:44-45.

Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin kuruluşundan sonra, Nasyonal Sosyalistler var olan kadın hareketlerine karşı saldırı tutuma girişmişlerdir. Alman kadın hareketini eleştirmiş, maneviyattan yoksun olduklarını söylemişler, entelektüel havalardan dolayı tüm kadınlara hitap etmekten uzak kalışlarıyla suçlamışlardır.⁴²⁵

Alman Yahudi kadınları Weimar zamanında sosyal reformlarda ve kadın hareketlerinde rol almışlardır. Hitler; Yahudileri Alman siyasetinden uzaklaştırmak ve bağımsız Alman kadın hareketini bitirmek istemiştir. İşte bu nedenle, kadınlara Nasyonal Sosyalistler tarafından Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği alternatifi ile disiplin ve uyum yerleştirilmek istenmiştir.⁴²⁶

İmparatorlukta ekonomi ve hasta bakımı gibi tüm kadın çalışmalarını yürütmek ve NSDAP üyelerinin politik eğitimlerinden sorumlu olan Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nde⁴²⁷ haftada bir kere düzenlenen kadın birliği akşamına üyeler, en az ayda bir kere katılmak zorunda kalmışlardır. Kadınların, ev kadınlığı ve annelik görevlerine hazırlanmasının ağırlık merkezinde olduğu bu toplantıların, eğitim görevleri Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin İmparatorluk ve bölge okullarında verilmiştir. Bu amaçla 1934 yılında annelik eğitim kursu çerçevesinde Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği, Reichsmütterdienst (İmparatorluk Annelik Hizmeti)'ni kurarak ev işleri ve sağlık eğitiminin yanı sıra, çocuk yetiştirme ve gelenek görenekler hakkında bilgi vermiştir.⁴²⁸

Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'ne yoğun katılımdan dolayı 1936 yılından itibaren, birliğe girişte bazı ölçütler getirilmiştir. Üyelerden, daha küçük yaşta katıldıkları genç kız birliklerindeki veya diğer Nasyonal Sosyalist birliklerindeki politik yeteneklerini kanıtlamaları istenmiştir. Bu şekilde elit gruplaşmaya sızma tehlikesi önlenmiştir. NSDAP'ye ve Devlet'e direkt politik etkisi çok sınırlı olmakla birlikte Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği, iktidarın yürütme işlevlerine dâhil olmuş, parti üyesi olmayan kadınlar ulus birlikteliğinin ve Nasyonal Sosyalist

⁴²⁵ Gerhard, a.g.e, 2009:96.

⁴²⁶ Lower, a.g.e., 2014:36.

⁴²⁷ Goldberger, Sulzbacher a.g.m. 2008

⁴²⁸ İnternet: Kipp, M. (September, 2015). Die NS-Frauenschaft (NSF). Berlin. Lemo: Lebendiges Museum Online. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/ns-organisationen/frauenschaft.html> 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

rejiminin 'ideal kadın' tipinin aktif sorumluluğunu üstlenmiş, sosyal alanda koruyucusu olmuşlardır.⁴²⁹

"Das Deutsche Frauenwerk (DFW)" Alman Kadın Birliği: 1933 yılında, tüm kadın birliklerini ve aynı zamanda bireysel üyeleri bünyesinde toplamakla görevli kadın çatı birliği olarak kurulmuştur.⁴³⁰

NSDAP'nin kuruluşu olan Alman Kadın Birliği, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği gibi İmparatorluk kadın yöneticisi Getrud Scholtz Klink tarafından yönetilmiştir. Kadın hareketlerini ideolojik olarak birleştirmekten sorumlu olan Alman Kadın Birliği, tüm kadınları halkın ve devletin hizmetine hazır hale getirmiştir.⁴³¹

Her ne kadar Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği ideolojik ve politik eğitimden, Alman Kadın Birliği de kadınların ev ekonomisi ve annelik niteliklerinin geliştirilmesinden sorumlu olsa da, personel ve mesleki olarak birlik aktiviteleri, NSDAP'nin diğer kuruluşlarındaki çalışmalarına benzerlik göstermiştir.⁴³²

Nasyonal Sosyalist ideolojisini desteklemeleriyle, kadınlar sadece farklı kurumlardan çıkarılmamış, aynı zamanda seçme hakları alınmıştır. Kadın dernekleri, NSDAP'nin aynı ideolojiye uydurulmaları yönündeki baskılara karşı direnmemiş, dağılmışlardır.⁴³³

1941 yılında 18 yaş üzeri 30 milyon kadından yaklaşık 6 milyonu, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği veya Alman Kadın Birliği organizasyonuna üye olmuştur. Gertrud Scholtz-Klink; "Tüm Alman kadınları tek yönetim altında..., kadının

⁴²⁹Kipp, a.g.m., (September, 2015).

⁴³⁰ Arbogast, C. (1998). *Herrschaftsinstanzen der württembergischen NSDAP:Funktion, Sozialprofil und Lebenswege einer regionalen NS-Elite 1920-1960*. München: Oldenbourg Verlag, 87.

⁴³¹ Goldberger, Sulzbacher, a.g.m. 2008

⁴³² Arbogast, a.g.e., 1998:92.

⁴³³ İnternet: Notz, G. (2008). Her mit dem allgemeinen, gleichen Wahlrecht für Mann und Frau!-Die internationale sozialistische Frauenbewegung zu Beginn des 20. Jahrhunderts und der Kampf um das Frauenwahlrecht. M. Schneider. (Ed.) Bonn:Friedrich-Ebert-Stiftung. s.51-52
<http://library.fes.de/pdf-files/historiker/06005.pdf>. 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

yapısına uyan bir organizasyon formuyla, onun içinde küçük ben, büyük 'Sen'e' - halka- tabi kılınmalı" diyerek duyuru yapmıştır.⁴³⁴

1944 yılında Gertrud Scholtz-Klink anneler gününde; "tüm Alman kadınlarını, Hitler için yüksek doğum artışına teşvik etmiş"tir. Onun tanımladığı; "Kadınların büro ya da parlamento da olmak gibi arzuları yoktur. Güvenilir bir yuva, iyi bir koca ve bir sürü mutlu çocuk onların kalplerindeki arzudur." sözündeki kadın tipine uyan kişi Gertrud Scholtz-Klink olmuştur.⁴³⁵

2.2.3. NSDAP Kadın Dergisi

Kadınlar günlük gazete yerine dergileri daha çok takip ettiklerinden, kadın ve moda dergileri, kadın kitlelerine ulaşmak için kullanılmıştır. Kadın dergilerinde, örnek olarak 'das Blatt der Hausfrau' (Ev Kadınları Dergisi) veya 'NS-Frauen-Warte' (Nasyonal Sosyalist Kadın Bakışı) gibi dergilerde, Nasyonal Sosyalist propagandaları yer almıştır.⁴³⁶

NS-Frauenwarte" (NS-Kadın Bakışı): Temmuz 1933 yılından itibaren 14 günde bir çıkarılmıştır. NS-Frauen Warte partinin tek resmi kadın dergisi olarak, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği tarafından biçimlendirilmiştir.⁴³⁷

Derginin yöneticisi, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin kadın lideri Getrud Scholtz-Klink olmuştur. Her zaman aynı yapıya sahip dergide, bağlı olduğu organizasyona uygun olarak kadınlara özel, saf ırk kültür propagandası yapılmıştır. Başta yer alan makalelerden sonra, çoğunlukla sağlık, vatan ve beslenme konuları, arkası yarın romanları, moda, güzellik ev bakımı ve mutfak tüyoları gibi

⁴³⁴ Gerhard, a.g.e, 2009:98.

⁴³⁵ Kopleck, a.g.e., 2006:7.

⁴³⁶ İnternet: Moderegger, J. C. (2000). *Modedefotografie in Deutschland-1929-1955*. Deutschland: J. C. Moderegger-[Norderstedt]Libri Books on Demand, 105.
https://books.google.com.tr/books?id=eMa2lmG_y18C&printsec=frontcover&dq=Modedefotografie+in+Deutschland&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjp8ZL2ubDRAhWH0RoKHUfjBRIQ6AEIMTAA#v=onepage&q=Modedefotografie%20in%20Deutschland&f=false 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁴³⁷ İnternet: Fontaine, K. (2003). *Nationalsozialistische Aktivistinnen (1933-1945): Hausfrauen, Mütter, Berufstätige, Akademikerinnen. So sahen sie sich und ihre Rolle im 'tausendjährigen Reich'*. (Erste Auflage). Würzburg:Königshausen&Neumann Verlag, 18.
[https://books.google.com.tr/books?id=EwEv318VxEMC&printsec=frontcover&dq=Nationalsozialistische+Aktivistinnen+\(1933-1945&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiW1e7vs7DRAhVJMh0KHZh0C8EQ6AEIljAA#v=onepage&q=Nationalsozialistische%20Aktivistinnen%20\(1933-1945&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=EwEv318VxEMC&printsec=frontcover&dq=Nationalsozialistische+Aktivistinnen+(1933-1945&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiW1e7vs7DRAhVJMh0KHZh0C8EQ6AEIljAA#v=onepage&q=Nationalsozialistische%20Aktivistinnen%20(1933-1945&f=false) 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

her türlü bilgi yer almış, ideolojik sebeplerden parfüm ya da makyaj malzemelerinin adı hiçbir zaman kullanılmamıştır.⁴³⁸

Zaten; NSDAP'nin idareyi devralışından sonra, kadın estetiğini ulusal ideolojinin kendine has özellikleri belirlemiştir. Nasyonal Sosyalistlere göre güzellik, sağlıklı beslenme ve spor yapmayla ilgili olmuştur. Alman kadınının, zayıf değil sportif olması vurgulanmıştır. Nasyonal Sosyalistlerdeki yöneticiler, 1920'li yıllarda yaşanan kozmetik patlamasını, Yahudi sanayisi olarak değerlendirmiş ve makyajın Alman kadınının ırksal açıdan zayıflamaya götüreceğini söylemişlerdir. Alman erkeklerinin ise büyük şehirli veya Hollywood tarzındaki kadınlarla değil, bedensel ve içsel doğal güzelliğe sahip, kendi mahallerindeki, kadınlarla evlenmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.⁴³⁹

Nasyonal Sosyalist rejimde, güzelliğin bir diğer unsuru da benzerlik olmuştur. 1936 yılında Berlin Olimpiyat oyunlarının açılışında 1000 genç kızın toplarla tamamen senkron hareketlerle gösteri yapması bununla bağlantılı görülmüştür.⁴⁴⁰

2.3. Nasyonal Sosyalistlerin Evlilik, Aile ve Doğum Politikaları

Avrupa'da 19. yüzyıl sonlarından 1920'li yıllara kadar, doğum kontrol imkânlarının kullanılmasıyla, tüm sosyal tabakalardaki ailelerde ortalama çocuk sayısı azalmıştır. Toplumdaki bu değişim, aile ve cinsiyet politikası hakkındaki tartışmaları etkilemiştir. Demografik değişimler toplum yapısında birçok alanı etkilediğinden, devletler bu duruma karşı önlem olarak, genç anneler için maddi destekten, sağlık, beslenme ve çocuk bakımı konularında eğitim ve danışma hizmetlerini kapsayacak şekilde yardım sunmuşlardır.⁴⁴¹

Almanya'da toplumun önemli kurumu olan aileye daha önce de ilgi gösterilmiş, ancak Nasyonal Sosyalistler Alman toplumunu kökten yapılandırma

⁴³⁸ Moderegger, a.g.e., 2000:83-85.

⁴³⁹ Lower, a.g.e., 2014:37.

⁴⁴⁰ Gottschalk, a.g.e, 2012:59-60.

⁴⁴¹ Jacobi, a.g.e., 2013:351.

hedefine bağılı olarak, aile kurumuna çok daha fazla yoğunlaşmışlardır.⁴⁴² Kadınlar hakkındaki karakteristik özelliği, doğum oranının artırılması veya nüfus politikasının devam ettirilmesi değil, üretim alanında kadını ücretsiz ev işlerine yönlendirmek olmuştur.⁴⁴³

2.3.1. Üç K: "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise)"

Nasyonal Sosyalist kadın politikası denince ilk olarak akla aile ve doğum politikası gelmiştir. Ulus topluluğunda, kalıtsal açıdan sağlıklı ve biyolojik olarak ırka uygun olan evlilik ve aile, özellikle Nasyonal Sosyalist hükümetinin koruması altında olmuştur. Bunun tam zıttı haller ile kadınların çocuk doğuramaması ya da istememesi durumunda, boşanmalar teşvik edilmiştir. Evliliğin korunmasındaki amaç, ırksal amaçlara uygun olarak düşünülmüş bir politika olmuştur.⁴⁴⁴

Ataerkil yapıda olan Nasyonal Sosyalist rejimi, kadın erkek eşitliğine onay vermemiş, ancak ulus birlikteliği içinde kadınlara fonksiyonel bir rol vermiştir. Bu fonksiyon da tamamen annelik rolüne itaat şeklinde olmuştur.⁴⁴⁵

Nasyonal Sosyalist propaganda öğretisinde resmi kadın portresi, tek düze bir yaşam plan örneğini yansıtmıştır. Sayısız broşürlerde, okul kitaplarında, hatırat ve konuşmalarda tamamen ev ve sosyal hayatı sınırlandırılmış bir kadın dünyası idealleştirilmiştir. Adolf Hitler 8 Eylül 1934'te Nasyonal Sosyalist parti kongresinde Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'ne hitaben yaptığı konuşmasında: "Erkeğin dünyasını devlet, yani toplum için mücadele ettiği ve göreve hazır olduğu alan olarak tanımlarsak, o zaman kadının dünyasının daha küçük olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü kadının dünyası; kocası, ailesi, çocukları ve evidir." demiştir.⁴⁴⁶

Alman kadınının; "belli bir yaştan sonra Alman bir erkekle evli olması, kocasının hayat arkadaşı, aynı zamanda evine bakan kişi olması" vurgulanmıştır.

⁴⁴² Rosenbaum, a.g.e., 2014:78.

⁴⁴³ Bock, G. (1994). 'Zum Wohle des Volkskörper...'-Abtreibung und Sterilisation im Nationalsozialismus. Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, 174.

⁴⁴⁴ Wildt, M. (2008). *Geschichte des Nationalsozialismus*. M. Hettling, M. Sabrow & H.U. Thamer (Hg.). *Reihe:Grundkurs Neue Geschichte*. Göttingen:Vandenhoeck & Ruprecht UTB Verlag,99.

⁴⁴⁵ Wildt, a.g.e., 2008:98.

⁴⁴⁶ Görtemaker, a.g.e., 2010:72-73.

Bir Alman erkeğinin görevi şu şekilde belirlenmiştir; "bir Alman kadınla evli olup, Alman çocuklara sahip olmak". Evlilik, ideolojik ve materyalist amaçlarla desteklenmiş, çocuk doğurmak ulusal bir görev sayılmıştır. Kadın evlenememiş ve çocuğu olmadıysa üzülməsi gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca, evlenince iyi bir eş olabilmesi adına, gelin okulları aracılığıyla, temizlik, yemek ve çocuk bakımı eğitimi verilmiştir.⁴⁴⁷

İşte bu nedenle, Nasyonal Sosyalistlerin kadın politikalarını belirleyen üç "K" harfi olmuştur. Bunlar; "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) olarak ifade edilmiştir. Bu üç harf, kadına özgü alan olarak belirlenmiştir. Nasyonal Sosyalistler, izledikleri bu tür bir kadın politikasıyla, nüfus artışına sürekli ve hızlı bir biçimde ulaşmayı hedeflemişlerdir.⁴⁴⁸

2.3.2. Evlilik Düzenlemeleri

Evlenme Teşvik Kredisi: Nasyonal Sosyalistler, çiftlerin bir an önce aile olması ve kadınların bir an önce çocuk sahibi olabilmeleri için, evli çiftlere maddi açıdan cezbedici olanaklar sağlamışlardır. Haziran 1933'te çıkarılan işsizliği önleyici kanun ile genç evli çiftlere 600 RM die Reichsmark (İmparatorluk Markı)'dan 1000 RM'ye kadar faizsiz borç vermişlerdir. O dönemde bu para, bir sanayi çalışanının bir aylık hizmetinin karşılığında almış olduğu 120 RM ile karşılaştırıldığında yüksek bir meblağ olduğu görülmüştür. Kredinin alınabilmesi için tek şart; "evlenen kadının işini bırakması" olarak belirlenmiştir.⁴⁴⁹

Kredi alabilmek için istenen bu şart ile evli kadının evde olması, sadece aile için tedbir olmamış, aynı zamanda, iş piyasasının politik aracı olarak Nasyonal Sosyalizm'in mantığını oluşturmuştur.⁴⁵⁰

Alman kadınlarından, mümkün olan en çok sayıda çocuk dünyaya getirmeleri beklenmiştir.⁴⁵¹ Ayrıca doğacak çocuk sayısı kadar, kredi borcunda

⁴⁴⁷ Elefanten Press, a.g.e., 1994:169-170

⁴⁴⁸ Abadan-Unat, N. (1992). Kadın Araştırmalarının Neden, Amaç ve Kapsamı, Her Yönüyle Türkiye'de Kadın Olgusu: Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar, (Haz. N. Arat), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, İstanbul, s.19.

⁴⁴⁹ Elefanten Press, a.g.e., 1994:169-170.

⁴⁵⁰ Wildt, a.g.e., 2008:99.

düşüşe gidilmiştir. Ancak evli çiftler, finansal yardım öncesinde ekonomik, politik ve gen açısından yeterli olup olmadıklarının garantisini vermeleri gerekmiştir.⁴⁵²

Tüm sosyal güvencelerin yeni amaca hizmet ettiği, çalışma bakanı Seldte tarafından şu şekilde açıklanmıştır: "Almanya'nın gelecekte sağlıklı, yetenekli, çalışkan, savunmada güçlü, ari Alman insanlarına sahip olabilmesi."⁴⁵³

Reinhardt-Programı çerçevesinde, büyük propaganda değeri olarak genç evli çiftlere, evlilik yardımı sağlanmasının hemen ardından, ilk iki yıl içinde yarım milyondan fazla genç çift, faizsiz evlenme kredisi alabilmek için başvuruda bulunmuştur (en fazla 1000 RM). Kredinin verilmesinin ardından, 1933 yılında bir yıl öncekinden 200.000'den fazla evlilik gerçekleşmiş ve bu çiftlerin yarısından fazlası faizsiz kredi alma imkânından faydalanmıştır.⁴⁵⁴

Doğum yardım parası 1936 yılında ilk defa, 16 yaşın altındaki beşinci çocuktan itibaren, aylık kazançları 185 RM'yi geçmeyen ailelere, aylık olarak 10 RM ödenmeye başlanmıştır. Devam eden yıllarda, doğum parasındaki kısıtlamalarda esnemelere gidilmiş, en son 1940 yılının Aralık ayına kadar, 21 yaşın altındaki üçüncü çocuktan itibaren tüm ailelere bu meblağın ödenmesine karar verilmiştir.⁴⁵⁵

Nürnberg Yasaları: 15.09.1935'te çıkarılan yasalara göre; "Yahudiler ile Almanlar arasında evlilikler ve evlilik dışı, her türlü ilişki yasaklanmıştır. Buna rağmen yapılan evlilikler, yurt dışında yapılmış dahi olsa, yasa çerçevesinde geçersiz sayılacaktır." denmiştir. "Geçersizlik davaları sadece hükümet savcılarınca kaldırılabilir" ifade edilmiş; "Yahudilerin, 45 yaşın altındaki Alman kadınlarını ev işlerinde çalıştıramaz " denmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Kopleck, a.g.e., 2006:82.

⁴⁵² Elefanten Press, a.g.e., 1994:169-170.

⁴⁵³ Wildt, a.g.e., 2008:99-100.

⁴⁵⁴ Frei, N. (2013). *Der Führerstaat-Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945.*(Erste Auflage). München:C.H.Beck Verlag, 82.

⁴⁵⁵ Wildt, a.g.e., 2008:99.

⁴⁵⁶ Binder, G. (t.y.). *Deutsche Geschichte des 20. Jahrhunderts II-Deutschland unter dem Nationalsozialismus: mit Dokumenten.* München: Wilhelm Goldmann Verlag, 116.

14 Kasım 1935'te yasada bazı düzenlemelere gidilmiş ve evlilik yasağı daha genişletilmiştir. Yapılan değişiklik ile; Alman vatandaşı ve Devlet vatandaşı gibi bir fark yaratılmıştır. Bu yasaya göre; "Alman vatandaşı sadece arî ırka ya da onun akraba ırklarına mensup kişilerin olabileceği" açıklanmıştır.⁴⁵⁷

2.3.3. Hamilelik ve Doğum Düzenlemeleri

Nasyonal Sosyalistlere göre başarı, çok çocuk doğurmakla değil, sağlıklı çocuklar doğurmakla ölçülmüştür.⁴⁵⁸ Adolf Hitler kürtaşı; "Yahudilere özgü, entelektüel ve Alman kadınına uymayan bir durum" olarak tanımlamıştır.⁴⁵⁹ Bu açıklamayla, 1933 yılından sonra, kürtaş tamamen yasaklanmıştır. 218 sayılı kürtaşla ilgili kanunla yaptırımlar daha da ağırlaştırılmış, Alman kadınların istenmeyen gebelik durumlarını sonlandırmalarında hapis cezası getirilmiştir. Genetik hastalığı olanlar veya arî ırka mensup olmayanlar zorunlu kürtaşa zorlanmış ya da kısırlaştırılmışlardır.⁴⁶⁰

1 Ocak 1934'te Kalıtsal Hastalığa Sahip Olanların Çoğalmasını Önleme Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra ilk yarıyıda arî ırka mensup olmayanlardan gönüllü olsun veya olmasın kısırlaştırılma işlemine tabi olanların sayısında artış olmuştur.⁴⁶¹

Nasyonal Sosyalistlerin izlediği doğum politikaları sonucunda, ebelik mesleğinde canlanma yaşamıştır. Sezaryen doğum az sayıda yapılmış ve çocuklarını emziren kadınlar mükâfatlandırılmıştır.⁴⁶²

⁴⁵⁷ Emmerich, v.d., a.g.e., 2013:230-231.

⁴⁵⁸ Lower, a.g.e., 2014:34.

⁴⁵⁹ Elefanten Press, a.g.e., 1994:168.

⁴⁶⁰ Soden, V. K (1994). *Hilft uns denn niemand? zum Kampf gegen den §218-zur Zerschlagung der Protestbewegung*. Elefanten Press. *Hart und Zart Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, s.90.

⁴⁶¹ Bock, a.g.e., 1994:176.

⁴⁶² Lower, a.g.e., 2014:34-35.

2.3.4. Die Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (NSV) (Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği) Bünyesinde Annelere Yardım Çalışmaları

1934 yılında Anne ve Çocuğa Yardım Kuruluşu'nun (Hilfswerk Mutter und Kind) sosyal yardım programıyla aile politikalarında bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemlerle ekonomik olarak ev ve yerleşim desteğinin yanı sıra anne ve küçük çocuk için bakım yardımlarının yapılması amaçlanmıştır. Genellikle ekonomik yardımlar besin ve bebek eşyaları türünde olmuş, kurulan yardım ve danışma merkezleri ağı ile de düzenli görüşme saatleri oluşturulmuş ve bu merkezlerden finansal yardım müracaatı alınmıştır.⁴⁶³

Alman Kadın Birliği'nin, alt organizasyonları olan Annelik Hizmeti (Mütterdienst), Halk ve Ev Ekonomisi (Volkswirtschaft-Hauswirtschaft) ile Yardım Hizmetleri (Hilfsdienst), Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği (NSV) çerçevesinde faaliyetlere katılmıştır. Yardım Hizmetleri'nin amacı, özel olarak kadınları Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği için yapılan çalışmalara seferber ederek katılmalarını sağlamak olmuştur. Annelik becerilerini öğrenmek için Anne ve Çocuk yardım kurumuna başvuran, anne veya kadınlara, yardım kurumunun yöneticisi tarafından ev ya da sağlık bakımından eksiklikleri olduğu söylenmiş, annelik kurslarına katılmaları için baskı yapılmıştır.⁴⁶⁴

Kadın Birliğince açılan annelik okulları ve danışmanlık çalışmalarıyla, annelik ve ev kadınlığı, profesyonelleştirilmiştir.⁴⁶⁵

Alman kadınları, kocasına sağlıklı çocuklar doğurduklarında, evli kadınlara çocuk sayısına bağlı olarak bronz, gümüş veya altın değerinde olan, 'Mutterkreuz' (Anne olan kadınlara takılan haç) verilerek, en önemli devlet vatandaşı olmaları sağlanmıştır.⁴⁶⁶ Hitler, annelik ya da doğurganlık nişanı olarak tanımlanmış haçı,

⁴⁶³ Elefanten Press, a.g.e., 1994:171-172.

⁴⁶⁴ Elefanten Press, a.g.e., 1994:171-172.

⁴⁶⁵ Benz, a.g.e., 2012:23.

⁴⁶⁶ Elefanten Press, a.g.e., 1994:169-170.

1938 yılında savaş hazırlıkları çerçevesinde, kadınlara en az dört Alman kanından yaşayan ve kalıtsal açıdan sağlıklı çocuklar doğurunca hediye etmiştir.⁴⁶⁷

Bu şekilde kadının imajı, annelik rolü ve evinin idaresi olarak ülküleştirilmiş; çocukları büyüten, erkekten sonra gelen eş olarak tanımlanmıştır. Kadın çocuk doğurmak istemezse ya da doğuramazsa suçluluk duyması gerektiği aşılantmıştır.⁴⁶⁸

1942 yılında ise sadece Berlin'de 45.000 anne onur haçını almış, 600'den fazla anne ise bir üst basamağa geçmiştir. Birçok kadın annelik haçını boynunda mavi kurdele ile taşısa da, altı çocukla örnek anne olan Nasyonal Sosyalizmin propaganda bakanının eşi Magda Goebbels gibi, maddi durumu iyi bir kocaya sahip olmamıştır. Çok sayıda kadın, çocuklarına bakmak ve ev geçimini sağlamak için az maaş alan eşine yardım amaçlı, zor şartlarda çalışmak zorunda kalmıştır. Hitler gençlik birliklerinden olan Alman Kız Birliğı (BDM) üyelerinin çok çocuklu ailelere köylerde yardımla görevlendirilmeleri, kadının iş yüküyle başa çıkamadığının göstergesi olmuştur.⁴⁶⁹

İnsanların özel hayatına müdahale edilirken, Hitler sevgilisi Eva Braun ile evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı politik sebeplerden reddetmiştir. Onun belirlediğı politik tarz; bekâr bir lider olarak kalıp, kadın hayran kitlesi yaratarak, annelik kültürünü beslemek amacına dayanmıştır. Bu tarzı da kendi değıl, tarihçi Brigitte Hamann tarafından iddia edildiğı üzere, propaganda duruşuna saygı duyduğı Yahudi karşıtı, popüler Viyana belediye başkanı Karl Lueger'i taklit ederek ulaşmıştır.⁴⁷⁰

Lueger de Viyana belediye başkanlığı (1897-1910) yaptığı dönemde, aynı şekilde, bekârlık statüsünü politik araç olarak kullanmış, o da sevgilisine onunla evlenmeyeceğini, çünkü kadınlara politik amaçlarına ulaşmak için ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Hitler'de aynı düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir: "Çoğı kadın beni beğeniyor, çünkü evli değılim. Bu özellikle savaş zamanı çok gerekliydi.

⁴⁶⁷ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:86.

⁴⁶⁸ Benz, a.g.e., 2012:22-23.

⁴⁶⁹ Elefanten Press, a.g.e., 1994:170-171.

⁴⁷⁰ Görtemaker, a.g.e., 2010:190-192.

Bu aynı erkek film oyuncularının durumuna benziyor, eğer bir erkek oyuncu evlenirse, kadınların hayranlığını şüphesiz bir parça kaybediyor ve onlar için o kadar fazla idol olamıyor."⁴⁷¹

Elit Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği adına düzenlenen 1936 tarihli nasyonal sosyalist Parti Kongresi'nde kadınlara hitaben yaptığı konuşmada; "parti hareketinin kadınların onayı ve fedakârlıkları olmadan başarılı olamayacağını, kadınların kalben bağlılıkla Nasyonal Sosyalist hareketin yanında durduklarını ve kendisine her zaman bağlı olduklarını" söylemiştir.⁴⁷²

Bu nedenle, sevgilisi Eva Braun ile evlenmemesinin önündeki engel kişisel değil, politik hesaplar olmuştur. Braun ile toplum içinde görüşmemiş ve onu resmi ve yabancı ziyaretçilerin yanına çıkarmamıştır. Bu, Hitler'in gücünü koruma isteğinin yanı sıra, bir eşin düşüncelerini etkilemesi ve özel hayatına olası saldırılarla uğraşmak istememesinden kaynaklanmıştır. Öz akrabaları dâhil olmak üzere bütün kişilerle arasına mesafe koymuştur. Örneğin, öz kız kardeşinin bile yakınına gelmesini istememiş, onunla her seferinde başka bir şehirde görüşmüş ve onun takma isimle yaşamasını istemiştir.⁴⁷³

2.3.5. Savaş Döneminde Üç K: Politikaları

Savaşın başlamasıyla kadınların yükü artmaya devam etmiştir. Scholtz Klink, kadınlara alakalı olduğunu düşündüğü ev işlerinden şikâyetçi olmuş ve erkeklerden o güne kadar beklenmeyen, ev işlerine yardım edilmesini istemiştir. Anneler, erkek çocuk dünyaya getirmeleri ve onları savaştaki hayat şartlarına uyum sağlayabilecek şekilde hazırlamaları nedeniyle, onurlandırılmışlardır. Çünkü Almanya'nın savaşı kazandıktan sonra Avrupa'nın merkezinde Büyük Alman İmparatorluğu kurabilmesi için, çocuklara ve gençlere ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Görtemaker, a.g.e., 2010:190-192.

⁴⁷² Görtemaker, a.g.e., 2010:192.

⁴⁷³ Görtemaker, a.g.e., 2010:124, 192-193.

⁴⁷⁴ Elefanten Press, a.g.e., 1994:172.

Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Derneği, savaş döneminde anne ve çocukların rehabilitasyonu için, bulundukları bölgeden uzaklaştırılarak köye gönderilmesinde çalışmada bulunmuştur.⁴⁷⁵

Doğu cephesinde artan sayıda kayıplar sonucunda, Hitler'in emriyle doğum oranını arttırmaya yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır. Savaşın sonuna doğru, kazanacakları savaştan sonra kaybedilen erkek nüfusu için, nasıl bir nüfus politikası izlenmesi gerektiğine dair fikirler öne sürülmüştür.⁴⁷⁶

Yukarıda da değinildiği gibi dört çocuktan fazla doğuran annelere onur haçının verilmesi gibi propagandalarla annelik onurlandırılmıştır. Bu tür propagandalarla kadınlar, Üç K; "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) alanına geri çekilebilmek adına, maddiyatla teşvik edilerek, evlilik sayısı ve doğum oranı arttırılmak istenmiştir. Ancak bunlar Nasyonal Sosyalist yönetiminin beklediği neticelere ulaşmamıştır.⁴⁷⁷

Rejimin kadınlara tanımladığı sınırları, her kadın severek ve isteyerek uygulamamıştır. Çoğu kadın Hitler'i, vatandaşı olarak alkışlasa da, dört çocuk isteğini çok az kadın yerine getirmiştir.⁴⁷⁸

1935 yılından sonra boşanma oranı artmış, doğum oranında düşüş yaşanmıştır. İstatistiklere göre birçok Alman kadını da evli olmadığı gibi, devamlı hamile kalmamış ya da evde oturmamıştır. Kadınların Nasyonal Sosyalist Almanyası'nda, yerel yönetim kuruluşlarına ve resmi dairelere yerleşmesiyle, meslek sahibi kadın, sayısında bu dönemde yoğun artış gözlenmiştir. Ancak, kadınlar Hitler Almanyasında özgürce karar verme yetisine sahip olmamıştır.⁴⁷⁹

2.4. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kadın Çalışma Hayatı

Nasyonal Sosyalistler öncesinde, Weimar Cumhuriyeti'nin tüm iş piyasalarında kadınlara yapılan ayrımcılık, dünya ekonomik krizinin etkisiyle düşük

⁴⁷⁵ Elefanten Press, a.g.e., 1994:171-172.

⁴⁷⁶ Elefanten Press, a.g.e., 1994:172-173.

⁴⁷⁷ Lower, a.g.e., 2014:41.

⁴⁷⁸ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:76.

⁴⁷⁹ Lower, a.g.e., 2014:41.

konjonktürde daha da kötüleşmiştir. Bu durum kadının rolünü Üç K; "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) olarak sınırlandıran geleneksel ön yargıların daha fazla güçlenmesine hizmet etmekle birlikte, çift gelirli ailelere, yani kadın ve erkeğin çalışma hayatında yer alışıyla, eve iki maaş girmesine karşı yoğun bir takibin başlatılmasına neden olmuştur.⁴⁸⁰

1932 yılının Nisan ayında dönemin Çalışma Bakanı yayınladığı genelge ile kuruluşlardaki çift maaşlı ailelerde kadınların işlerinden nasıl çıkarılabileceğinin yasal olarak araştırılmasını istemiştir. Bu durum birçok hüküm ve istisnaları barındırdığından, evli kadınların işten çıkarılması ancak Meclis kararıyla Mayıs 1932'de mümkün olmuştur. Weimar Cumhuriyeti'nde, 1932 dünya ekonomik krizinin yarattığı olumsuz koşullara karşı bir tedbir mahiyetinde çıkarılan kanun hükümleri, Nasyonal Sosyalist hükümetince genişletilerek uygulanmıştır.⁴⁸¹

Bu durum, her defasında erkeğin iş alanını işgal ettiği söylenen kadınların çalışma hayatında var oluşlarına karşı hoşgörüsüzlüğün giderek büyümesine neden olmuştur. Özellikle bu tür hoşgörüsüz bir yaklaşım, 1933 yılı öncesinde ve sonrasında Nasyonal Sosyalizm propagandalarında aralıksız biçimde kullanılmıştır.⁴⁸² Çünkü Hitler'in politikası; "kadınlar iş yerlerini erkekler için terk etmeli" olmuştur. 1933 tarihli Evlenme Teşvik Kredisi Kanunu da bu uygulama için düzenlenmiş bir tedbir mahiyetinde olmuş ve aynı zamanda kanunla çocuk sayısının artışı hedeflenmiştir.⁴⁸³

2.4.1 Kadınların Çalıştığı Meslekler

1930'lu yıllarda kadınların çalışabileceği iş alanları özellikle tekstil, gıda ve kâğıt gibi tüketim maddesi endüstrisinde bulunmaktaydı. Ağır sanayide ise sadece yüzde 10 kadın çalışan varken, kadınlar için diğer bir endüstri alanı da monoton,

⁴⁸⁰ Kershaw, a.g.e., 2013:492.

⁴⁸¹ İnternet: Kompisch, K. (2008). *Täterinnen: Frauen im Nationalsozialismus*. (Zweite Auflage).

Köln-Weimar-Wien:Böhlau Verlag, 40.

<https://books.google.com.tr/books?id=VCcbR7yHLpIC&printsec=frontcover&dq=T%C3%A4terinnen:+Frauen+im+Nationalsozialismus&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjD4r6iubDRAhXH1hoKHTzhD7sQ6AEIGTAA#v=onepage&q=T%C3%A4terinnen%3A%20Frauen%20im%20Nationalsozialismus&f=false> 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁴⁸² Kershaw, a.g.e., 2013:492.

⁴⁸³ Körner, a.g.e., 2008:64-65.

az ücretli ve yorucu ev sanayisi olmuştur. Yöneticilik pozisyonlarında ve uzmanlık gerektiren iyi maaşlı iş dallarında ise erkekler görev almıştır. Birçok kadının ev hizmetlerinde görevli olarak çalışıyor oluşu, kadınları ev kadınlığına ve anneliğe hazırlamak isteyen Nasyonal Sosyalist rejimin politikalarına uygun olarak görülmüştür. Kadınların akademik eğitim gerektiren mesleklere katılımı ise daha az olmuştur. Örneğin sağlık alanında yüzde beş kadın çalışan varken, üniversite profesörü ve hukukçu kadın oranı yüzde biri bulmamıştır.⁴⁸⁴

1930'lu yılların ilk yarısında Nasyonal Sosyalist politikalarında kadının siyasette ve iş yaşamındaki durumu karşısında esnek davranış gözlenmiş, aynı zamanda kadın özelliklerine yapılan vurguyla, kadın doğasına uygun olmadığını düşündükleri, politika ve hukuk gibi mesleklerden her an çıkarılabileceklerinin izlenimi verilmiştir. Nasyonal Sosyalist yöneticileri de Weimar Cumhuriyeti'ndeki gibi kadınların devlet ve ulusa karşı görevlerinden bahsederken, ev ve aile hayatı içerisinde sınırlandırılacaklarını inkâr etmişlerdir. Nasyonal Sosyalizm düşüncesini savunan, Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği ve diğer kadın organizasyonları, kadınların gelecekte yüksek meslek dallarında çalışmaya devam edecekleri ve sahip oldukları alanlara katkı sağlayabileceklerine dair ümitli olmuşlardır.⁴⁸⁵

Ancak Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği farklı bir tavır takınmış; "kadının çalışma hayatında tek başına karar verme yetisini garanti edemeyeceklerini, çünkü kadının iş yaşamına uygun olmadığını ve evlenme imkânı olan kadının, zaten kendisinin de meslek sahibi olmak istemeyeceğini" belirtmiştir.⁴⁸⁶

Kadınlar, NSDAP'nin idareyi devralışından sonra Nasyonal Sosyalist ideolojisine bağlı olarak daha alt düzey pozisyonlarda görevlendirilmişlerdir.⁴⁸⁷ Hitler 1933 yılında kadına uygun olan mesleklerin çerçevesini şöyle özetlemiştir: "Yardım etmek, iyileştirmek ve yetiştirmek". Bu da kadınların sadece sosyal

⁴⁸⁴ Kompisch, a.g.e., 2008:38.

⁴⁸⁵ İnternet: Walcoff, J. E. (2007). Von der Staatsbürgerin zur Volksbürgerin: Der Disput um die Rechtstellung der Frau. S. Steinbacher. (Hrsg.). *Volksgenossinnen: Frauen in der NS-Volksgemeinschaft*. Göttingen. Wallstein Verlag, s.57-58. <https://books.google.com.tr/books?id=jvEr41e0HIC&printsec=frontcover&dq=Volksgenossinnen:Frauen+in+der+NS-Volksgemeinschaft.&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwj2st-zu7DRAhXDBBoKHSOXDagQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Volksgenossinnen%3AFrauen%20in%20der%20NS-Volksgemeinschaft.&f=false> 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁴⁸⁶ Walcoff, a.g.e., 2007:57-58.

⁴⁸⁷ Kompisch, a.g.e., 2008:38.

yardım, sağlık ve öğretmenlik gibi iş alanlarına girmesini istemesi anlamına gelmiştir.⁴⁸⁸

7 Nisan 1933'te memurluk mesleğinin yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, kadın okul idarecilerinin, doktorların ve hukuk mesleğinde çalışanların görevine son verilmiştir. Daha sonra kadınların, hukuk mesleği dışında diğer mesleklerde çalışmalarına izin verilmiştir.⁴⁸⁹

Nasyonal Sosyalistler yasal düzenlemelerin yanı sıra propagandalarla iyi kazanan kadınları iş hayatından uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bunda cinsiyetin yanı sıra eğitim derecesi ve gelir durumu merkezi rol oynamıştır. Erkeklerden daha fazla kazanan kadınlar, aileye bakan erkek ideolojisiyle çelişmiş ve erkeğin otoritesini sarsacağı düşünülmüştür. Ancak geleneksel kadın rolü olarak görülen işlerde ve evlerde hizmetli olarak veya bürolarda az maaşla çalışan kadınlara ise karışmamışlardır.⁴⁹⁰

İş koruma kuralları kadınların belli alanlarda veya bazı şartlar altında çalışamayacaklarını düzenlemiştir. Bu şekilde, kadınların cinsiyet sınırlarını aşma taleplerine gözdağı verilmiş, devamlı olarak çalışma hayatında cinsiyete bağlı iş bölümü ve ulusal gereklilikten bahsedilmiştir. Koruma hükümleri kadınların iyiliği için değil, daha çok bedensel açıdan kendilerini zorlayarak potansiyel anneliklerini tehlikeye atmamaları, yani halkçılık politikasıyla gerekçelendirilmiştir.⁴⁹¹

Bir yandan iş yaşamında kadınlara duyulan eksikliği örtmeye çalışmışlar, bir yandan da cinsiyet farklılıklarına göre mesleklerden örneğin hukuk veya onun gibi yükselme şansı olan yönetim işlerinde kadın çalışanlarda kısıtlamalara gitmişlerdir.

⁴⁸⁸ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:75.

⁴⁸⁹ İnternet: Bock, G. (2005). *Frauen in der europäischen Geschichte: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. (Erste durchgesehene Auflage). München: C.H.Beck Verlag, 286.
<https://books.google.com.tr/books?id=mw3vBpwyQRwC&printsec=frontcover&dq=Frauen+in+der+europ%C3%A4ischen+Geschichte&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjEwpTcsbDRAhVJbBoKHSBbAMAQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Frauen%20in%20der%20europ%C3%A4ischen%20Geschichte&f=false> 7 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁴⁹⁰ Kompisch, a.g.e., 2008:41.

⁴⁹¹ Kompisch, a.g.e., 2008:41.

Resmi olarak Nasyonal Sosyalistlerin politikası Weimar Cumhuriyeti'nden ayrılrsa da, tutarlık açısından benzeşmiştir.⁴⁹²

Nasyonal Sosyalist rejimi çift gelir sahibi ailelere karşı düzenlenmiş olan kanun hükümlerini 30 Haziran 1933'te genişleterek, kocaları da devlete çalışan kadınların, kamu görevinden çıkarılabilmesine olanak sağlamıştır.⁴⁹³

Bunun sonucu olarak kadınlar 1933 yılından itibaren, çok sayıdaki iş alanlarında çalışmamışlardır. Hitler kişisel olarak kadınların hâkim ya da avukat olarak çalışmalarını yasaklamış; "Kadınların prensip olarak, yüksek memuriyetlerde görevlendirilmemelerine" karar vermiştir. İstisnai durumlar sadece kadınlara uygun olarak değerlendirikleri, sosyal yardım amaçlı çalışmalarla, eğitim ve sağlık gibi alanlarda mümkün olmuştur.⁴⁹⁴

Böylece hükümetin belirlediği kadın meslek politikalarına göre, ideoloji karşıtı kariyer örneklerine sadece kadın çalışma derneğinde, sosyal yardım birliklerinde ve kadınlar birliğinde, yine sosyal yardım amaçlı doktorluk, öğretmenlik, hemşirelik gibi işlere daha düşük düzeyde izin verilmiştir.⁴⁹⁵

Genç evli çiftlere yapılan evlilik yardımının esas sebebi, kadınları çalışma hayatından çekme olmuş, kadınların mesleklerinden her hangi bir şart öne sürmeden ayrılmaları mümkün kılınmıştır.⁴⁹⁶

Bir yandan da Nasyonal Sosyalist Kadın organizasyonunda ve kadın çalışma derneklerinde, NS rejimince yeni oluşturulan çok sayıdaki parti ve yönetim birimlerinin sekreter ve stenograflara ihtiyaç duymasıyla, kalifiye kadın adaylara yeni bir çalışma alanı sunulmuştur.⁴⁹⁷

1935 yılında Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği üyelerine yaptığı konuşmasında Hitler; "Marksist cinsiyet eşitliği hareketinin, gerçekte kadınları

⁴⁹² Walcoff, a.g.e., 2007:58.

⁴⁹³ Kompisch, a.g.e., 2008:40.

⁴⁹⁴ Görtemaker, a.g.e., 2010:73-74.

⁴⁹⁵ Benz, a.g.e., 2012:23.

⁴⁹⁶ Frei, a.g.e., 2013:82.

⁴⁹⁷ Kompisch, a.g.e., 2008:39.

haklarından mahrum etmek istediğini, çünkü onu zorla çektiği yerin ister istemez kadını aşağıda bırakacağını" belirtmiştir. Bu sözlerle kadının gerçek yerinin iş hayatı olmadığından, kadının çalışmasının onu erkek ve toplum karşısında güçlendirmeyip, sadece zayıflatabileceğini ima etmiştir.⁴⁹⁸

Bu amaca uygun olarak, devlet dairelerine girmek isteyen kadın sayısında azaltmalara gidebilmek için, kadın memur alımına belli bir oran getirilmiştir.⁴⁹⁹

1936 yılında Parti Kongresi'nde Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği üyelerine yaptığı konuşmada Hitler; "beş, altı veya yedi çocuklu bir annenin, tüm çocuklarını sağlıklı ve refah içerisinde yetiştirmesiyle, bir kadının vatan için, hukukçudan daha fazla hizmet sağlayacağını" söylemiştir.⁵⁰⁰

NSDAP kadınların memuriyetlerini sonlandırmayı amaçlamış, 1936 yılında itibaren kadınları hâkim, savcı, avukat gibi mesleklerden çıkarmış, okulda idarecilik görevlerinden uzaklaştırmıştır.⁵⁰¹

Aynı zamanda rejimin kadınları sadece çok çocuk doğuran kadın olarak görmelerinden değil, asker eşlerine de işlerini bıraktıkları takdirde sağlanan maddi yardım da kadınların işlerinden çıkmalarına sebep olmuştur.⁵⁰²

Hitler, "kadın ve erkeğin dünyasının, keskin çizgilerle ayrıldığını" söylemiş ve "kadının erkeğin alanına girmeye zorlamasını" doğru bulmamıştır. Kadınlar savaş yıllarına dek, nasyonal sosyalistlerin ideolojisiyle çatışacak meslek alanlarından uzak tutulmaya çalışılmış, annelik ve yine anneliğe yakın olan, öğretmenlik ve bakıcılık gibi meslekler, ideolojilerine uygun olarak desteklenmiştir.⁵⁰³

⁴⁹⁸ Lower, a.g.e., 2014:33-34.

⁴⁹⁹ Lower, a.g.e., 2014:33-34.

⁵⁰⁰ Lower, a.g.e., 2014:33.

⁵⁰¹ Benz, a.g.e, 2012:24.

⁵⁰² Frei, a.g.e., 2013:126.

⁵⁰³ Benz, a.g.e., 2012:22.

Özellikle öğretmenlik geleneksel kadın mesleği olarak görülmüş, 1939 yılında yüzde 68 oranında kadın öğretmen kız okullarında görevlendirilmiştir.⁵⁰⁴

Der Reichsarbeitsdienst (RAD) - İmparatorluk Çalışma Hizmeti: Weimar Cumhuriyeti'nde 1931 yılından itibaren kitlesel işsizlik ve onun doğuracağı olası sonuçlar hükümet destekli Gönüllü Çalışma Hizmeti (der Freiwillige Arbeitsdienst [FAD]) ile aşılma istenmiştir. Dernekler, sosyal ve siyasi organizasyonlarca ve de partilerce desteklenmiş olan Gönüllü Çalışma Hizmeti, NSDAP'nin iktidarı devralmasından sonra, daha önce de bu konuyla ilgili çalışmaları olan Konstantin Hierl tarafından, Nasyonal Sosyalist Çalışma Hizmeti'ne (NS-Arbeitsdienst) bağlanmıştır.⁵⁰⁵

Hierl asıl amacına Haziran 1935'te, kanunla hizmet zorunluluğunun getirilmesi ve İmparatorluk Çalışma Hizmeti'nin (der Reichsarbeitsdienst [RAD]) devlet organizasyonu olarak kurulmasıyla ulaşmıştır. 18 yaşına basan herkes için, altı aylık zorunlu hizmeti askeri formda yapılandırılmış, bir kamusal çalışma alanında yerine getirileceği söylenmiştir.⁵⁰⁶

Gerekçesi; "İmparatorluk Çalışma Hizmeti'nin Alman halkının onur görevi olduğu, tüm genç Almanların halkına, hizmet etmekle yükümlü olduğu" olarak açıklanmıştır. RAD ile Alman gençlerini Nasyonal Sosyalizm ruhuyla, halk birlikteliğine ve gerçek iş görüşüne göre, ancak asıl önemlisi el emeğine gereken dikkati vererek eğitmek hedeflenmiştir.⁵⁰⁷

RAD, zorunlu askerlik hizmeti erkekler için 1935 yılında itibaren mecburi olmuş, genç kadınlar için savaş dönemine kadar, sadece gönüllülük esasına dayalı oluşturulmuştur.⁵⁰⁸

Üniversite okumak isteyen lise mezunlarının, öncelikle İmparatorluk Çalışma Hizmeti'ni yerine getirmeleri gerektiği resmi olarak açıklanmış ve gençlerin üniversite öncesi zor bedensel iş gücünü tanımaları beklenmiştir.

⁵⁰⁴ Kompisch, a.g.e., 2008:38

⁵⁰⁵ Benz, a.g.e., 2012:38-39.

⁵⁰⁶ Benz, a.g.e., 2012:38-39.

⁵⁰⁷ Benz, a.g.e., 2012:38-39.

⁵⁰⁸ Kater, a.g.e., 2005:77.

Gençlerin hem hükümetin ucuz işgücü kazanımına hizmet etmeleri, hem de ideolojik olarak şekillenmelerini sağlamak istemişlerdir.⁵⁰⁹

İşsizliğe karşı savaşımında Hitler'in farklı bir hedefinin de olduğu anlaşılmıştır. 1935 yılında zorunlu askerlik hizmetinin uygulamaya konulmasıyla, genç işsiz erkekler sokaklardan çekilmiş ve Almanya'nın askeri gücü kuvvetlendirilmiştir. Hitler, çalışma alanı sağlayan her kamu hizmetinin, Alman halkının tekrar savaşa hazır hale gelmesine hizmet etmesini istemiştir.⁵¹⁰

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 1939 yılından itibaren, bekâr, eğitimi devam etmeyen ve henüz bir işe sahip olmayan 17-25 yaş arası tüm genç kadınlara İmparatorluk Çalışma Hizmeti mecburiyeti getirilmiştir. Bir yıl önce 25.000 kadar resmi olarak adları 'İş Kızları' (Arbeitsmaiden) olan, İmparatorluk Çalışma Hizmeti'nde görevli genç kadın bulunmaktayken, Nisan 1940'da, Almanya ve kısa süre sonra ele geçirilmiş bölgelerde, nerdeyse bu sayının iki katı kadar fazlası iş hizmeti kanunuyla görevlendirilmiştir.⁵¹¹

Görevleri çiftliklerde ya da ev işlerinde yardım sağlamak olan genç kadınlar, öncesinde iki ay süreyle, tüm zamanlarını eğitimle geçirmişlerdir. Üniformalarıyla saat altıda kalkıp spor yapmak, beraber bayrak törenine katılmak gibi etkinlikler ile ideolojiye uygun derslere katılmışlardır.⁵¹²

Ancak Çalışma Hizmeti sosyo ekonomik manada gereksiz kalmış ve bu tür bir proje hiç başarılı olmamış, sadece diğer organizasyonlar gibi insanların ideolojik olarak yönlendirilmesine hizmet etmiştir.⁵¹³

2.4.2. Savaş Döneminde Çalışma Hayatında Kadın

II. Dünya Savaşı'nın ikinci yılında, Nasyonal Sosyalist devletinin her geçen gün daha fazla kadın çalışana ihtiyaç duymasıyla, İmparatorluğun iş gücü hizmetinde özellikle tarımda genç kızlar yoğun biçimde görevlendirilmiştir.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ Gottschalk, a.g.e., 2012:90.

⁵¹⁰ Körner, a.g.e., 2008:65.

⁵¹¹ Kater, a.g.e., 2005:77.

⁵¹² Gottschalk, a.g.e, 2012:121.

⁵¹³ Benz, a.g.e., 2012:39.

Günlük yaşamda da, kadınlar her geçen gün daha fazla, erkeklere ayrılmış görevleri üstlenmek zorunda kalmıştır. Evliliklerinden dolayı devlet görevlerinden çıkarılan kadınlar, 1940 yılından itibaren, tekrar memurluk görevlerine ve resmi makamlarına alınmıştır.⁵¹⁵

İmparatorluk Silahlanma ve Mühimmat Bakanı Fritz Todt'un Haziran 1941'de Hitler'e, silah endüstrisinde ve özellikle mühimmat imalatında daha fazla iş gücüne ihtiyaç duyduğunu belirtmesiyle, İmparatorluk Çalışma Hizmeti (RAD)'nde kadın görevinde değişime gidilmiş, ülke savunması için yetiştirilen erkek fabrika çalışanlarının yeri, kadın çalışanlarla doldurulmuştur. Rus Savaş Alanı olarak adlandırılan yerin korunabilmesi için de İmparatorluk Çalışma Hizmeti'nde altı aylık iş görevinden sonra, 1 Ekim 1941'den itibaren, RAD genç kadın çalışanları, savaş yardım hizmetinde görevlendirilmiştir.⁵¹⁶

Bu zaman diliminden sonra her kadının RAD yıllık hizmetinden sonra, altı ay silah endüstrisinde çalışmaları gerekmiştir. RAD'de ücretsiz çalışan genç kadınlar bu görevde aylık 45 Mark almıştır. Kendilerine verilen işe göre boğaz tokluğuna çalıştıkları söylenebilmiştir.⁵¹⁷

1941 yılı yazında Doğu bölgesinde Hitler'in birlikleri, daha fazla yer ele geçirmeye başladığında, iş hizmeti genişletilerek daha fazla sayıda kadın, savaşta önem arz eden endüstri dallarına, bürolara ve hastanelere yerleştirilmiştir.⁵¹⁸

1943 yılında yaşanan yüksek işgücü eksikliğine rağmen Hitler ideolojik sebeplerden dolayı, kadınları silâh imalâtına hızlıca katma ve kadınların ücretlerinin erkeklerle eşitlenmesine engel olmak istemiştir. Buna rağmen kadınlar, gereklilikten örnek olarak trafik işletmeleri gibi önemli alanlara yerleştirilmiş, erkek ardılları gibi aynı şekilde ücretlendirilmişlerdir.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Greulich, a.g.e., 2013:304.

⁵¹⁵ Greulich, a.g.e., 2013:304.

⁵¹⁶ Kater, a.g.e., 2005:77.

⁵¹⁷ Kater, a.g.e., 2005:77.

⁵¹⁸ Lower, a.g.e., 2014:42.

⁵¹⁹ Wildt, a.g.e., 2008:100.

Savaş yıllarında dikkat çekici biçimde ortaya çıkan doktor yetersizliğinden dolayı, kadınların tıp fakültesine girişlerindeki sınırlamaların kaldırılmasıyla, 1933 yılında sadece %6,5 olan kadın doktor oranı 1944 yılında iki kat artmıştır.⁵²⁰

Savaşın uzunluğuyla bağlantılı olarak, silah sanayisindeki çalışma şartları kadınlar için günden güne ağırlaşmaya başlamış, 1939 yılında haftalık 48 saat, 1944 yılında 56 saatten fazla iş yükü edinmişlerdir.⁵²¹

1944 yılı ortalarında Almanya'da kadın çalışan sayısı % 51'lik bir orana sahipken, Büyük Britanya'da % 37,9 ve Amerika'da % 35,7 olmuştur. Bu oranın artışına, erkeklerin savaş hizmetinde görevlendirilmeleri neden olmuş, kadın uğraş alanı harp sanayisine kaydırılmıştır. Kadınlar tarım ve yıkıntıların kaldırılmasında da görev üstlenmişlerdir.⁵²²

Nasyonal Sosyalist yönetiminin politik amaçları doğrultusunda, kadınları çalışma hayatından uzak tutma veya istenilen biçimde yönlendirme politikaları hedeflerinden çok uzak kalmış ve çok farklı bir tablo ortaya çıkmıştır.⁵²³

1932 yılında Almanya'da ekonomik açıdan en kötü dönemin yaşandığı günlerde dahi yapılan yüzdeler hesabına göre kadınların erkeklerden daha fazla iş alanında varlık gösterdikleri görülmüş ve 1933 yılında endüstride çalışan kadın sayısı 1.205.000 iken, bu sayı devamlı artmıştır.⁵²⁴

Kadınlar iş gücü piyasasının ihtiyacından dolayı, ideolojiye uygun olmasa da, ev dışındaki mesleklerde çalışma imkânı bulmuşlardır.⁵²⁵

1936 yılından itibaren, zorunlu silahlanma ve buna bağlı olarak işgücüne duyulan gereksinimden kaynaklı ekonomik zorunluluklar da, kadın ve aile politikasında hedeflenen birliğin sağlanmasına olumsuz etki etmiştir.⁵²⁶

⁵²⁰ Wildt, a.g.e., 2008:100.

⁵²¹ Körner, a.g.e., 2008:67.

⁵²² Frei, a.g.e., 2013:126.

⁵²³ Görtemaker, a.g.e., 2010:73-74.

⁵²⁴ Görtemaker, a.g.e., 2010:73-74.

⁵²⁵ Benz, a.g.e., 2012:23-24.

Çoğu kadının da çalışma hayatına katılımı özgürlük olarak değil, yük olarak değerlendirdikleri 1936 yılında Alman Çalışma Cephesi'nin (DAF) yaptığı anketten anlaşılmıştır. Bir kadın çalışan bu konu hakkında "Boş zamanımız yok, özellikle çocuklar varsa. Bazen iş o kadar zor ki, işi bırakmak dahi istiyorum." demiştir. Yüksek kalifikasyon gerektiren işlerde yaşanan kesinti, kimilerine göre kısa süreli, kimilerine göre kadın politikasından değil de ırksal politikalarla alakalı olmuştur.⁵²⁷

Nasyonal Sosyalistlerin tüm kadınları iş yaşamından uzaklaştıramaması ve her kadını sadece ev kadını ve anne yapamaması, bilimsel ve politik olarak tartışma konusu olmuştur. Alman sermayesine yardım, ekonomik, sosyal ve politik krizden çıkaracakları sözüyle iktidara geldikleri için, Nasyonal Sosyalistler Alman ekonomisinin gidişatının aksine hareket etmek istememişlerdir.⁵²⁸

Bu nedenle İmparatorluk Alman Çalışma Cephesi yöneticisi Robert Ley 1935'te; "kadın çalışma gücünün ilk başta küçümsendiğini, ancak bir erkeğin kadın kadar çabuk ve iyi yapamayacağı işler olduğunu" kabul etmiş ve "kadın çalışanların yerine erkek çalışanların getirilmesinin gerekli olmadığını" söylemiştir.⁵²⁹

1936 yılında İmparatorluk savaş bakanlığında üst düzey görevli; "kadınların önemli durumlarda askeri hizmetler için fabrikalarda görevlendirilmesi gerektiğini" söylemiştir. 1937'de piyasa araştırma enstitüsü Berlin'de; "yaklaşık yarım milyon iş gücü eksikliği olduğunu, acilen o güne kadar serbest çalışan, aileye yardım eden üyelerin ve kadınların iş yaşamına entegre edilmesi" gerektiğini bildirmiştir.⁵³⁰

1938 yılında kadın çalışan sayısı 1.846.000'e çıkmış, Hitler ve Nasyonal Sosyalistlerin kadınların çalışma hayatına dair hedefleri gerçeğe alakasız kalmıştır.⁵³¹

⁵²⁶ Görtemaker, a.g.e., 2010:73-74.

⁵²⁷ Bock, a.g.e., 2005:286.

⁵²⁸ Tröger, A. (1994). Die Frau im wesensmäßigen Einsatz. Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, s. 203.

⁵²⁹ Tröger, a.g.e., 1994: 203.

⁵³⁰ Tröger, a.g.e., 1994:203.

⁵³¹ Görtemaker, a.g.e, 2010:73.

1938 yılında Alman kadın lise öğretmenlerinin sayısı tekrar artmış, kadın idarecilerde böyle bir durum olmamış, Alman ırkına mensup kadın doktorların kadın organizasyonlarında görevlendirilmeleriyle, kadın doktor sayısı 1939 yılına kadar artış göstermiştir. Yahudi kadın doktorları 1938 yılında kadar, Yahudi hastaları tedavi edebilmişlerdir.⁵³²

Alman ırkına mensup kadınlar hakkında rejim esnek kalmış ve hiçbir şekilde Üç K; "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) veya 'Ev-Ocak' (Heim-Herd) olarak rakiplerince tasvir edilen kadına uymamıştır. Nasyonallerin kadını doğum makinesi olarak görmek istekleri söylemi gerçekleşmemiş ve 1939 yılına kadar kadın çalışma yaşamı ilk olarak ekonomik konjonktürden etkilenmiştir. Ekonomik kriz süresince Nasyonal Sosyalistler, kadınların meslek hayatını bitirmek istemişlerdir. Ancak, hiçbir zaman kadınlar, kitlesel olarak iş yerlerinden çıkarılmamışlardır. Özellikle silahlandırmada, buna ek olarak birçok aile geçim mecburiyetinden kadının çalışmasına bağımlı olduğundan, kadınların ekonomiye katkıları önem arz etmiştir.⁵³³

Sonuç ise; çalışma yaşamında kadın çalışan sayısının 1925-1933 arası 11,5 milyondan, 1939 yılında 12,7 milyon rakamına yükselmesi ve bu da kadınların 1939 yılında yüzde 37'sinin iş hayatına katılımı demek olmuştur.⁵³⁴

Özellikle savaş hazırlıklarının başlamasıyla NSDAP'nin kısıtlamalara ve tüm ideolojik dayatmalara rağmen, çalışan kadın oranı artmıştır. Genç kadınlar için zorunlu hizmet yılı ve İmparatorluk Çalışma Hizmeti devam etmiş, fakat savaşta da arı kadınlar için genel bir çalışma zorunluluğu olmamıştır.⁵³⁵

Üçüncü İmparatorlukta, savaşın çıkmasıyla askere alınan erkeklerden boşalan iş alanlarında psikolojik sebeplerle öncelikle yabancı işçiler ve tutuklular çalıştırılmakla beraber, ihtiyaç duyulan alanlarda kadınlar da görevlendirilmiştir. Ancak 1938 yılında uygulamaya konan, genç kadınlar için tarımda, çocuk bakımında zorunlu hizmet yılı gibi tedbirler veya 1939 yılında kadın hizmetiyle ilgili

⁵³² Bock, a.g.e., 2005:286.

⁵³³ Bock, a.g.e., 2005:285.

⁵³⁴ Tröger, a.g.e., 1994:203

⁵³⁵ Gerhard, a.g.e, 2009:98

düzenlemeler çok az başarılı olmuştur. Nasyonal Sosyalist rejimi, savaş boyunca uyguladığı sosyal politikalarından taviz vermemiştir.⁵³⁶

Böylece geleneksel önyargılara rağmen çalışan kadın sayısı hiçbir şekilde azalmamış ve 1939 yılında 14,6 Milyon çalışan kadının olması Almanya'da 15-60 yaş arası kadınların yüzde 52'sinin ücretli çalıştığını göstermiştir.⁵³⁷

Aynı dönemde, çalışan kadınların oranı Büyük Britanya'da yüzde 45 ve hatta Amerika'da yüzde 36 civarında olmuştur. Ancak, bu ülkelerde elbette açık bir biçimde endüstriye katılım Almanya'dan daha yüksek olmuştur. Almanya'da kadınlar, Nasyonal Sosyalizm döneminden önce olduğu gibi yüksek oranda tarımda ve ev ekonomisinde, sonra büro işlerinde ve son olarak çok az sayıda endüstri alanlarında çalışmışlardır.⁵³⁸

Kadınlar için izlenen politika ise, erkek çalışanların planlanan şekilde artışını sağlamak yerine, erkek işlerinin ihmaline sebep olmuştur. Bu durum ancak savaş sonrası kadınların işlerine geri dönüşüyle dengelenmiştir.⁵³⁹

2.5. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kızların Eğitimi

Avrupa endüstri ülkelerinde 20. yüzyılın ilk yarısındaki reform projelerinde sadece sınıfsal katmanlara değil, aynı zamanda cinsiyete özgü farklı eğitim planları, kız çocuklarının ve kadınların eğitimini etkilemiştir. Bunun dışında Avrupa endüstri ülkelerinde doğum oranındaki düşüşlerden dolayı, cinsiyetler siyaseti ulusal çıkarlara uygun olarak, genel öğretim kız okullarında, eğitim planlarına ve ders materyallerine girmiştir. Kalkınmış modern devletler farklı destekleme sistemleri geliştirmekle birlikte, Avrupa'nın tüm endüstri ülkelerinde çocuk sayısındaki düşüşe bağlı olarak, anneliğin korunması baz alınmıştır.⁵⁴⁰

"Alman milletinin gençliğinden itibaren, kendine özgü, kendi ırkının haklarını tanıyacak biçimde eğitilmesi" görüşünde olan Hitler, "objektif düşünce adı altında

⁵³⁶ Benz, a.g.e., 2012:24-25

⁵³⁷ Wildt, a.g.e., 2008:100.

⁵³⁸ Wildt, a.g.e., 2008:100.

⁵³⁹ Frei, a.g.e., 2013:126.

⁵⁴⁰ Jacobi, a.g.e., 2013:350-352.

çirkin sübjektiflikle yani iktidara ya da vatanına karşı hisler oluşması, ancak küçük yaşlarda verilecek eğitimle engellenebileceği" düşüncesinde olmuştur.⁵⁴¹

Diğer tüm alanlarda olduğu gibi, eğitim sistemi de parti öğretilerine uygun olarak düzenlenmiştir. Nasyonal Sosyalistler, yeni Nasyonal Sosyalist okullarının yanı sıra, 'Napolas' (Nasyonal Politik Eğitim Kurumları), 'AHS' (Adolf Hitler Okulları) ve 'Ordensburgen' (partinin yüksekokulları) ile tüm devlet okullarını standartlaştırmışlardır. Okullar eyaletlerin eğitim bakanlığına bağlı kalmış, ancak, tüm eğitim sistemini birbirinin aynısı olacak biçimde düzenlenmiş ve İmparatorluk eğitim bakanlığı kurulmuştur.⁵⁴²

Nasyonal Sosyalist dönemde, ders plan ve kitapları ilk başta Weimer Cumhuriyetinin devamlılığını göstermiş, rejim yeni eğilimleri genelgelerle derslere katmıştır. Örnek olarak kalıtım ve ırk bilimi biyoloji dersine konu olmuş ve öğretmenlere derslerdeki yeni eğilimleri aktarabilmek için de, katılımın zorunlu olduğu kurslar düzenlenmiştir. Yeni okul kitapları ilerleyen yıllarda parti programına uygun olarak okullara sokulmuş, 1938 yılında yeni ders planları yüksek derecedeki okullara girmiştir.⁵⁴³ Aynı yaşlardaki Yahudi çocuklarının Alman gençleriyle aynı okullara gitmeleri yasaklanmıştır.⁵⁴⁴

Dönemin şahitleri; kız öğrencilerin disiplinli bir şekilde eğitim aldıklarını söylemiştir. Yüksekokullarda, ilköğretimde olduğu gibi derse "Heil Hitler" diye başlanmıştır. Aralık 1933 yılından sonra Hitler selamı okullarda zorunlu olmuştur.⁵⁴⁵

2.5.1. Eğitim Politikaları

Kavgam kitabında Hitler'in Nasyonal Sosyalizm öğretisine göre belirlediği kadın ve kız çocuklarının eğitimi hakkında ana fikri: "Kadınların eğitimi geleceğin annelerini yetiştirmek üzerine kurulacaktır." olmuştur.⁵⁴⁶ Bu nedenle, Nasyonal

⁵⁴¹ Hitler, a.g.e., 2016:67, 101.

⁵⁴² Binder, a.g.e., t.y.:128-129.

⁵⁴³ Rosenbaum, a.g.e., 2014:122.

⁵⁴⁴ Meiners, a.g.e., 2006:60, 64.

⁵⁴⁵ Rosenbaum, a.g.e., 2014:124-125.

⁵⁴⁶ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:74.

Sosyalistler idareyi devraldığında, cinslere göre farklı eğitim alternatifleri sunmuşlardır.⁵⁴⁷

Evlenme çağına gelmiş Alman kızlarına, toplumsal destekler gerekli görülmüştür. Beden eğitimi ve spor gibi aktivitelere yoğun biçimde yönelim, kızları bilimsel anlamda geri bırakmıştır.⁵⁴⁸

Ayrıca, dönemin şahitlerinden; "spor dersinin çok önemli olduğunu, hatta ana dal olarak değerlendirilerek, bu dersten başarısız olanların okul bitirme sınavına katılamadığından, yüksekokula gidemedikleri" öğrenilmiştir.⁵⁴⁹ Savaş döneminde siyaset derslerde kendini hissettirmiş, öğrencilerle yapılan etkinliklerde savaşın gidişatı, galibiyet ya da kayıplar radyodan dinletilmiş, harita üzerinde çalışılmıştır.⁵⁵⁰

2.5.2. Okullar

İlköğretim: Almanya'da monarşinin son bulmasının ardından eğitimde yapılan reformla 1920 yılında 4 yıllık ilkokulları, ilköğretimin alt basamağı olarak düzenlenerek, zorunlu tutulmuştur. İlköğretimin üst basamağında ise her hangi bir değişikliğe gidilmeyerek aynen bırakılmıştır.⁵⁵¹

Üzerinde çalışılmış müfredat yani öğretim planları esnek tutulmuş, genellikle plan hazırlanması yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmış ve her okul için ayrı plan yapılmıştır. Ayrıca ev ve okul çalışmasının yanı sıra kız ve erkek çocuklara, reform kapsamında eğitici sosyal çalışmaların yaptırılması istenmiştir.⁵⁵²

Ortaokullar 1925 yılında devamlı geliştirilen mesleki alanlara öğrenci yetiştirecek biçimde yeniden yapılandırılmış ve dersler beş çeşit öğretim planına göre organize edilmiştir. Erkek ve kız öğrenciler için iki ana planın yanı sıra, kız

⁵⁴⁷ Jacobi, a.g.e., 2013:371-372.

⁵⁴⁸ Lower, a.g.e., 2014:40-41.

⁵⁴⁹ Rosenbaum, a.g.e., 2014:127-130.

⁵⁵⁰ Rosenbaum, a.g.e., 2014:127-133.

⁵⁵¹ Jacobi, a.g.e., 2013:370-371.

⁵⁵² Jacobi, a.g.e., 2013:370-371.

öğrenciler iş ve trafik mesleğine, erkekler için endüstri alanlarına önem verileceği ifade edilmiştir.⁵⁵³

Kız öğrenciler için ortaokullarda ev ekonomisi ve sosyal bakım gibi mesleklere önem verilmiş, ortaokulların erkek ve kız öğrenciler için yüksekokullara hazırlık niteliği taşıyacağı açıklanmıştır. Daha geniş alanda isteğe bağlı olarak ikinci yabancı dil, muhasebe, stenografi, daktilo, atölye erkek öğrenciler için, kız öğrenciler için de ev ekonomisi dersleri konulmuştur.⁵⁵⁴

Weimar Cumhuriyeti'nde okul reformistleri, kız ve erkek öğrencilere sunulan farklı öğretim planlarının gerekçesini; "dönemin ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan cinsler arası farklı yeteneklere göre eğitim düzenlemesi" olarak açıklamış, üniversitelerde oluşacak yığılmanın önüne geçmeyi hedeflediklerini söylemişlerdir. Nasyonal Sosyalistler de ortaokulların bu yapısını muhafaza etmişlerdir.⁵⁵⁵

Okulların Nasyonal Sosyalistlerce ele alınmasıyla yaşanan değişimi, dönemin tanıkları; "okulun askeri disipline ve düzene sahip olması" olarak anlatmışlardır. Nasyonal Sosyalistler, öğrencilerin formel eğitiminin dışında, plansız ve spontane durumlarında, arkadaşlık ilişkilerinde, oyunlarda nasıl davranacaklarıyla ilgili eğitimleriyle de ilgilenmişlerdir.⁵⁵⁶

1937 yılında itibaren, ülkedeki tüm okulları standartlaştırma ve yeniden düzenleme çerçevesinde, ilkokullarda tüm kız öğrencilere ev idaresi dersi zorunlu tutulurken, ortaokullar da ise 1938 yılında kesin biçimde yüksekokullara katkı sağlayan ve tek branş kız öğrenci mezuniyet sistemi kurulmuştur. Ortaokul, meslek eğitiminde kız öğrenciler farklı karakteristik kadın meslek alanlarına yönlendirilmişlerdir. Ortaokul mezuniyeti, meslek eğitimi veren teknik okulların endüstri-teknik, sağlık hizmetleri ve sosyal alanlarındaki sektörler ile posta ve telekomünikasyona giriş koşulunu sağlamıştır.⁵⁵⁷

⁵⁵³ Jacobi, a.g.e., 2013:374-375.

⁵⁵⁴ Jacobi, a.g.e., 2013:374-375.

⁵⁵⁵ Jacobi, a.g.e., 2013:374-375.

⁵⁵⁶ Rosenbaum, a.g.e., 2014:111-117.

⁵⁵⁷ Jacobi, a.g.e., 2013:371-375.

1938-1939 yıllarında okullarda derslerde, hem klasik hem de siyasi konular bir arada yer almıştır.⁵⁵⁸

Orta Öğretimin Üst Basamağı / Lise: Almanya'da ekonomik krizden sonra, 1929-1930'da okul ücretleri nedeniyle, kızların lise mezuniyetinde ve eğitim oranında düşüş yaşanmıştır. Alman ailelerinde; "erkek ailenin gelirini sağlamakla yükümlüdür" bakış açısına bağlı olarak, yeterli finansal kaynağa sahip olmayanlar, kızları yerine oğullarına eğitim alanında yatırım yapmışlardır.⁵⁵⁹

İmparatorluk Eğitim Bakanlığı'nın aldığı 11 Ekim 1935 tarihli karara göre; "bir yüksekokulun bilimsel yüksek bölümüne girmek isteyen orta öğretimin üst basamağındaki kız öğrencilerin, 'Abitur' yani lise bitirme sınavını vermeden önce, en azından ev kadınlığına dair temel bilgi ve becerilere sahip olduğunu gösteren sınavı geçmeleri gerektiği" ifade edilmiştir. Sınav; yemek yapma, mutfak ve ev aletleri temizliği, dikiş ve yıkama gibi ev ekonomisi tekniklerini içermiştir.⁵⁶⁰

1937 yılında kız öğrenciler lise 10. sınıfa kadar verilecek genel bir temel eğitimden sonra, yabancı dil ve ev idaresi branşlarından seçim yapmak suretiyle, yüksekokula yönlendirilmişlerdir. Ev idaresi branşında ağırlıklı olarak yemek yapma, ev ve bahçe işleri dersleri haftalık altı saat, el işi dersi üç saat, sağlık dersi ile yuva, anaokulu veya aile yanında yapacakları stajlar olmuş, İngilizce ve matematik dersi görülmüştür.⁵⁶¹

Lise bitirme sınavı ev ekonomisi formunda yapılandırılınca, branşlar ev kadını yetiştirme şekline dönmüş, bilimselliğini kaybetmiş ve belli bir branşta

⁵⁵⁸ Rosenbaum, a.g.e., 2014:127-133.

⁵⁵⁹ Jacobi, a.g.e., 2013:360.

⁵⁶⁰ İnternet: Huerkamp, C. (1996). *Bildungsbürgerinnen:Frauen im Studium und in akademischen Berufen (1900-1945) Bürgertum; Bd. 10*. Göttingen:Vandenhoeck&Ruprecht, 61.
<https://books.google.com.tr/books?id=QVToe3288bEC&printsec=frontcover&dq=Bildungsb%C3%B6rgerinnen:+Frauen+im+Studien+und+in&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjBofe5t7DRAhWHPBoKHbo pBYYQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Bildungsb%C3%BCrgerinnen%3A%20Frauen%20im%20Studien%20und%20in&f=false> 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁵⁶¹ Jacobi, a.g.e., 2013:376.

uzmanlık sağlamamasından dolayı, halk arasında 'das Pudding Abitur' olarak adlandırılmıştır.⁵⁶²

Dil bölümünde ise, Fransızca ikinci modern yabancı dil olarak görülmekle birlikte, seçime göre Latince de alınabilmiş ve bu branşta da matematik haftada iki saatten fazla verilmemiştir. Yüksekokula başlayacak kız öğrenciler, 1939 yılına kadar lise bitirme sınavını geçtikten sonra üniversiteye gidebilmek için, Latince olmadan iki modern yabancı dilden önemli sınavı geçmeleri gerekmiştir. Ancak 1941 yılından sonra kız öğrenciler, lise bitirme sınavı için eğer ev idaresi bölümünü seçmişlerse, 1939 yılı reformuna göre ilme yönelik o güne kadar her hangi bir çalışmaları olmadığından, üniversiteye girişte yetersiz kalmışlardır.⁵⁶³

Okul politikasının uzun süreli sonuçları ise; erkek dominantlığında kızlar, lise sonrası yüksekokula girmek için karşılarına çıkan bilimsel sınavları aşacak bilimsel bilgiye sahip olmamalarına sebep olmuştur. Bu da 1939 yılında yayınlanan genelge ile 1941 yılından itibaren liseden mezuniyeti müteakip, sadece sınırlı bir branşa değil, yüksekokul branşlarının tamamına kabul imkânı vermesine rağmen gerçekleşmiştir.⁵⁶⁴

Yükseköğretim: Kız öğrencilerin yükseköğretimi için hedefledikleri eğitimi, NSDAP'nin siyasi teorisyeni Alfred Rosenberg, şöyle tanımlamıştır: "Kadın her türlü güçlerinin gelişimine açık olmalı, fakat bir şey açıklığa kavuşturulmalı ki: hâkim, asker ve devlet yöneticisi erkek olmalı ve öyle de kalmalı."⁵⁶⁵

Bu düşüncenin etkisiyle, kızların yüksek öğrenimine kısmen izin verilirken, üniversiteye girişlerde 1933 yılından itibaren sınırlamalara gidilmiştir.⁵⁶⁶ Kızların eğitimine yönelik Hitler'in, "Geleceğin annelerini yetiştirmeye dayalı olmalı" sözüyle

⁵⁶² İnternet: Gass-Bolm, T. (2005). *Das Gymnasium 1945-1980: Bildungsreform und gesellschaftlicher Wandel in Westdeutschland*. Göttingen: Wallstein Verlag, 77. <https://books.google.com.tr/books?id=ysSYkf0Oe74C&printsec=frontcover&dq=Das+Gymnasium+1945-1980:+Bildungsreform+u&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiwxaLdtLDRAhVM1xoKHQDSBNwQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Das%20Gymnasium%201945-1980%3A%20Bildungsreform%20u&f=false> 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁵⁶³ Jacobi, a.g.e., 2013:376-377.

⁵⁶⁴ Jacobi, a.g.e., 2013:376-377.

⁵⁶⁵ Lower, a.g.e., 2014:34.

⁵⁶⁶ Benz, a.g.e., 2012:22-23.

bağlantılı olarak, 1934 yılında yasa ile kız öğrencilerin yüksekokullardan sayıca azaltılmasına gidilmiştir.⁵⁶⁷

1937 yılında, kızların yüksekokul eğitimlerinde düzenlemelere gidilirken, kızların yüksek öğrenim görmesini onaylamayan Nasyonal Sosyalist yüksekokul idaresi, savaş zamanı yaşanması muhtemel üniversitelerdeki kapasite probleminin önüne geçmek için, yüksekokula kayıtlarının düşürülmesini hedeflemiştir.⁵⁶⁸

1937-1938 reform kapsamında çok yönlü yapılandırılmış kız yüksekokulları, dil ve ev ekonomisi branşıyla sınırlandırılırken, matematik-doğa bilimleri eğitimi ya da eski dil branşlarında eksiltmelere gidilmiştir.⁵⁶⁹

Nasyonal Sosyalist siyasetinde, kadınları yükseköğretimden uzak tutma hedefi sürdürülememiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlangıcından sonra, kız ve erkek öğrencilerin üniversitelerdeki oranları aşırı derecede değişiklik göstermiş, 1939 yılında yüzde 15,9 kız üniversite öğrencisi oranı, 1942 yılında yüzde 43'e yükselmiştir.⁵⁷⁰

Ayrıca, savaş çok sayıda akademisyeni cepheye gönderdiği için, Alman İmparatorluğu'nda akademisyen ve branş uzmanlıklarında eksiklikler yaşanmıştır. Bazı branşlarda ise kadınlar erkeklerden daha fazla üniversite dersliklerini doldurmaya başlamıştır.⁵⁷¹

Modernlik karşıtı Nasyonal Sosyalist ideolojisine rağmen, II. Dünya Savaşı döneminde kız öğrencilerin yüksek öğrenimdeki sayıları artmaya devam etmiş, Almanya'da yüksekokullarda kız öğrenci oranı hiçbir zaman olmadığı kadar yüksek bir sayıya ulaşmıştır.⁵⁷²

Ancak ideolojik olarak istenilen ile gerçekte olan arasında çok farklı sonuçlar ortaya çıkmış ve iddiaların aksine, erkek çocuklarının okullarındaki kız

⁵⁶⁷ Gass-Bolm, a.g.e., 2005:76.

⁵⁶⁸ Jacobi, a.g.e., 2013:376.

⁵⁶⁹ Gass-Bolm, a.g.e., 2005:71-77.

⁵⁷⁰ Greulich, a.g.e., 2013:304.

⁵⁷¹ Greulich, a.g.e., 2013:304.

⁵⁷² Gass-Bolm, a.g.e., 2005:77.

öğrenci sayısı, öncesine oranla yavaş olmasına rağmen artış göstermeye devam etmiştir. Aynı zamanda erkek öğretmen bulunmayışı, kadın öğretmen sayısının artışına neden olmuştur. Böylece II. Dünya Savaşı'ndan dolayı kızların yükseköğretime girişinde artış olduğu gözlenmiştir.⁵⁷³

2.6. Nasyonal Sosyalist Dönemde Kızlar Birliği

Nasyonal Sosyalistler öncesinde gençlik birliklerinin tamamı, istisnalar dışında, erkeklerden oluşmuştur.⁵⁷⁴ NSDAP bünyesinde, belli bir merkezi sisteme bağlı olmayan ve plansız kurulmuş, gençlerle ilgilenen çok sayıda parti organizasyonları olmuştur. Örnek olarak Nasyonal Sosyalist Üniversite Öğrencisi Derneği (der NS-Studentenbund), Nasyonal Sosyalist Öğrenci Derneği (der NS-Schülerbund) ve Hitler Gençliği (Hitler-Jugend [HJ]). 1926 yılında resmi olarak kurulan HJ, bunların içerisinde en önemlisi olmuştur.⁵⁷⁵

İlk zamanlarda Hitler, önceliğini yetişkinlerle ilgilenmeye vermiş ve gençlik derneklerini önemsememiştir. Bu nedenle 1930'lara kadar HJ derneklerine yönelik herhangi bir siyaset izlenmemiştir.⁵⁷⁶

Çoğunlukla merkezi yapıya sahip olmamış ve genellikle plansız kurulmuş olmasından dolayı Hitler, tüm bu gençlik organizasyonlarını birleştirerek merkezi bir fonksiyona getirmek istemiştir. Bu amaçla 1931 yılı Ekim ayı sonunda Baldur von Schirach'ı (1907-1974), NSDAP'nin İmparatorluk gençlik yöneticisi olarak görevlendirilerek, Parti'nin tüm gençlik birliklerini emrine vermiştir.⁵⁷⁷

1 Aralık 1936 yasası ile HJ kati olarak devlet gençliği olarak tanınmış ve Üçüncü Alman İmparatorluğu'nun içerisindeki tüm Alman Gençliği organizasyonları Hitler Gençliği (die Hitler-Jugend [HJ]) bünyesinde birleştirilmiştir. Bu

⁵⁷³ Gass-Bolm, a.g.e., 2005:77.

⁵⁷⁴ Beuys, a.g.e., 2012:69.

⁵⁷⁵ Speitkamp, a.g.e., 1998:218.

⁵⁷⁶ Kater, a.g.e., 2005:20.

⁵⁷⁷ Speitkamp, a.g.e., 1998:218.

birleştirmeye; "tüm Alman gençliğinin halkın ve toplumun hizmeti yönünde yetiştirileceği" belirtilmiştir.⁵⁷⁸

HJ'ye girişte ebeveynlerin rızasına ihtiyaç olmamıştır. 1936 Aralık ayında çıkarılan yasadan sonra gençler, aileleri rıza göstermese de, HJ'ye katılabilmişlerdir. HJ'de, çocuk ve gençlerde özgüven ve özgürlük duyguları desteklenmiş, ailelerin çocuklar üzerindeki etkisi kırılmak istenmiştir. Ancak bu durum ailelerde gerginliklere neden olmuş ve ebeveynlerin bakışıyla çocukların bakışı arasında çatışmalar yaşanmıştır.⁵⁷⁹

2.6.1. Der Jungmädelbund (JM) - (Genç Kızlar Birliği)

Nasyonal Sosyalistlerin idareyi devralışından sonra, kızlar için de birlikler açılmıştır.⁵⁸⁰ Kızların katıldığı birlik "der Jungmädelbund" kısaca "JM" (Genç Kızlar Birliği) olarak adlandırılmıştır.⁵⁸¹

Kızlar, birliğe 1933 yılından sonra ağırlıklı olarak kendi istekleriyle katılmışlardır. Bunun nedenini; "aynı yaştaki gençlerle birlikte olma isteği" olduğu, dönemin şahitlerinin aktardıklarından öğrenilmiştir.⁵⁸²

O dönem bu Genç Kızlar Birliği'nde yer alan kişilerin aktarımına göre; "arî ırka mensup olmayanların bu organizasyona giremiyor oluşu, bir tür ceza olarak" görülmüştür.⁵⁸³

Ancak, Nasyonal Sosyalizm düşüncesine çok yakın duran aileler dahi, çocuklarının Genç Kızlar Birliği'ndeki görevlerinden dolayı, çok sık evde olmamalarından hoşnutsuz olmuştur. Çünkü aynı zamanda kızlar, sosyal alana katılmışlardır.⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ Speitkamp, a.g.e., 1998:220.

⁵⁷⁹ Greulich, a.g.e., 2013:293-294.

⁵⁸⁰ Schmidt und Schmidt, a.g.e., 2012:106.

⁵⁸¹ Speitkamp, a.g.e., 1998: 221-222.

⁵⁸² Rosenbaum, a.g.e., 2014:160.

⁵⁸³ Rosenbaum, a.g.e., 2014:165-174.

⁵⁸⁴ Rosenbaum, a.g.e., 2014:77-110.

2.6.2. Der Bund Deutscher Mädel (BDM) - (Alman Kız Birliği)

"Der Bund Deutscher Mädel (Alman Kız Birliği)" kısaca BDM, Weimar Cumhuriyeti'nin sonuna doğru, Nasyonal Sosyalist kadın organizasyonlarının bir kolu olarak oluşmuş ve Nasyonal Sosyalizm ideolojisinin belirlediği değerler çevresinde gelişmiştir. Alman Kız Birliği'nde geleceğin anneleri olacak kadınlara; "gelecekteki eşlerinin yardım için onların yanında durmaları, doğum yapmaları ve Nasyonal Sosyalist politikalara göre çocuklarının yetiştirilmesinden sorumlu ve titiz ev kadınları olmaları" yönünde birbiriyle bağlantılı üç fonksiyon yüklenmiştir.⁵⁸⁵

Haziran 1930'da Alman Kız Birliği, çok fazla ses getirmeyecek bir şekilde resmi olarak kurulmuştur.⁵⁸⁶ Genç kızların organizasyondaki görevini Hitler şu şekilde tanımlamıştır: "Genç kızların kesin amaçları, geleceğin anneleri olmaktır.... Halkın gelecekteki anneleri olabilmenin de ön şartı, fiziksel sağlıktan geçmektedir. Bunun içinde, tüm öğrenme materyalleri kızların gelişimine sunulmalı. Bu da, BDM okullarında verilecek, biyolojik aydınlanma yani gelişim, jimnastik, spor ve yürüyüşle yakından bağlantı olarak gerçekleşecektir."⁵⁸⁷

Dönemin şahidi olan ve Alman Kız Birliği'nde bulunmuş bir kadın; "burada örgü örme ve el işleri gibi, çalışmalar yapıldığını" aktarmıştır. Alman Kız Birliği'nde kızlar, yurt gecesi ve grup sporu görevlerine haftada iki gün katılmak zorunda olmuşlardır. Grup sporu olarak atletizm veya grup top oyunu oynanmış, halk dansları öğretilmiştir. Düzenlenen her türlü aktivite kızları cezbedecek derecede eğlenceli olmakla beraber, zorunlu ve organizeli olarak Nasyonal Sosyalistlerin ideolojisine hizmet edecek biçimde yapılandırılmıştır.⁵⁸⁸

Birçok kız öğrenciye Hitler Gençlik Birliği'nin çekici gelmesinin nedeni; "kendilerine ait üniforma ve kendilerine ait bir organizasyona sahip olmaları" olarak ifade edilmiştir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁵ Kater, a.g.e., 2005:67.

⁵⁸⁶ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:59.

⁵⁸⁷ Meiners, a.g.e., 2006:54.

⁵⁸⁸ Schmidt und Schmidt, a.g.e., 2012:26-110.

⁵⁸⁹ Greulich, a.g.e., 2013:294-295.

1936 yılında 21 yaşına kadar olan kızlar için, sadece arî Almanlara, Kız Birliği'ne üyelik zorunlu olmuştur. Kızların erkeklerden daha uzun süre devlet gençliğinde tutulmasının sebebi, erkeklerin askerlik hizmetinin olmasıydı. Alman Kız Birliği başkanı Bürkner kızların da, aynı şekilde tüm Nasyonal Sosyalistlerin, nasıl bir eğitimden geçeceklerini şöyle ifade etmiştir: "Genç kızlar BDM'de, 21 yaşına kadar kalmaya devam ederek, bir erkek Alman gencinin, çalışma ve askerlik hizmetinde alacağı, aynı sıkı eğitimden geçecektir." Ancak, tüm bu sözlere rağmen, Alman Kız Birliği NSDAP'de ve Hitler Gençliği'nde ciddiye alınmamıştır.⁵⁹⁰

"Das BDM-Werk Glaube und Schönheit" (Alman Kız Birliği İnanç ve Güzellik Kuruluşu): Genç kadınlar için 17 yaşından 21 yaşına kadar Alman Kız Birliği çatısı altında bir yapılanma olmuştur.⁵⁹¹ BDM-Werk'e güzel, kuzeyli görünüşe sahip, evlenmemiş genç kadınlar alınmıştır.⁵⁹²

Schirach'ın sağ kolu Günter Kaufmann BDM-Werk için şu açıklamayı yapmıştır: "...kızların bu harekete hayranlıkla üye olacaklarını biliyoruz. Çünkü bu görev birliğinde, toplumsal hayatta bir kadının beklentisi olan her şey düzenlenmiştir." BDM-Werk'e katılımda özellikle ideal yaşın 20 olduğu, kadınlık ve anneliğe bağlı biyolojik etkenlerle ifade edilmiştir.⁵⁹³

1941 yılı başında Himmler, BDM-Werk'te sarışın, mavi gözlü Alman üyelerin olması gerektiğini belirtmiştir. Onlar en fazla 28 yaşında, arî ırkın tüm özelliklerini taşıyan 'Hohe Frau' olarak tanımladıkları kadınlar olmuştur. Bu Birlik'in 1943 yılında asıl hedefi, güzel ve gururlu, ideal kadın tipinin oluşturularak, 2000 yıl yaşındaki ideal Germen soyunun yaratılması olmuştur.⁵⁹⁴

O dönemi yaşamış kadınların aktardıklarından, birçok gencin buluşma noktası olan Hitler Gençliği'ne katılmak ve orada yönetici olabilmek için uğraşmasının ana sebebi şunlar görülmüştür: "Paraya ve büyük şehirlere önem verilmiyor, doğa ve basit yaşam seviliyor, içsel disiplin, doğruluk ve arkadaşlık ruhu desteklenmiştir." Nasyonal dönemde çok önemli olan arkadaşlık ve beraberlik

⁵⁹⁰ Wiborg und Wiborg, a.g.e., 2015:73.

⁵⁹¹ Rosenbaum, a.g.e., 2014:176.

⁵⁹² Kater, a.g.e., 2005:84-85.

⁵⁹³ Kater, a.g.e., 2005:85-87.

⁵⁹⁴ Kater, a.g.e., 2005:85-87.

anlayışı, özellikle üniforma ve ritüeller, bireylerin çok büyük bir harekete ait olduklarını hissettirmiştir.⁵⁹⁵

1933 yılına kadar bir kız çocuğunun spor yapması, uygun olmayan davranış olarak görülmüştür. Nasyonal Sosyalizm döneminde, kız çocuklarının turlara katılması ya da çadır kamplarına gidiyor oluşları, yeni bir olay olarak görülmüştür. Bu değişimle kadınlar toplumda görülür olmuşlar, ancak bu yeni özgürlükle bireysellikleri yok olmuştur.⁵⁹⁶

HJ'de kendi kararları doğrultusunda davranmak kızlar için çok sınırlı düzeyde mümkün olmuştur. Kızlar da aynı şekilde, ataerkil otoriter ailelerden gelen erkekler gibi, içerisinde emir ve itaatin geçerli olduğu organizasyona giriş yapmışlardır.⁵⁹⁷

Ancak, Üçüncü Alman İmparatorluğu döneminde, rejimin planladıkları gerçekleşmemiş ve gençlik politikaları beklentileri tam olarak karşılamamıştır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ Gottschalk, a.g.e., 2012:39-45.

⁵⁹⁶ Gottschalk, a.g.e., 2012:44-45.

⁵⁹⁷ Rosenbaum, a.g.e., 2014:204-205.

⁵⁹⁸ Speitkamp, a.g.e., 1998:217.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, 1923-1945 yılları arasında Türkiye'de Atatürk inkılâpları ile kazanılan kadın hakları ile yaklaşık aynı dönemde Almanya'da kadın haklarını inceledik. İncelememizde farklı kültüre ve yaşam tarzına sahip iki toplumun siyasal tercihleri ile sosyal düzenlemelerini de bölüm bölüm konumuzun içine dâhil ederek, değerlendirdik.

Mustafa Kemal Atatürk, 1923'te Cumhuriyet'i ilan ettikten sonra, kadının toplumsal hayatın her alanında yer almasına olanak sağlayan reform düzenlemeler gerçekleştirmiştir. TBMM tarafından çıkarılan kanunlarla kadınlara siyasi, sosyal ve ekonomik alanda yeni haklar verilerek toplumsal hayatta var olabilme mücadeleleri desteklenmiştir. Kadınların çok yönlü gelişimi hedeflenmiştir. Kız çocuklarının eğitime katılması öncelikle önemsenmiş, okuma yazma oranında artış sağlanmıştır.

Yapılan düzenlemelerle; öğretmenlik mesleğine özel bir önem verilmiş, eğitim müfredatları uygulamaya dönük ve halkın ihtiyacına uygun olarak planlanmıştır. Kadınların meslek edinmeleri ve çok yönlü gelişimleri için kurslar açılmış, öğretmen ve kütüphane ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki yenilikler takip edilerek, henüz eğitimi yapılamayan alanlarda eğitim almaları ve dönüşlerinde öğretmen olarak görevlendirilmek üzere yurtdışına öğrenciler gönderilmiştir.

Kadınların farklı alanlarda eğitim alabilmelerine olanak sağlanarak, yeni meslek dallarında çalışmaları teşvik edilmiştir. Çalışma hayatında kadınların ekonomiye katkısı önemsenmiştir. Sosyal güvenliklerinin sağlanabilmesi için yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Çocuk bakım evleri vb. kurumlar açılarak, çalışan anneye yardımcı olunmuştur.

Siyasal yaşamda faaliyet göstermelerini sağlamak için, kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmiştir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı kazandırılmıştır. Kültür ve sanat hayatının gelişimi önemsenirken, ulusal ve uluslararası kabul görmüş

otoritelerin destekleriyle bu alanlarda çalışmalarda bulunulmuştur. Sahne sanatlarının gelişmesi için okullar açılmış, öğretmenler yetiştirilmiştir.

Sonuç olarak, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde, kadın erkek birlikte çaba harcayarak, bağımsızlık mücadelesi vermiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuştur.

Almanya'da, erken dönem kadın aktivistleri olarak adlandırılan feminist kadın hareketiyle, kadınların toplumsal hayatta var olmak adına yoğun mücadelelerle elde etmeyi başardıkları haklar, nasyonal sosyalist rejimde erkek egemen anlayışıyla geri alınmak istenmiştir. Sanatta, edebiyatta gelişmiş, kültürlü ve modern Alman halkı, toplumsal hayatın her alanında geri gidişi yaşamıştır.

İzlenen politikalarda tüm değişim, düzenlemeler ve uygulamalarda hedef, kadınlarda nasyonal sosyalist dünya görüşünün yerleştirilmesi olmuştur. Siyasi yaşamda erkeklerle eşit hale getirilmesi hususunda, her hangi bir çalışma tespit edilememiştir.

Üç K politikalarıyla kadının yaşam alanı "Kinder" (Çocuklar), "Küche" (Mutfak) ve "Kirche" (Kilise) sınırlandırılmak istenmiştir. Yönetim, hukuk gibi alanlarda görev almayı başarmış, az sayıdaki kadın, yoğun çabalarıyla geldikleri pozisyonlardan uzaklaştırılmış ve daha alt düzeyde erkek yöneticilere bağlı olarak çalışmaları istenmiştir.

Kadının faaliyet göstereceği alanlar eğitim, sağlık vb. olarak tanımlanmıştır. Memuriyette karı kocadan her ikisi birden çalışıyorsa, kadınların işlerini bırakması yönünde kanunlar çıkarılmıştır. Kız çocukları, ağırlıklı olarak annelik ve ev ekonomisi gibi mesleki eğitim programlarına yönlendirilmiştir. Bilimsel eğitim alanlarına yönelmeleri zorlaştırılmış; üniversiteye girişlerde kız öğrenci kotasına sınırlama getirilmiştir. Nasyonal Sosyalist ideolojisi kültür ve sanat alanını da etkilemiştir.

Ancak ilerleyen yıllarda bu sınırlamalar yavaş yavaş kaldırılarak, duyulan ihtiyaç nedeniyle yeniden düzenlenmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nda

kanunlarda kadınlar lehine değişikliklere gidilmek zorunda kalınmıştır. Kız öğrencileri için eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Savaş döneminde kız öğrencilerin üniversitedeki sayıları artmıştır. Yaşanan erkek öğretmen eksikliği, kadın öğretmen sayısının artışı sağlamıştır. Erkek işgücünde yaşanan eksiklik kadın çalışanlarca giderilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1992). Kadın Araştırmalarının Neden, Amaç ve Kapsamı, *Her Yönüyle Türkiye'de Kadın Olgusu: Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar*, (Haz. N. Arat), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, İstanbul, s.19.
- Abadan-Unat, N. (1998). Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü. A. B. Hacımirzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.328.
- Acar, F. (1994). Türkiye'de Kadınların Yüksek Öğrenim Deneyimi, *Türkiye'de Kadın Olmak: Kadın Sorunlarından Kesitler*, (Haz. N. Arat), İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, İstanbul, s.198-209.
- Ağaoğlu, S. (1986). Atatürk'ten Bugüne Türk kadını, *Atatürk'ten Bugüne Türk Kadını ve Sorunları*, Türk Hukukçu Kadınlar Derneği 27 Kasım 1981 Sempozyum, İstanbul, Yapı Kredi Bankası Kültür Yayınları s.21.
- Akatlı, F. (1999). Romanda kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998. Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.146.
- Akay, O. (2011). *Gel Gitme Kadın Aşk Hiç Bitmedi*. (İkinci Basım). İstanbul:Alfa Yayınları, 284-286.
- Akgün, Y. (2008). İlk Türk Kadın Hekim:Safiye Ali, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.25.
- Akhun, İ. (Proje yürütücüsü), Bircan, İ., Bülbül, A.S., Kavak, Y., Senemoğlu, N. (Araştırma Grubu), Kuzgun, Y. (Danışman). (2000). *Kız Çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri: Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Örgün ve Yaygın Mesleki Eğitimin Kız Öğrencilerin Mesleğe Yöneltilmesi ve İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 17- 21.
- Akyol, T. (1974). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları, *50 Yılda Türk Kadını*, Türkiye Üniteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi 5 Aralık 1973 Açık Oturumu, Tebliğler, Ankara, Ayyıldız Matbaası, s.21.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi:Başlangıçtan 1999'a*. (Genişletilmiş Yedinci Baskı) İstanbul:Alfa Yayın, 304-310.

- Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, S. İ. (1988). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları: Kavramlar, Gelişmeler, Uygulamalar, Yönelmeler*. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, 9-63.
- Altan, Ö. Z. (1980). *Kadın İşçiler ve Türkiye'de Kadın İşçilerin 1475 Sayılı İş Kanunu ile Korunması*. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 69-125.
- Altunya, N. (2000). *Eğitimde Geleceğe Bakış*. Ankara:Uygun Basım, 23.
- Andaç, F. (2000). *Edebiyatımızın Yol Haritası (Yazınsal Oluşumun Göstergeleri:İ) İnceleme*. İstanbul:Can Yayınları, 52-54.
- Araslı, O. (1999). Siyasette kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.62-63.
- Arat, E., Menteşe, F. ve Mengü, N. (1983). Türk Kadınının Hukuki Durumu. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, F. Menteşe, N. Mengü, T. Ayrıl, M. Or, C. Özdemir, N. Ardıç, G. Bolat, O. Mutlu, İ. Gönülal. (Diğer Yazarlar). *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara. Türk Ticaret Bankası Yayınları. s.77 -125.
- Arat, Y. (1998). Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller 1934-1980. A. B. Hacımırzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.254-256.
- Arbogast, C. (1998). Herrschaftsinstanzen der württembergischen NSDAP:Funktion, Sozialprofil und Lebenswege einer regionalen NS-Elite 1920-1960. München: Oldenbourg Verlag, 87-92.
- Ardıç, N. (1983). Cumhuriyetten Sonra Kurulan Kadın Dernekleri. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, F. Menteşe, N. Mengü, T. Ayrıl, M. Or, C. Özdemir, N. Ardıç, G. Bolat, O. Mutlu, İ. Gönülal. (Diğer Yazarlar). *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara. Türk Ticaret Bankası Yayınları, s.195-197.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 7-8.
- Asma, T., Kaynak, H. ve Tarakçı, M. F. (1996). Medeni Hukuk ve Kadın, Pekin 4.dünya Kadın Konferansı Işığında Kadın Hukuku, 29 Şubat-03 Mart 1996. Seminer, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, s.38.
- Atasayar, A. S. (2011). *Zirvede Gül Yağmuru:Kahraman ve Öncü Kadınlarımız*. (Birinci Basım). İstanbul:Göl Kitap Yayıncılık, 75, 121.
- Atatürk, M.K. (1989). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. (Dördüncü Baskı). Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi-Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt I:s.245, Cilt:II s.87, 151-152.

- Ayan, H.M. (2011). "Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Türk Toplum Yapısında Kadının İfade Özgürlüğü ve Sanat". *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 213
- Aydın, L. (2008). Yazar, *Bir İz Biriz*, Dünya Kadınlar Günü Etkinlikleri 5-9 Mart 2007. Panel, (Yayına Haz. S.C. Yağcı, H. Eraslan, Z. G. Akçay, T. A. Hasdemir), Ankara:Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı, s.47.
- Aydın, M. (1995). *Ne Yazıyor Bu Kadınlar:Osmanlıdan Günümüze Örnekleriyle Kadın Yazar ve Şairler*. (Birinci Baskı).Ankara:İlke Kitabevi Yayınları, 14-52.
- Aydın, M. O. (1999). Yasal Açıdan Kadın İşgücü, *Türkiye'de Kadın İşgücü*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 28 Nisan-24 Haziran 1999 Seminerleri I-II, Ankara, TİSK Yayınları, s.74-96.
- Aykut, İ. (1991). Kadınların Siyasal Yaşama Katılımları, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit hak-Eşit Katılım*, Kadınların Siyasal Yaşama ve Karar Mekanizmalarına Katılma Semineri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Aralık 1989, (Yayına Haz. N. Arat) İstanbul, Cem Yayınevi s.237-239.
- Bal, H. (2010). Türk Modernleşmesinde Eğitim Kurumu, Mustafa Necati ve John Dewey, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.73.
- Başar, E. ve Turan, A. (2010). Cumhuriyet Aydınlanmasında Mustafa Necati'nin Yeri ve Etkileri, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.222.
- Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye Eğitim Sistemi*. (Birinci Basım). Ankara: Kadioğlu Matbaası, 11-78.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1994). *Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu: Kadın Alt Komisyonu Raporu*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, 58-59.
- Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.(1994). *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Uyarınca Hazırlanan Türkiye Raporu 1993*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.43
- Baykal, B. S. (Derleyen) (1996). *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi:2, s. 41.
- Benz, W. (2012). *Die 101 wichtigsten Fragen/das Dritte Reich*. (Dritte Auflage). München:C.H.Beck Verlag, 22-39.

- Berkem, A.R. ve Aras, N.K. (2007). Modern Üniversite Çağının Türkiye'de Başlaması. N.K. Aras, E. Dölen ve O.Bahadır (Editörler). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, s.17-18.
- Berktaş, F. (1994). *Kadın Olmak-Yaşamak-Yazmak*. (Genişletilmiş İkinci Baskı). İstanbul:Pencere Yayınları, 149.
- Berktaş, F. (2010). *Politikanın Çağrısı*. (Birinci Baskı). İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 123.
- Binbaşioğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi-Yöneticilerin ve Eğitimcilerin Kendi Yazılarıyla*. Ankara:Anı Yayıncılık,135.
- Binder, G. (t.y.). *Deutsche Geschichte des 20. Jahrhunderts II-Deutschland unter dem National-sozialismus: mit Dokumenten*. München: Wilhelm Goldmann Verlag, 116-129.
- Bock, G. (1994). "'Zum Wohle des Volkskörper...'-Abtreibung und Sterilisation im Nationalsozialismus". Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, 174-177.
- Bolat Aydoğan, K. E. (2011). "Sanat Tarihinde İki Kadın Portresi:Frida Kahlo ve Hale Asaf". *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 240.
- Boray, F. E. (2008). *Kuvayı Milliye ve Ölümsüz Kadın Kahramanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul:Kum Saati Yayınları, 81-88.
- Bulut, F. (1999). *İttihat ve Terakki'de Milliyetçilik, Din ve Kadın Tartışmaları 1. Cilt*. (Birinci Basım). İstanbul:Su Yayınları, 19-21.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*. (Çev. E. Eyüboğlu). (Birinci Baskı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 352-692.
- Caporal, B. (2000). *Kemalizm Sonrasında Türk Kadını II (1923-1970)*. (Çev. E. Eyüboğlu) Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesinin Okurlarına Armağanı Yeni Gün Haber Ajansı Basın Yayıncılık, 32-34.
- Cırıtlı, H.H. (1983). İlköğretim. Milli Eğitim Bakanlığı (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları. s. 270.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim:Tarihi Gelişimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,31-242.
- Cunbur, M. (1997). *Türk Kadını İçin*. Ankara:Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkez Yayınları, 177-184.

- Çakır, S. (1991). Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit hak-Eşit Katılım*, Kadınların Siyasal Yaşama ve Karar Mekanizmalarına Katılma Semineri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Aralık 1989, (Yayına Haz. N. Arat) İstanbul, Cem Yayınevi, s.137-139.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. (Birinci Basım). İstanbul:Metis Yayınları, 78-225.
- Çakır, S. (2010). *Tarihin Unutulmaz Kadınları*. (Birinci Baskı). İstanbul:Kesit Yayınları,177-224.
- Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*. (Birinci Baskı). Ankara.İmge Kitabevi Yayınları, 325.
- Çetintaş, V. (2005). Atatürk'ün Üniversitesi Reformu Çerçevesinde Türk Heykel Sanatındaki Gelişmeler, *Atatürk ve Güzel Sanatlar*, 26-27 Ekim 2001 *Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (Yayına Haz. N. Tan ve H. İvgin). Ankara: Kültür Bakanlığının Desteğiyle Cumhuriyet Kültür ve Tanıtım Vakfı Yayınları, s.21-28.
- Deleon, J. (1999). Baleda Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998, Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.103-105.
- Delipınar, M.A. (2010) Yeni Bir Devlet Kuruluyor. Z.Y. Öktem (Editör). Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 187
- Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (1994). Türkiye'de Kadının Durumu: Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu Mayıs 1994. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 4.
- Doğan, S. (2012). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar-Şair ve Yazarlar (1850-1950)*. (Birinci Baskı). İstanbul:Akademik Kitaplar, 103-228.
- Doğaner, Y. (2010). Kadın Haklarındaki Gelişmeler. F. Acun. (Editör). *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi*. (Onbirinci Baskı). Ankara:Siyasal Yayın, 254-256.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*. (Birinci Baskı). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 118.
- Doğramacı, E. (1995). Atatürk ve Kadın Hakları. *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık Tanıtma Fonu Kurulu Başkanlığı'nın katkılarıyla AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 295-299.
- Doster, N. (2002). *Kadınlara Dair Akılda Kalanlar*. (İkinci Baskı). İstanbul:Bağlam Yayınları, 31.
- Dölen, E. (2009). *Türkiye Üniversite Tarihi 1:Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922*. (Birinci Baskı).İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,467.

- Dönmezer, S. (2011). "Baskıresimin Kadın Sanatçıları". *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 46.
- Ecevit, Y. (2012). Feminist Sosyal Politika Bağlamında, Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Erken Çocukluk Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak. A.Makal ve G. Tozsöz (Hazırlayanlar). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. (Birinci Basım). Ankara:Ankara Üniversitesi Yayınevi, s.240-241.
- Elefanten Press. (1994). *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. (Zweite Auflage). Berlin:Elefanten Press Verlag, 168-174.
- Emmerich, A, Jankrift, K. P., Kockerols, B. und Müller, W. (2013). *Deutsche Geschichte:Menschen, Ereignisse, Epochen[Duden:Allgemeinbildung kompakt]*. (Zweite aktualisierte Auflage). Mannheim-Zürich: Dudenverlag, 226-231.
- Erdem, Y. T. ve Yiğit, H. (2010). *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadının İktisadi Hayattaki Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası-Altınoluk Yayınları,169.
- Erdoğan, H. H. (1998). Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Okur-Yazarlık, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim (İlkokul) Alanında Gelişmeler. Ü. Sarıaslan. (Basıma Hazırlayan). *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Türk Hava Kurumu Basımevi, s.179.
- Erdoğan, İ. (2002). *Yeni Bir Binyıla Doğru:Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler*. İstanbul:Sistem Yayıncılık, 11-12.
- Ergin, O. (1977). *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri-Dolayısıyla-Türkiye Maarif Tarihi 5. Cilt*. (İkinci Baskı). İstanbul:Eser Matbaası, 2114.
- Erol, B. (1996). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk ve Batı Kadını, *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü*, Kastamonu Valiliği ve Atatürk Araştırma Merkezi, 10-11 Aralık 1994, Uluslararası Sempozyum, Ankara: T.C. AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.151-153.
- Ertürk, Ş. (2008). Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği. (Birinci Baskı). Ankara: Belediye İş Yayınları AB'ye Uyum Dizisi, 65.
- Erverdi, E., Kutlu, M. Kara, İ. (Ed.). (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi:Devrimler/İsimler/ Eserler/Terimler Cilt:5*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 79.
- Eşme, İ. (2010). Eğitim Devrimi ve Türk Aydınlanmasındaki Yeri, *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.26-29.

- Feyzioğlu, T. (1987). Türk İnkılabının Temel Taşı:Laiklik. T. Feyzioğlu. (Koordinatörlüğünde). M. Aysan, H. Eroğlu, İ. Giritli, M. Gönübol. (Hazırlayanlar). *Atatürk Yolu*. (İkinci Baskı).Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 204.
- Feyzioğlu, T. (1999). Türk İnkılabının Temel Taşı:Laiklik. E. R. Fırlalı, T. Müftüoğlu ve İ. Karakuş. (Yayına Hazırlayanlar). *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*. Ankara:AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.170-178.
- Fidan, N. ve Erden, M. (t.y.). *Eğitime Giriş*. (İkinci Baskı) Ankara: Feryal Matbaacılık, 212-213.
- Frei, N. (2013). *Der Führerstaat-Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945*. (Erste Auflage). München:C.H.Beck Verlag, 82-126.
- Gedikoğlu, Ş. (1991). *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitime*. Ankara:Kadioğlu Matbaası, 213-217.
- Gerhard, U. (2009). *Frauenbewegung und Feminismus-eine Geschichte seit 1789*. München:C.H.Beck Verlag, 82-98.
- Goloğlu, M. (1974). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-İkinci Kitap-Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*. Ankara:Kalite Matbaası, 146-352.
- Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. (Düzeltilmiş İkinci Baskı).Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları/906 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Atatürk Dizisi/27 ve TAKAV,133-211.
- Görtemaker, H.B. (2010). *Eva Braun-leben mit Hitler*. (Fünfte Auflage). München:C.H.Beck Verlag, 72-193.
- Gözler, H. F. (1985). *Atatürk İnkılâpları-Türk İnkılâbı*. (İkinci Basım). İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 162-163.
- Greulich, A. (2013). Sophie Scholl:die Seele des Widerstands. P. Arens, S. Brauburger (Hg.). *Frauen, die Geschichte machten-Kleopatra, Jeanne d'Arc, Elisabeth I., Katharina die Große, Königin Luise, Sophie Scholl*. (Erste Auflage). München:C. Bertelsmann Verlag, s.293-304.
- Gunkel, C. (2015). Gegen alle Hindernisse., U. Klußmann , J. Mohr. (Hg.). *Die Weimarer Republik-Deutschlands erste Demokratie*.-Reihe:Spiegel Geschichte. Erste Auflage. München. Deutsche Verlags-Anstalt, Random House GmbH &Hamburg:Spiegel-Verlag s.106-108.
- Gül, M. (1996). Milli Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız, *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü*, Kastamonu Valiliği ve Atatürk Araştırma Merkezi 10-11 Aralık 1994, Uluslararası Sempozyum, Ankara: T.C. AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,s.47-58.
- Güler, A. (1994). *Türkiye'de Üniversite Reformu*. (Birinci Baskı). Ankara: Adım Yayıncılık, 71-72.

- Güneş Ayata, A. (1998). Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset. A. B. Hacımirzaoğlu (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın Katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.237.
- Güney, Y. İ. (2009). Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları. A. Alkan. (Derleyen ve Yayına Hazırlayan). *Cins Cins Mekân*. (Birinci Basım). İstanbul. Varlık Yayınları,s.109.
- Gürbüz, C. (2011). *Atatürk Ekonomisi ve Beş Destan-Adam*. (İkinci Baskı).İstanbul:Asya Şafak Yayınları, Berfin Basın Yayın, 14-17.
- Gürkan, Ü. (1985). Türk Kadının Hukuki Statüsü ve Nüfus Planlaması. E. Işık, Ü. Gürkan, K. Bayraktar, T. Tokgöz (Katkılarıyla). A. Gölgeli, M. Özgün, E.Ural, F. Berktaş, C. Koç (Hazırlık, Araştırma, Mevzuat Taraması vb.) Columbia Üniversitesi Nüfus ve Aile Sağlığı Bölümü yardımlarıyla. *Nüfus, Kadın ve Hukuk*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 15.
- Gürkan, Ü. (1999). Hukukta Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.56- 57.
- Güven, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Naturel Yayınları, 224-362.
- Halilova, H. (2004). *Tarihten Bugüne Türk Kadını*. Ankara:İlke Emek Yayınları,30-33.
- Hitler, A. (2016). *Kavgam*. (Çev. M.S. Uğurlu). (Birinci Baskı). İstanbul:Yakamoz-Sonsuz Kitap (Kitabın orijinali 1925'te yayımlandı.), 67-183.
- İçli, T. (1992). "Atatürk ve Türk Kadını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IX(25'den ayırıbasım), 70-72.
- İnan, A. A. (1971). *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*. (Birinci Baskı). İstanbul:Milli Eğitim Basımevi, 24-25.
- İnan, A. A. (1975). *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması:Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. (Üçüncü Baskı). İstanbul:Milli Eğitim Basımevi,161-217.
- İnan, A. A. (1984). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. (Dördüncü Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 247-256.
- İnan, A. A. (1989). *Atatürk'ten Mektuplar*.(İkinci Baskı). Ankara:AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI.Dizi, 10.
- İnan, A. A.(1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XVI.Dizi Türk Tarih Kurumu Basımevi, 165-166.

- İnan, M. R. (1983). Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği. MEB (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, s. 9-12.
- İnternet: Belediye İntihabı Şartları Kanunu. (1930). *T.C. Resmî Gazete*, M.23, M.24, 14 Nisan 1930, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Beuys, B. (2012). *Sophie Scholl (Biografie)*. München: Carl Hanser Verlag (Hanser eBook), 69-70. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-358788641-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Beuys, B. (2014). *Die neuen Frauen-Revolution im Kaiserreich 1900-1914*. München/Hamburg:Carl Hanser Verlag E-Book, s.16. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-363438015-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Bock, G. (2005). *Frauen in der europäischen Geschichte: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. (Erste durchgesehene Auflage). München: C.H.Beck Verlag, 285-286. <https://books.google.com.tr/books?id=mw3vBpwyQRwC&printsec=frontcover&dq=Frauen+in+der+europ%C3%A4ischen+Geschichte&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjEwpTcsbDRAhVJbBoKHSBbAMAQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Frauen%20in%20der%20europ%C3%A4ischen%20Geschichte&f=false> adresinden 7 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Fontaine, K. (2003). *Nationalsozialistische Aktivistinnen (1933-1945): Hausfrauen, Mütter, Berufstätige, Akademikerinnen. So sahen sie sich und ihre Rolle im 'tausendjährigen Reich'*. (Erste Auflage). Würzburg: Königshausen&Neumann Verlag,s. 18. [https://books.google.com.tr/books?id=EwEv318VxEMC&printsec=frontcover&dq=Nationalsozialistische+Aktivistinnen+\(1933-1945&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiW1e7vs7DRAhVJMhoKHZh0C8EQ6AEIjAA#v=onepage&q=Nationalsozialistische%20Aktivistinnen%20\(1933-1945&f=false](https://books.google.com.tr/books?id=EwEv318VxEMC&printsec=frontcover&dq=Nationalsozialistische+Aktivistinnen+(1933-1945&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiW1e7vs7DRAhVJMhoKHZh0C8EQ6AEIjAA#v=onepage&q=Nationalsozialistische%20Aktivistinnen%20(1933-1945&f=false) adresinden 7 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Gass-Bolm, T. (2005). *Das Gymnasium 1945-1980: Bildungsreform und gesellschaftlicher Wandel in Westdeutschland*. Göttingen:Wallstein Verlag, s.71-77. <https://books.google.com.tr/books?id=ysSYkf0Oe74C&printsec=frontcover&dq=Das+Gymnasium+1945-1980:+Bildungsreform+u&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiwxALdtLDRAhVM1xoKHQDSBNwQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Das%20Gymnasium%201945-1980%3A%20Bildungsreform%20u&f=false> adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Goldberger, J. und Sulzbacher, C. (2008). "Frauenorganisationen". *forum oö geschichte*. <http://www.oogeschichte.at/epochen/oberoesterreich-in-der-zeit-des-nationalsozialismus/frauen-in-oberdonau/frauenorganisationen.html> adresinden 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: Gottschalk, M. (2012). *Schluss. Jetzt werde ich etwas tun-die Lebensgeschichte der Sophie Scholl*. Hamburg: Beltz & Gelberg Verlag, 22-196. [http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-362667520-200-0-0-0-0-0-0-0.html](http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-362667520-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html) adresinden 07 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Heine, M. (Januar, 2014). 'Nazi' ist das global erfolgreichste deutsche Wort. *Die Welt Kultur*. <http://www.welt.de/kultur/article123945357/Nazi-ist-das-global-erfolgreichste-deutsche-Wort.html> adresinden 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: Heinsohn, K. (2007). Kampf um die Wählerinnen: Die Idee von der Volksgemeinschaft am Ende der Weimarer Republik. S. Steinbacher. (Hrsg.) *Volksgenossinnen: Frauen in der NS-Volksgemeinschaft*. Göttingen. Wallstein Verlag, 43-45. <https://books.google.com.tr/books?id=jvE-r41e0HIC&printsec=frontcover&dq=Volksgenossinnen:Frauen+in+der+NS-Volksgemeinschaft&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjdo-Tt7DRAhUDNhoKHfljBGMQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Volksgenossinnen%3AFrauen%20in%20der%20NS-Volksgemeinschaft&f=false> adresinden 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Huerkamp, C. (1996). *Bildungsbürgerinnen: Frauen im Studium und in akademischen Berufen (1900-1945) Bürgertum; Bd. 10*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, s.61. <https://books.google.com.tr/books?id=QVT0e3288bEC&printsec=frontcover&dq=Bildungsb%C3%BCrgerinnen:+Frauen+im+Studien+und+in&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjBofe5t7DRAhWHPBoKHbopBYYQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Bildungsb%C3%BCrgerinnen%3A%20Frauen%20im%20Studien%20und%20in&f=false> adresinden 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: İntihabı Mebusan Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Bir Madde İlâvesine Dair Kanun. (1934). *T.C. Resmi Gazete*, 2598, 11 Kânunuevvel 1934. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2877.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

İnternet: Kipp, M. (September, 2015). Die NS-Frauenschaft (NSF). Berlin. *Lemo: Lebendiges Museum Online*. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/ns-organisationen/frauenschaft.html> adresinden 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: Kompisch, K. (2008). *Täterinnen: Frauen im Nationalsozialismus*. (Zweite Auflage). Köln-Weimar-Wien:Böhlau Verlag, s.38-41. <https://books.google.com.tr/books?id=VCcbR7yHLpIC&printsec=frontcover&dq=T%C3%A4terinnen:+Frauen+im+Nationalsozialismus&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjD4r6iubDRAhXH1hoKHTzhD7sQ6AEIGTAA#v=onepage&q=T%C3%A4terinnen%3A%20Frauen%20im%20Nationalsozialismus&f=false> adresinden 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Lower, W. (2014). *Hitlers Helferinnen-deutsche Frauen im Holocaust*. (İngilizceden Almancaya Çev: A. Wirthensohn A. Wirthensohn). München:Carl Hanser Verlag E-Book (Eserin orijinali 2013'te yayımlandı.), s.26-42. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-364998140-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Moderegger, J.C. (2000). *Modedefotografie in Deutschland-1929-1955*. Deutschland: J. C. Moderegger -[Norderstedt]Libri Books on Demand, s.83-105. https://books.google.com.tr/books?id=eMa2lmG_y18C&printsec=frontcover&dq=Modedefotografie+in+Deutschland&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjD4r6iubDRAhXH1hoKHTzhD7sQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Modedefotografie%20in%20Deutschland&f=false adresinden 08 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: Notz, G. (2008). *Her mit dem allgemeinen, gleichen Wahlrecht für Mann und Frau!-Die internationale sozialistische Frauenbewegung zu Beginn des 20. Jahrhunderts und der Kampf um das Frauenwahlrecht*. M. Schneider. (Ed.) Bonn:Friedrich-Ebert-Stiftung. s.51-52 <http://library.fes.de/pdf-files/historiker/06005.pdf>. adresinden 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: Schmidt, H. und Schmidt, L. (2012). *Kindheit und Jugend unter Hitler*. (Erste Auflage). Berlin:Pantheon Verlag E-Books, 26-122. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-358767865-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 10 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 25, Birleşim 13, İçtima 4, 6.12.1934, s.90-91. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025013.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

İnternet: Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. (1934). T.C.Resmi Gazete, 2599, 11 Kânunuevvel 1934 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2877.pdf> adresinden 5 Eylül 2017'de alınmıştır.

İnternet: Wagner, L. (September, 2008). Ein Ende mit Schrecken: Die Frauenbewegung wird 'gleichgeschaltet'. *bpb:Bundeszentrale für politische Bildung*. s.1-2. <http://www.bpb.de/gesellschaft/gender/frauenbewegung/35269/frauen-im-nationalsozialismus?p=0> adresinden 25 Aralık 2016'da alınmıştır.

- İnternet: Walcoff, J. E. (2007). Von der Staatsbürgerin zur 'Volksbürgerin':Der Disput um die Rechtstellung der Frau, S. Steinbacher. (Hrsg.).*Volksgenossinnen:Frauen in der NS-Volksgemeinschaft*. Göttingen.Wallstein Verlag, 57-58. <https://books.google.com.tr/books?id=jvE-r41e0HIC&printsec=frontcover&dq=Volksgenossinnen:Frauen+in+der+NS-Volksgemeinschaft.&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwj2st-zu7DRAhXDBBoKHSOxDagQ6AEIGTAA#v=onepage&q=Volksgenossinne n%3AFrauen%20in%20der%20NS-Volksgemeinschaft.&f=false> adresinden 10 Ocak 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Wiborg, S. und Wiborg, J.P. (2015). *Glaube Führer Hoffnung-der Untergang der Clara S.* München:Antje Kunstmann Verlag E-Book, 37-86. <http://www2.onleihe.de/goethe-institut/frontend/mediaInfo,0-0-377448237-200-0-0-0-0-0-0-0-0.html> adresinden 10 Ocak 2017'de alınmıştır.
- Jacobi, J. (2013). *Mädchen und Frauenbildung in Europa/von 1500 bis zur Gegenwart*. Frankfurt/New York:Campus Verlag,350-377.
- Kafadar, O. (1997).*Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*.Ankara:Vadi Yayınları,133.
- Kalan, İ. ve Özbey. A.E. (1996). Çalışma Hukuku ve Kadın, *Pekin 4.dünya kadın Konferansı Işığında Kadın Hukuku*, 29 Şubat-03 Mart 1996 Seminer, Ankara, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, s.61-62.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,167-194.
- Kaptan, S. (1986). *Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsan Gücü Potansiyeli*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 6.
- Karaduman, F. (2001). *Çağdaş Uygarlık Öncüsü 'Atatürk'*. Mersin:ADD Mersin Şubesi Yayını, 83-84.
- Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*. (Birinci Baskı). Ankara:Türk Yurdu Neşriyatı, 70.
- Karkın, M. ve Karaburun, D. (2011). "Ülkemizde Çoksesli Müzik Alanında Kadın Sanatçılar ve Çalışmaları". *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 81-83.
- Kater, M.H. (2005). *Hitler-Jugend*. (İngilizceden Almancaya Çev. J.P. Krause). Darmstadt: Primus Verlag. (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı.). 20-87.
- Kavcar, C. (2010). Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.40.

- Kaya, Y. K. (1984). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. (Geliştirilmiş Dördüncü Basım). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Döner Sermaye İşletmesi Tesisleri, 120-250.
- Kayıhan, Ş. (2011). *Hukukun Temel Kavramları*. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş Dördüncü Baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık. 71.
- Kempowski, W. (2012). *Haben Sie Hitler gesehen? Haben Sie davon gewußt?*. (Erste Auflage). München:Knaus Verlag, 13-147.
- Kershaw, I. (2013). Hitler 1889-1936. (İngilizceden Almancaya Çev. J.W. Rademacher und J.P. Krause). (Erste Auflage). München:Pantheon Verlag(Eserin orijinali 1998'de yayımlandı),492-493.
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. A. B. Hacımirzaoğlu (Editör). *75 yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.22-25.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*. (Birinci Baskı). Ankara:T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 219-227.
- Kili, S. (1995). *Atatürk Devrimi-Bir Çağdaşlaşma Modeli*.(Beşinci Baskı).Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 200-201.
- Kocatürk, U. (Hazırlayan) (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: AKDİTK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 118.
- Kocatürk, U. (t.y.). *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. (Birinci Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 327-351.
- Kongar, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye:2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. (Onbeşinci Basım). İstanbul:Remzi Kitabevi,113.
- Kopleck, M. (2006). *München 1933-1945(Reihe Past Finder:Stadtführer zu den Spuren der Vergangenheit)*. (Zweite Auflage). Berlin:CH. Links Verlag, 3-82.
- Körner, T. (2008). *Die Geschichte des Dritten Reiches*. (Dritte Auflage). Frankfurt/Main:Campus Verlag GmbH, 13-67.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*. (İkinci Baskı). Ankara:T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları,39-77.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. İstanbul:Ötüken Neşriyat,19-63.
- Kurt, İ. (2008). *Yetişkin Eğitimi*. (İkinci Baskı). Ankara:Asil Yayın Dağıtım, 61-62.
- Meiners, A. (Hg.). (2006). *Kluge Mädchen-oder wir wurden, was wir nicht werden sollten*. (Zweite Auflage). München: Elisabeth Sandmann Verlag, 8-156.

- Minibaş, T. (1996). Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu, *Kadın Gerçeklikleri*, (Haz. N. Arat), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin konferansları, Say Yayınları işbirliğiyle bastırılmıştır, s.182.
- Mommsen, H. (2014). *Das NS-Regime und die Auslöschung des Judentums in Europa*. Göttingen:Wallstein Verlag, 16.
- Mumcu, A. (1988). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. (Onbirinci Baskı). İstanbul:İnkılap Kitabevi,148.
- Mutlu, H. S. (2011). "Anadolu'da Seramiğin Kadın Erkları". *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 109-111.
- Naymansoy, G. (2008). Türk Mühendis Kadınların Öncüsü Sabiha (Rıfat) Güreyman, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.90.
- Oğuzkan, T. (1983). Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişmesi. Milli Eğitim Bakanlığı (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, 287.
- Oğuzkan, T. (1987). Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara:UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 29.
- Oğuzman, K. ve Dural, M. (1998). *Aile Hukuku*. (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı). İstanbul:Filiz Kitabevi, 7-73.
- Oğuzman, M. K. ve Barlas, N. (2012). *Medeni Hukuk:Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*. (Onsekizinci Baskı). İstanbul:Vedat Kitapçılık, 26-29.
- Onay, P. (t.y.). *Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 138-140.
- Orhun, Ö. (2008). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Kimyageri ve Sorbonne Üniversitesi'ni bitiren İlk Türk Kadını Prof. Dr. Remziye Hisar, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.44.
- Oruz, İ. H. (1933). *Yeni Türkiye'de Kadın*. Ankara:Hakimiyeti Milliye Matbaası,14.
- Ozankaya, Ö. (1993). *Türkiye'de Laiklik-Atatürk Devrimlerinin Temeli*. (Beşinci Basım). İstanbul:Cem Yayınevi, 281-282.
- Ozankaya, Ö. (1997). *Cumhuriyet Çınarı*. (Üçüncü Baskı). Ankara:T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1711 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Atatürk Dizisi (42), 381-409.
- Özakman, T. (2008). *1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi: Açıklamalar, Kaynaklar, Temel Belgeler ve Devrim Yasaları*. (İkinci Basım). Ankara:Bilgi Yayınevi, 190-198.

- Özalp, R. (1987). Rüştü Uzel. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara:UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, s. 583.
- Özbilen, İ. (1998). Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Yüksek Öğretim. Ü. Sarıaslan. (Basıma Hazırlayan). *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Türk Hava Kurumu Basımevi, s.255.
- Özdemir, C. ve Or, M. (1983). Mesleklerde ve Parlamentoda Öncü Kadınlarımız. S. Karol, S. Tezel, E. Arat, F. Menteşe, N. Mengü, T. Ayral, M. Or, C. Özdemir, N. Ardiç, G. Bolat, O. Mutlu, İ. Gönülal. (Diğer Yazarlar). *Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar*. Ankara. Türk Ticaret Bankası Yayınları. s.165-166.
- Özgüven,Y. (2004). Türkiye'de Kadın Mimar Kariyerinin Başlangıcı, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 1-4 Mart 2004 Sempozyum. Bildiri Metinleri C.II., (Ed. A. Güçhan, İstanbul. Yeditepe Üniversitesi s.363.
- Özkan, S. (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 125-126.
- Özsoy, O. (2003). *Etkin Öğretmen, Etkin Öğrenci-Etkin Eğitim*. İstanbul:Hayat Yayınları, 23.
- Öztan, B. (1998). *Medeni Hukukun Temel Kavramları: Hukuka Giriş, Medeni Hukuk Hakkında Genel Açıklamalar, Başlangıç Hükümleri, Şahsın Hukuku-Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku*. (Üçüncü Baskı). Ankara:Turhan Kitabevi Yayınları, 80-81.
- Öztürk, S. R. (2012). Türkiye'de Sinema. F. Alpkaya ve B.Duru (Derleyenler). *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*. Ankara. Phoenix Yayınları, s.408.
- Öztürk, E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*.İstanbul:Rağbet Yayınları,181.
- Pulaşlı, H. (1998). *Hukukun Temel Kavramları*. (Üçüncü Baskı) Adana:Nobel Kitabevi, 153.
- Raichle, C. (2014). *Hitler als Symbolpolitiker*. Stuttgart:W.Kohlhammer Verlag.49-50.
- Rosenbaum, H. (2014). *"Und trotzdem war's 'ne schöne Zeit"Kinderalltag im Nationalsozialismus*. Frankfurt/New York:Campus Verlag, 78-205.
- Rühre-Gerstel, A.(1994). Stiefkind der Erziehung 'das Frauenproblem der Gegenwart 1932. Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, s. 96.
- Sağır, T. ve Kılıç, İ. (2011). "Müzik Sanatında Kadın Müzik Eğitimcileri" *İnönü Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*. 1(özel sayı), 411.

- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*. (Birinci Basım). İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi, 32-79.
- Sarıhan, Z. (2009). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*. (Dördüncü Baskı). Bursa: Nilüfer Belediyesi, 11- 288.
- Savcı, K. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadını*. Ankara: Cihan Matbaası, 86-87.
- Schnurr, E.M. (2015). Vision einer besseren Zukunft. U. Klußmann und J. Mohr. (Hg.). *Die Weimarer Republik: Deutschlands erste Demokratie-Reihe: Spiegel Geschichte*. Erste Auflage. München. Deutsche Verlags-Anstalt, Random House GmbH & Hamburg: Spiegel-Verlag, s.16.
- Seifert, C. (2013). *Die Frau aus Flandern: eine Liebe im Dritten Reich*. München: Deutscher Taschenbuch (dtv) Verlag, 52-55.
- Sezer, Ç. (2008). Şair, *Bir İz Biriz*, 5-9 Mart 2007 Dünya Kadınlar Günü Etkinlikleri, Panel, (Yayına Haz. S.C. Yağcı, H. Eraslan, Z. G. Akçay, T. A. Hasdemir), Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı s.37-41.
- Soden, V. K. (1994). Hilft uns denn niemand? zum Kampf gegen den §218-zur Zerschlagung der Protestbewegung. Elefanten Press. *Hart und Zart Frauenleben 1920-1970*. Berlin: Elefanten Press Verlag, s.90.
- Sorguç, B. (1987). Saffet Arıkan. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 51.
- Soykan, F. (1993). *Türk Sinemasında Kadın (1920-1990)*. (Birinci Baskı). İzmir: Altındağ Matbaacılık, 28-30.
- Speitkamp, W. (1998). *Jugend in der Neuzeit-Deutschland vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 207-222.
- Süral, S. ve Kıran, H. (2010). Köy Enstitüleri Öncesi Öğretmen Yetiştirme Denemeleri (Denizli Köy Muallim Mektebi Örneği), *Ölümünün 80. Yılında Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2-3 Ocak 2009 Sempozyum. Bildiriler, (Haz. K. Kocabaş ve Z. Arıkan), İzmir, Yeni Uşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, s.242-243.
- Şener, S. (1999). Tiyatroda Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.107-108.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. (Birinci Basım). Ankara: Bilgi Yayınları, 93-117.
- Tan, E. M. (1979). *Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 84-94.

- Tanilli, S. (2006). *Ne Olursa Olsun Savaşıyorlar-Kadın Sorununun Neresindeyiz?*. (Birinci Baskı). İstanbul:Alkım Yayınevi, 123.
- Tarakçıoğlu, İ. (1968). *Türk Medeni Hukuku: Genel Esaslar-Başlangıç Maddeleri-Şahsın Hukuku-Aile Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara:Sevinç Matbaası,208-220.
- Taşçıoğlu, M. (1958). *Türk Osmanlı Cemiyetinde-Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*. Ankara: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, 8-67.
- Taşdemirci, E. (1992). *Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları*. (Birinci Baskı). Ankara:Bizim Büro Basımevi, 3-7.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları, 23-158.
- Taşpınar, Z. (1999). Şiirde Kadın, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998. Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.126-127.
- Tekinay, S. S. (1984). *Türk Aile Hukuku*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı). İstanbul:Beta Basım Yayım Dağıtım, 2-3.
- Terbiyet, H. (1945). Türkiye'de Kadınların Durumu. *Türk Kadını Aylık Aile Dergisi*, 2(5), 4.
- Tezcan, M. (1992). *Atatürk ve Eğitim*. (Birinci Basım). Ankara:Gündoğan Yayınları, 87.
- Tezcan, M. (2000). *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 21-22.
- Toska, Z. (1998). Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar. A. B. Mirzaoglu, (Editör). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Türkiye İş Bankası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın Katkılarıyla Tarih Vakfı Yayınları, s.84-85.
- Tröger, A. (1994). Die Frau im wesensmäßigen Einsatz. Elefanten Press. *Hart und Zart-Frauenleben 1920-1970*. Berlin:Elefanten Press Verlag, s. 203.
- Tuncer, E. (2006). *Siyasette Kadın*. (Birinci Baskı). Ankara:Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları, 13-14.
- Tural, S. (1999). Hukuk Kültür Oluşturucudur. E. R. Fırlalı, T. Müftüoğlu ve İ. Karakuş. (Yayına Hazırlayanlar). *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*. Ankara: AKDITYK Araştırma Merkezi Yayınları, s.361-362.

- Turgut, N. Ü.(2009). Kadınlarımıza Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi, *Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkının Verilişinin 75. Yıldönümünde Türkiye'de Kadın Hakları-Sorunları ve Çözüm Yolları*, 2-3 Aralık 2009 Sempozyum. Tebliğler, İstanbul, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ile Yeditepe Üniversitesi Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Merkezi, s.11
- Tümerdem, Y.(1986). "Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(7'den ayırbasım), 151-152.
- Türk, E. (1999). *Milli Eğitim Bakanlığı'nda Yapısal Değişmeler ve Türk Eğitim Sistemi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 72-207.
- Türk, E. ve Katırcı, M. (Yayına Hazırlayanlar). (2010). *Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 57-126.
- Unat, Y. (2008). Atatürk'ün Kızları'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Astronomu, İlk Kadın Dekanı ve İlk Kadın Senatörü Nüzhet Toydemir Gökdoğan, *Türkiye'de Bilim ve Kadın*, Anadolu Üniversitesi 18-19 Ekim 2007 Çalıştayı. Bildiriler, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.67-68.
- Üskül Engin, Z. Ö. (2008). *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi*. İstanbul:Beşir Kitabevi, 65-74.
- Üstünipek, M. (2004). 19.yüzyıldan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Türk Resminde Değişen Kadın İmgesi, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 1-4 Mart 2004 Sempozyum. Bildiri Metinleri C.II., (Ed. A. Güçhan), İstanbul. Yeditepe Üniversitesi, s.339-342.
- Velidedeoğlu, H. V. (1951). *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:350 Hukuk Fakültesi No:77, s.38-39.
- Wildt, M. (2008). *Geschichte des Nationalsozialismus*. M. Hettling, M. Sabrow & H.U. Thamer (Hg.). (Reihe:Grundkurs Neue Geschichte. Göttingen:Vandenhoeck & Ruprecht UTB Verlag, 98-100.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D.A., Balcıoğlu, M., Köstüklü, N., Süslü, A., Turan, R., Eraslan, C. & Tural, M.A. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. (Onuncu Baskı). Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.406-413.
- Yavuz, B. (1999). Cephe Gerisinde Kadının Rolü, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Cumhuriyet ve Kadın*, Kadınlar Derneği 6-7-8 Kasım 1998 Sempozyum, Kültür Bakanlığı ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın katkılarıyla, Ankara, Kadınlar Derneği Yayını, s.50-51.

- Yetgin, D. (2014). Ticaret Öğretmen Okulu'ndan Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi'ne Geçiş Sürecinin Kurum Tarihi Açısından İncelenmesi, III.Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları, Adnan Menderes Üniversitesi ile Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi 04-05 Nisan 2014 Kongresi. Bildiriler Kitabı, (Ed. N. Kozak ve O. E. Çolakoğlu). Ankara, Detay Yayınları, s.273-286.
- Yücel, H. A.(1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. (Birinci Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:1681 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi:31 Milli Kütüphane Basımevi, 21.

EKLER

EK-1. Resmi Gazete Kanunlar

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

<i>İdare ve gayri işleri için Bazı kanunlar Mâdencilik Mâdencilik Mâdencilik mâdencilik olunur.</i>	14 NISAN 1930 PAZARTESİ	SAYI: 1471
---	-----------------------------------	------------

Sayfa: 8826

(Resmi Gazete)

14 NISAN 1930

gibi işlerin yapılmasına ve umumî ait suların ihtiyaçtan fazlasının hususî istihsalâtta kullanılmasına inhisarî tazammun etmek üzere ruhsat vermek;

6 — Belediyeye ait hizmetlerin ifası zımında şahsî hükmi sıfatile belediye sınırlarında ve haricinde menkul ve gayri menkul mallara tasarrufa, bey ve şiraya, icar ve isticar, ikraz ve istikraz, teberruatın kabulüne, emsali nükut ve taahhüdâtı medeniyeyi ifaya ve davaya ve sulh ve ibraya ehil olmak;

7 — Belediye daire ve şubeleri, bahçeleri, umuma ait akar olmıyan açık ve kapalı mahalleri emlak vergisinden müstesna olmak, belediye vergi ve resimleri ile hidematı ammeye muhtas ve akar olmayan emval ve eşyası üzerine haciz konulmamak;

8 — Belediye emvalini zimmetine geçirenler, devlet emvalini zimmetine geçirmiş olanlar hakkındaki ahkâma tâbi olmak;

9 — Belediyece alınacak, verilecek menkul ve gayri menkul emvalin mübayaası, fûruhtu, mübadelesi, icarı, imarı, müzayedede, münakasa ve ihalesi, usulü muhasebesi, tanzim edilecek nizamnamelere tâbi olmak.

Belediye bu haklarını ve salâhiyetlerini kanunların vaz ettiği kuyut ve şerait dahilinde kullanır.

ÜÇÜNCÜ FASIL BELEDİYE MECLİSİ

A — Teşkilâtı

Meclisin müddeti

Madde 20 — Belediye meclisleri intihap devreleri dört sene olmak üzere intihap hakkına haiz hemşeriler tarafından doğrudan doğruya intihap olunur.

Meclis azasının adedi

B — Belediye intihabı hakları

Intihap etmek şartları

Madde 23 — Belediye intihaplarında rey sahibi olmak için:

- 1 — Türk olmak,
- 2 — Intihap başlamadan evvel lââkal altı aydan beri beldeye ikamet etmekle olduğunu vesaik ile ispat etmek,
- 3 — 18 yaşını bitirmiş olmak,
- 4 — Ağır hapis cezasına mahkûm olmamak,
- 5 — Hidematı ammeden memnu bulunmamak,
- 6 — Hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti sui istimal, iflâs gibi muhelli haysiyet suçları mahkûm bulunmamak lazımdır.
- 7 — Silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar ve polisler, askerî memurlar belediye intihabına karışmazlar.

Intihap olunmak şartları

Madde 24 — Belediye meclisine aza intihap olunmak için:

- 1 — Türk olmak,
- 2 — 23 üncü maddenin 2 inci fıkrasındaki evsafı haiz bulunmak,
- 3 — Hidematı ammed-n mahcur olmamak,
- 4 — 25 yaşını bitirmiş olmak,
- 5 — Türkçe okur yazar olmak,
- 6 - 23 üncü maddenin 4,5,7 inci fıkralarında yazılan suçlardan birile mahkûm olmamak;
- 7 — Belediyeye ait bir işin mukavili, müteahhidi veya bunların kefil ve şeriki ve yahut bu cihetlerden borçlu bulunmamak lazımdır.
- 8 — Silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar, polisler, askerî memurlar belediyeye aza intihap olunmazlar. (Manevrada talim için ihtiyat zabitanının silâh altını alınması müstesnadır).

Belediye İntihabı Şartları Kanunu M.23-M.24.

Ek-1. (devam) Resmi Gazete Kanunlar

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yasa işleri için Bazokâlet Neşriyat Mûdûrlûğâne müracaat olunur.	11 KANUNUEVVEL 1934 SALI	SAYI: 2877
---	-----------------------------	------------

KANUNLAR

869 sayılı kanunun 2 nci maddesine fıkra
ilâvesine dair kanun

Kanun №: 2597

Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — 869 sayılı kanunun 2 nci maddesine aşağıda yazılı fıkra ilâve edilmiştir:

Evvelce madalyası olupta ölmüş olanların madalyalarının varisine intikali işi, Millî Müdafaa Vekillüğünce yapılır.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına Millî Müdafaa ve Maliye Vekilleri memurdur.

8/12/1934

kadar dört mebus seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda arttırılacaktır.

Madde 2 — İntihabı Mebusan Kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zâkûr) kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek konulmuştur.

Madde 3 — Rey verenlerden, rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyi kabul olunmaz.

Madde 4 — Bu kanun hükümleri neşri tarihinden başlar.

Madde 5 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

8/12/1934

İntihabı Mebusan Kanununun bazı maddelerinin
değiştirilmesine ve kanuna bir madde
ilâvesine dair kanun

Kanun №: 2598

Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — İntihabı Mebusan Kanununun maddesi ikinci maddesi aşağıda olduğu gibi değiştirilmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Üyeleri Türkiye Devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir. Bir intihap dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olma dahi her halde bir mebus seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarı için aşağıdaki gibi muamele yapılır:

Elli beş bine kadar bir, elli beş bin birden 95 bine kadar iki, 95 bin birden 135 bine kadar üç, 135 bin birden 175 bine

Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun

Kanun №: 2599

Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun onuncu ve on birinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 10 — Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

Madde 11 — Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

8/12/1934

İntihabı Mebusan Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Kanuna Bir Madde İlâvesine Dair Kanun No:2598.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun No:2599.

Ek-2. TBMM Zabıt Ceridesi

DEVRE: IV

CİLT: 25

İÇTİMA : 4

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

On üçüncü inikat
6 - XII - 1934 Perşembe

Mündericat

	Sayı	Sayı
1 — Sabık zabıt hulâsası	90	
2 — Havale edilen evrak	90	
3 — Riyaset divanının Heyeti umumiye maruzatı	90	
4 — 2294 sayılı kanunun 1 nci maddesindeki salâhiyete istinaden Türkiye - Almanya ticaret ve seyrüsefain muahedesine bağlı (H) tarife konsolidasyon listesinin nisan 1934 nihayetine kadar tatbiki kararlaştırıldığından mezkûr kanunun 3 nci maddesi hükmüne göre keyfiyetin tasdikı hakkında Bagvekâlet tezkereci ve Hariciye ve İktisad encümenleri masbataları (3/454) 93:94		93:94
5 — Türkiye - İtalya ticaret mukavelename-		

3 — RİYASET DİVANININ HEYETİ UMUMİYEYE MARUZATI

1 — Türk kadınlarına sayılab seçmek ve seçilmek hakkını verdiğinden dolayı Büyük Türk Ulus müessesilerine minnetlerinin bildirilmesini mutazammın Ankara Halkevinde toplanan kadınlar namına gönderilen mektub

BAŞKAN — Ruznameye geçmeden evvel Türk kadınları tarafından yazılmış bir kâğıt vardır, okunacak:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek
Başkanlığına

Dün Büyük Millet Meclisi Türk kadınlarının sayılab seçmek, sayılab seçilmek kanununa onay verdi. Biz Türk kadınları bundan göneng duyduk. Gerekli olan iş yapıldı. Türk kadını bundan sonra daha iyi anlaşılacaktır. Bu hakikati anlayan, ortaya koyan, kanunla teyit eden Büyük Türk Ulusunun müessesilerine minnet.

Ankara Halkevinde toplanan
Türk kadınları namına

Afet

Mevhibe İnönü Meveddet Özalp
Fitnat Naşide Macide R.

S. Nevber	M. Yaşın	Melâhat H.
Esma	Naciye	Nedime Nuri
Makbule Eldemir	Zehra İhsan	Makbule Zaim
Süheylâ	Samiye	Azime
Nazire Özmen	Mediha Refik	Seza
Nezahat C. Savran	Ahter	

NECİB ALİ (Denizli) — Arkadaşlar, kadınlarımızın Büyük Meclise karşı gösterdikleri candan ve derinden bağlılığa karşı teşekkürlerimizi sunarız. Zaten Cümhuriyet Hükûmeti kadınlarımızın haklarını ötedenberi tanımaya başlamıştır. Malûmunuzdur ki Büyük Meclis kanunu medeni ile kadınların medeni haklar sahasındaki haklarını iptida tanımış ve ondan sonra dünyanın hiç bir yerinde kadınlara hâkimlik sıfatı şimdiye kadar henüz verilmemişken, Cümhuriyet Hükûmeti büyük bir cesaret ve büyük bir güvenle kadınlara hâkimlik sıfatını vermiştir. Bu vazifeyi muvaffakiyetle başarmaktadır. Arkadaşlar, üç senedenberi Türk kadını adaletin yüksek sandalyasında tevzii adalet etmekte bulunmaktadır. Hayatın ve soysal ya-

— 90 —

İ : 13 6-12-1934 C : 1

şayımızın her cephesinde almış olduğu vazifeyi büyük bir alâka ile yapan ve erkeklerden hiç geri kalmayan Türk kadınının, siyasi haklarını kullanmasında da büyük bir alâka ve dirayet

göstereceğinde hiç şüphe yoktur, ona eminiz. Kendilerine hayatın bu sahasında da muvaffakiyetler temenni ederiz (Bravo sesleri, alkışlar).
BAŞKAN — Ruznameye geçiyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞENER, Şeyda
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : -
Medeni hali : -
Telefon : -
e-mail : seydasener@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	İstanbul Üniversitesi	2005

Yabancı Dil

Almanca, İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

